

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΤΜΗΜΑ ΝΗΠΙΑΓΩΓΩΝ

Π.Μ.Σ.: ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ ΤΗΣ ΑΓΩΓΗΣ
ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΣΗΜΕΙΩΤΙΚΗ ΚΑΙ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ

Διπλωματική Εργασία

**Η εικόνα του παιδιού στη σύγχρονη γελοιογραφία. Η περίπτωση του
σκιτσογράφου ΚΥΡ (Ιωάννης Κυριακόπουλος) (1972-2015)**
της Σιμοπούλου Παρθένας

Επιβλέπων Καθηγητής: Κυρίδης Αργύριος, Καθηγητής Α.Π.Θ.
Εξεταστές: Τσιούμης Κωνσταντίνος, Καθηγητής Α.Π.Θ.
Καλεράντε Ευαγγελία, Επίκουρη Καθηγήτρια ΠΤΝ/ΠΔΜ

Φλώρινα, Σεπτέμβριος 2016

Copyright © Σιμοπούλου Παρθένα, 2016.

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας εργασίας, εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα. Οι απόψεις και τα συμπεράσματα που περιέχονται σε αυτό το έγγραφο εκφράζουν τον συγγραφέα και μόνο.

Όνοματεπώνυμο: Σιμοπούλου Παρθένα

A.EM: 417

Ηλεκτρονική διεύθυνση: nenasimopoulou@yahoo.gr

Έτος εισαγωγής: 2014

Κατεύθυνση: Σημειωτική και Επικοινωνία

Τίτλος διπλωματικής εργασίας: Η εικόνα του παιδιού στη σύγχρονη γελοιογραφία. Η περίπτωση του σκιτσογράφου ΚΥΡ (Ιωάννης Κυριακόπουλος) (1972-2015)

Δηλώνω υπεύθυνα ότι η παρούσα εργασία δεν αποτελεί προϊόν λογοκλοπής, είναι προϊόν αυστηρά προσωπικής εργασίας, η βιβλιογραφία και οι πηγές που έχω χρησιμοποιήσει έχουν δηλωθεί κατάλληλα με παραπομπές και αναφορές. Τα σημεία που έχω χρησιμοποιήσει ιδέες, κείμενο ή/και πηγές άλλων συγγραφέων, αναφέρονται ευδιάκριτα στο κείμενο με την κατάλληλη παραπομπή και η σχετική αναφορά περιλαμβάνεται στο τμήμα των βιβλιογραφικών αναφορών με πλήρη περιγραφή. Επισημαίνεται πως η συγκεκριμένη επιλογή βοηθά στον περιορισμό της λογοκλοπής διασφαλίζοντας έτσι το/τη συγγραφέα.

Ημερομηνία

Ο/Η δηλών/ουσα

Περίληψη

Η γελοιογραφία συνδυάζει τις αφηγηματικές με τις εικαστικές τέχνες για την παραγωγή χιούμορ μέσα από την εικόνα και το κείμενο. Αποτελεί ένα είδος πολιτικής και κοινωνικής κριτικής μέσω της διακωμώδησης προσώπων ή θεσμών που δρουν ενάντια στο κοινωνικό συμφέρον. Η παρούσα εργασία ασχολείται με την εικόνα του παιδιού στις γελοιογραφίες του ΚΥΡ τόσο με βάση την απεικόνιση του όσο και με βάση τη λεκτική του συμμετοχή. Γενικότερα, η χρήση του παιδιού σε οπτικές αναπαραστάσεις αποσκοπεί στη συγκινησιακή φόρτιση του κοινού. Οι γελοιογραφίες εξετάστηκαν με την ανάλυση περιεχομένου και τη σημειωτική. Η έρευνα έδειξε ότι αναπαράγονται τα κοινωνικά στερεότυπα που αφορούν την παιδική ηλικία με τη χρήση των ιδιοτήτων της παιδικότητας (αθωότητα, ανεμελιά, χαρά, περιέργεια). Τα αγόρια και τα κορίτσια απεικονίζονται δίπλα σε πρόσωπα του κοντινού τους περιβάλλοντος (πατέρας, δάσκαλος, μητέρα) και μάλιστα έχουν περιορισμένη συμμετοχή στην εξέλιξη της γελοιογραφίας. Ακόμη η εργασία εξετάζει τις γελοιογραφίες ως φορείς ιδεολογίας που αντικατοπτρίζουν το ρόλο και τη θέση του παιδιού. Έτσι προέκυψε ότι το παιδί εμφανίζεται ως σημαινόμενο της οικογένειας, της παρέας, του μαθητή, της πολιτικής, της θρησκείας, της κοινωνικής τάξης, της φτώχειας και του πρόσφυγα.

Λέξεις-κλειδιά: γελοιογραφία, παιδί, σημειωτική, χιούμορ

Abstract

The caricature combines the narrative and visual arts in order to produce humor from the picture and text. It forms a kind of political and social criticism through the travesty of people institutions which act against the social benefit. The present assignment deals with the child's picture in KYR's caricature both with the base of depiction and the verbal participation. Generally the child's use in visual representations aims to the highly emotional charged state of the public. The caricatures were examined with the content analysis and the semiotics. The research showed that the social stereotypes which concerns the childhood, with the use of childhood traits (innocence, carefreeness, happiness, curiosity), are reproduced. Boys and girls are depicted next to people of their near environment (father, teacher, mother) and mainly they have limited participation in the evolution of the caricature. Even more the assignment examines the caricatures as a vehicle of the ideology which reflects the child's role and state .It's clear that the child appears as a signification of the family, the politics, the religion, the social class, the poverty and the refugee.

Keywords: cartoon/caricature, child, semiotics, humor

Περιεχόμενα

Εισαγωγή	7
A. Θεωρητικό Μέρος.....	10
1. Γελοιογραφία	10
1.1 Η γελοιογραφία και τα γενικά χαρακτηριστικά της	10
1.2 Εννοιολογικές αποσαφηνίσεις: Καρικατούρα-Καρτούν-Κόμικς	12
1.3 Σύντομη ιστορική αναδρομή	14
1.4 Πολιτικός και κοινωνικός ρόλος της γελοιογραφίας.....	18
1.5 Χιούμορ και γελοιογραφία	20
1.5.1 Χιούμορ	21
1.5.2 Θεωρίες του χιούμορ	22
1.5.3 Το χιούμορ στη γελοιογραφία	26
1.6 Ο Γελοιογράφος ΚΥΡ	29
1.6.1 Ιωάννης Κυριακόπουλος (ΚΥΡ).....	29
1.6.2 Το έργο του ΚΥΡ.....	29
2. Παιδί	31
2.1 Παιδική ηλικία	31
2.2 Το παιδί στη γελοιογραφία	35
B. Ερευνητικό Μέρος	38
3.1 Σκοπός της έρευνας	38
3.2 Δείγμα	38
3.3 Μονάδα Καταγραφής και κωδικοποίηση	43
3.4 Αποτελέσματα έρευνας – Ανάλυση.....	51
3.5 Συζήτηση.....	103
3.6 Σημειωτική Ανάλυση.....	114
Γ. Διαπιστώσεις	139
Βιβλιογραφικές Αναφορές.....	143
Παράρτημα.....	150

Εισαγωγή

Η γελοιογραφία αποτελεί ένα προϊόν μαζικής κουλτούρας το οποίο απευθύνεται σε συγκεκριμένο κοινό. Το κυριότερο μέσο μετάδοσης της είναι η εφημερίδα αλλά σήμερα και το διαδίκτυο. Η δύναμη της έγκειται στην ικανότητα του καλλιτέχνη να χειρίζεται αναγνωρίσιμα χαρακτηριστικά του ανθρώπου-στόχου της κριτικής και βασίζεται στην κοινωνική γνώση των αναγνωστών για την κατανόηση του αστείου (Helitzer & Shatz, 2005: 276). Ο γελοιογράφος χρησιμοποιεί εικόνες με τις οποίες το κοινό είναι εξοικειωμένο για να δομήσει το σατιρικό σκίτσο, κατά συνέπεια οι γελοιογραφίες τείνουν να αναπαράγουν στερεότυπα. Επιπλέον εκτός από ένα μέσο έκφρασης της γνώμης του δημιουργού, καλύπτουν τη βαθύτερη ανάγκη του ανθρώπου για εκτόνωση των εντάσεων μέσω της πρόκλησης γέλιου.

Η γελοιογραφία ως κοινωνικό φαινόμενο βρίσκεται σε άμεση εξάρτηση με τις πολιτικές συνθήκες που επικρατούν σε μια κοινωνία. Η δημοκρατία ασφαλώς προάγει και επιδιώκει την ελεύθερη έκφραση και διακίνηση ιδεών και είναι το μόνο πολιτικό σύστημα στο οποίο τα σατιρικά σκίτσα μπορούν να αναπτυχθούν. Σε απολυταρχικά καθεστώτα επιδιώκεται η φίμωση του τύπου και η λογοκρισία εφαρμόζεται σε οποιοδήποτε μέσο εκφράζει μια αντίθετη άποψη. Πολύ περισσότερο για τη γελοιογραφία που ο σκοπός της είναι πάντα η σατιρική κριτική της εξουσίας.

Η σάτιρα και η γελοιογραφική κριτική έχουν μεγάλη ιστορία στη χώρα η οποία ξεκινά από την αρχαιότητα και με αρκετές διακυμάνσεις φτάνει μέχρι τις μέρες μας. Ένας από τους μεγαλύτερους σύγχρονους γελοιογράφους είναι ο ΚΥΡ, κατά κόσμο Ιωάννης Κυριακόπουλος, οι γελοιογραφίες του οποίου εξετάστηκαν σε αυτή την εργασία. Ο ΚΥΡ έχοντας διαγράψει μια πορεία σαράντα και πλέον χρόνων στα γελοιογραφικά πράγματα, έχει δημιουργήσει ένα δικό του προσωπικό στυλ στη γελοιογραφική απεικόνιση των ηρώων που τον διακρίνει από τους ομότεχνους του. Η ουσία και το νόημα όλης της γελοιογραφίας βρίσκεται στην ατάκα, ενώ το εικαστικό μέρος έρχεται σε δεύτερη μοίρα. Τα «ανθρωπάκια» του ΚΥΡ αντιπροσωπεύουν τους σύγχρονους Έλληνες με τα ελαττώματα και τα προτερήματα τους.

Οι γελοιογραφίες έχουν κεντρίσει το ενδιαφέρον των Ελλήνων ερευνητών οι οποίοι έχουν διεξάγει αξιολογες έρευνες. Οι Χατζηστέλιου & Πανταζή (1991)

μελέτησαν τις γελοιογραφίες που δημοσιεύτηκαν σε εφημερίδες με διαφορετικό ιδεολογικό περιεχόμενο (Καθημερινή, Ριζοσπάστης, Τα Νέα). Η έρευνα έφερε στο φως ότι το θεματικό περιεχόμενο των γελοιογραφιών δεν συμβαδίζει πάντοτε με τα θέματα των εξώφυλλων των εφημερίδων και των άρθρων που βρίσκονται στην ίδια σελίδα με τις γελοιογραφίες. Επιπλέον οι γελοιογραφίες χρησιμοποιούν στερεότυπα που είναι διαδεδομένα στο αναγνωστικό κοινό και τα οποία έρχονται σε συμφωνία με τις ιδεολογικές και πολιτικές τοποθετήσεις των εφημερίδων και των αναγνωστών. Στα ίδια συμπεράσματα κατέληξε και η Τσάκωνα (2009) σε μια μελέτη σχετικά με την κοινωνιολογική προσέγγιση του χιούμορ στην πολιτική γελοιογραφία στην οποία εξετάζεται η συνέργεια οπτικού και γλωσσικού κώδικα για την παραγωγή χιούμορ. Η ερευνήτρια διαπιστώνει ότι το χιούμορ των γελοιογραφιών δεν έχει ανατρεπτικό χαρακτήρα αλλά βασίζεται σε στερεότυπα και καλά εδραιωμένες απόψεις που ενισχύονται με το χιουμοριστική χρήση τους. Οι Kyridis, Michailidis, Papoutzis & Vamvakidou (2011) σε έρευνα σχετικά με την απεικόνιση της οικονομικής κρίσης από Έλληνες γελοιογράφους συμπεραίνουν ότι το ελληνικό κράτος εμφανίζεται εχθρικό ή αδιάφορο απέναντι στους πολίτες οι οποίοι έχουν παθητικό ρόλο ενώ διεθνής κοινότητα είναι ο «εχθρός» που επιτίθεται στους Έλληνες.

Η εργασία πραγματεύεται την απεικόνιση της παιδικής ηλικίας στις γελοιογραφίες του ΚΥΡ. Η επιλογή του συγκεκριμένου θέματος οφείλεται στο ότι ο ΚΥΡ αποτελεί έναν από τους μεγαλύτερους γελοιογράφους της σύγχρονης Ελλάδας και οι γελοιογραφίες του προσφέρονται για πολλές αναγνώσεις. Επίσης στις γελοιογραφίες του εντοπίζονται ήρωες διαφόρων ηλικιών και παρουσιάζει ενδιαφέρον η μεταξύ τους αλληλεπίδραση αλλά και το πώς παρουσιάζεται το παιδί σε αυτές. Η εργασία επιδιώκει να καλύψει το κενό στην ελληνική βιβλιογραφία αναφορικά με την απεικόνιση της παιδικής ηλικίας σε γελοιογραφίες. Για την ανάλυση του υλικού της έρευνας εφαρμόστηκαν ποιοτικές και ποσοτικές μέθοδοι σε πρωτογενές ερευνητικό υλικό.

Σκοπός της εργασίας είναι η διερεύνηση των ιδεολογικών σημάνσεων της παιδικής ηλικίας όπως αναπαρίσταται στις γελοιογραφίες του ΚΥΡ. Το υλικό ερευνάται με δυο μεθόδους την ανάλυση περιεχομένου και τη σημειωτική ανάλυση. Ιδιαίτερα η σημειωτική βρίσκεται πιο κοντά στις ερμηνευτικές μεθόδους και αναλύει το περιεχόμενο των γελοιογραφιών ως προς την απεικόνιση και τις ιδεολογικές

σημάνσεις που εκφράζει το παιδί μέσα στο ιστορικό-πολιτικό πλαίσιο δημιουργίας των σκίτσων.

Η εργασία χωρίζεται σε τρία μέρη: Το θεωρητικό μέρος αποτελείται σε δυο ενότητες, τη γελοιογραφία και το παιδί. Στην πρώτη ενότητα ορίζεται η γελοιογραφία και αναφέρονται τα χαρακτηριστικά. Στη συνέχεια γίνεται διάκριση της από συναφείς όρους (καρικατούρα, καρτούν, κόμικς), ακολουθεί μια σύντομη ιστορική αναδρομή της γελοιογραφίας στην Ελλάδα και γίνεται αναφορά στον πολιτικό και κοινωνικό ρόλο της. Έπεται ο ορισμός του χιούμορ, αναφέρονται οι τρεις βασικές θεωρίες του και γίνεται λόγος για το κωμικό στοιχείο στις γελοιογραφίες. Η πρώτη ενότητα κλείνει με την αναφορά στη ζωή και το έργο του ΚΥΡ. Η δεύτερη ενότητα αφορά τις κυριότερες απόψεις που αναπτύχθηκαν σχετικά με την αντίληψη της παιδικής ηλικίας και ακολουθεί το πώς προβάλλεται το παιδί στη γελοιογραφία. Το ερευνητικό μέρος αφορά τη μεθοδολογία που χρησιμοποιήθηκε στα πλαίσια αυτής της εργασίας, έπειτα παρουσιάζονται και αναλύονται τα αποτελέσματα της ανάλυσης περιεχομένου και τέλος ακολουθεί η σημειωτική ανάλυση των γελοιογραφιών. Στο τρίτο και τελευταίο μέρος παρατίθενται οι διαπιστώσεις της έρευνας.

A. Θεωρητικό Μέρος

1. Γελοιογραφία

1.1 Η γελοιογραφία και τα γενικά χαρακτηριστικά της

Η γελοιογραφία, αν και δεν αποτελεί κάτι πρωτόγνωρο για την ελληνική πραγματικότητα καθώς οι Έλληνες σε όλη τη διάρκεια της ιστορίας τους είχαν μια έντονη σχέση με την κωμωδία και ότι περιλαμβάνει χιούμορ, δεν έχει εξεταστεί διεξοδικά με αποτέλεσμα να συγγέεται συχνά με διάφορους συγγενείς όρους των εικαστικών και γραφιστικών τεχνών. Αποτελεί ένα σύνθετο είδος της σκιτσογραφίας γιατί συνδυάζει την αφηγηματική τέχνη με την εικαστική τέχνη και ως είδος έχει μεγάλη απήχηση στο κοινό. Δεν έτυχε της αντιμετώπισης που της αρμόζει γιατί θεωρούταν υποδεέστερη από τα άλλα είδη των εικαστικών τεχνών. Εντούτοις μεγάλος αριθμός σκιτσογράφων ασχολούνται ενεργά και συστηματικά με το σατιρικό σκίτσο το οποίο διαθέτει φανατικό κοινό.

Η γελοιογραφία με βάση την ετυμολογία της λέξης αφορά την καταγραφή του γελοίου και αποσκοπεί στην πρόκληση του γέλιου. Ουσιαστικά αποτελεί μια αφήγηση που όπως αναφέρει ο Παπαδανιήλ (2006) προέρχεται από την ικανότητα *«του να κωδικοποιεί και να καταγράφει κανείς με τρόπο δημιουργικό τα μηνύματα που αντλεί από τη φύση, τα οποία στη συγκεκριμένη περίπτωση σχετίζονται με την έννοια του γελοίου»* (47). Η γελοιογραφία απεικονίζει πρόσωπα ή καταστάσεις ώστε να τα υποβιβάσει στα μάτια των αναγνωστών. Για τον Bergson (1998) είναι η τέχνη της υπερβολής που εντοπίζει ένα εξωτερικό χαρακτηριστικό και το αποτυπώνει μεγεθυμένο. Διευρύνοντας το συλλογισμό του πέρα από τα εξωτερικά γνωρίσματα αλλά στα στοιχεία του χαρακτήρα ή σε μια κατάσταση, η απόδοσή τους σε ακραία μορφή συντελεί στο κωμικό. Τα στοιχεία αυτά μπορεί να είναι κωμικά εξ αρχής ή να μετατρέπονται σε κωμικά με τη σατιρική διάθεση του γελοιογράφου.

Ακόμη σύμφωνα με τον Πασχάλη (2006) αφορά τη σύζευξη των εικαστικών τεχνών και της αφήγησης ακόμα και όταν ο λόγος δεν εκφράζεται ρητά. Για την αφήγηση της γελοιογραφίας δεν είναι απαραίτητος ο γραπτός λόγος αλλά στις γελοιογραφίες *«χωρίς λόγια»* το σατιρικό σχόλιο μπορεί να εξαχθεί μόνο από τον

οπτικό κώδικα μέσω συνειρμών. Υπάρχουν δυο βασικές κατηγορίες γελοιογραφιών αυτές που αναφέρονται σε γεγονότα ή πρόσωπα της πολιτικής, οι πολιτικές γελοιογραφίες και οι κοινωνικές που σχετίζονται με τους προβληματισμούς, τα ήθη και τη γενικότερη κατάσταση της κοινωνίας σε μια περίοδο. Ο γελοιογράφος είναι κοινωνικό ον και τα έργα του απηχούν τις στάσεις, τις αντιλήψεις, τα ήθη, τα προβλήματα της κοινωνίας. «Θύματα» της γελοιογραφίας είναι τα πρόσωπα και οι θεσμοί που κατέχουν εξουσία (πολιτικοί, ΜΜΕ, Εκκλησία) σε αυτούς ασκείται κριτική για να καταδειχτούν οι αδικίες σε βάρος των αδυνάτων.

Στη γελοιογραφία ο λόγος και η εικόνα βρίσκονται σε αλληλεπίδραση. Η εικόνα αποτελεί το σκηνικό στο οποίο λαμβάνει χώρα η πλοκή αλλά επίσης περιλαμβάνει και τους χαρακτήρες με τις ιδιαιτερότητες στην απεικόνισή τους. Ο λόγος αφορά τη λεκτική συμμετοχή των ηρώων αλλά και το κείμενο που βρίσκεται μέσα στο περιβάλλον πλοκής και συμμετέχει στην δόμηση του νοήματος. Λόγος και εικόνα αλληλοσυμπληρώνονται και αποτελούν από κοινού τη γελοιογραφία. Ο Sarigul (2009) αναφέρει τέσσερις τεχνικές για τη γελοιογραφική απεικόνιση:

- Αντιστροφή. Παρουσίαση μιας γνωστής και οικείας κατάστασης έξω από τη συνηθισμένη απεικόνιση της με σκοπό την παραγωγή χιούμορ.
- Διακειμενικότητα. Μια διαδεδομένη τεχνική η οποία χρησιμοποιείται σε όλες τις τέχνες όπως λογοτεχνία, κινηματογράφο, μουσική κ.α. Ο καλλιτέχνης χρησιμοποιεί στο έργο του αναφορές από άλλα έργα δίνοντας νέο νόημα.
- Αντίθεση. Οι ήρωες ή τα αντικείμενα απεικονίζονται σε πολύ μικρότερο ή μεγαλύτερο μέγεθος από την πραγματικότητα. Με άλλα λόγια μεγαλοποιούνται ή σμικρύνονται καταστάσεις, απόψεις ή πράξεις.
- Αναλογία/Εξομοίωση. Με τη συγκεκριμένη τεχνική προσδίδεται η ιδιότητα ενός πράγματος σε ένα άλλο που στην πραγματική ζωή δεν εντοπίζεται ομοιότητα μεταξύ τους δηλαδή η εξομοίωση διαφορετικών πραγμάτων ή καταστάσεων μεταξύ τους.

1.2 Εννοιολογικές αποσαφηνίσεις: Καρικατούρα- καρτούν-κόμικς

Οι όροι καρικατούρα (caricature) και καρτούν (cartoon) χρησιμοποιούνται στη ξένη βιβλιογραφία για να περιγράψουν τη γελοιογραφία. Η λέξη καρικατούρα προέρχεται από το ιταλικό ρήμα caricare (υπερφορτώνω) και επινοήθηκε από τον Annibale Caracci για κάποια σκίτσα που είχαν δημιουργήσει με τον αδερφό του, για να γελοιοποιήσουν τις καλλιτεχνικές θεωρίες που οι ίδιοι δίδασκαν στο Πανεπιστήμιο της Μπολόνια (Caricature Art, n.d.). Η καρικατούρα αφορά περισσότερο τη γελοιογραφική προσωπογραφία και συνιστά ξεχωριστή κατηγορία της εικαστικής σάτιρας. Πρόκειται για ένα γρήγορο ιμπρεσιονιστικό σχέδιο που υπερτονίζει τα φυσικά χαρακτηριστικά (μύτη, αυτιά) με τελικό στόχο τη διακωμώδηση (Walker, 2009). Τα πρόσωπα που σατιρίζονται προέρχονται από το χώρο της πολιτικής, της ψυχαγωγίας, του αθλητισμού και του θεάματος. Στα γελοιογραφικά πορτρέτα τα πρόσωπα μπορεί να υφίστανται τέτοια αλλοίωση που να προσομοιάζουν με ζώα ή φυτά. Τα καρικατουρίστικα σκίτσα μπορεί να εντάσσονται μέσα στη γελοιογραφία όμως είναι δυνατόν να δρουν ανεξάρτητα χωρίς δηλαδή την υποστήριξη λόγου ή κάποιας άλλης οπτικής αφήγησης (Νικολόπουλος, 2011). Η καρικατούρα έχει ιδεολογικό-πολιτικό περιεχόμενο γιατί ιδιαίτερα όταν απεικονίζει πολιτικούς αποτελεί ένα υπαινικτικό πολιτικό σχόλιο του δημιουργού κάτι που το αποδεικνύει ότι οι σκιτσογράφοι της πολιτικής γελοιογραφίας ασχολήθηκαν με το συγκεκριμένο είδος της εικαστικής σάτιρας.

Οι γελοιογραφίες αποδίδονται στα αγγλικά κυρίως με τον όρο cartoon ο οποίος επίσης χρησιμοποιείται και για τα κινούμενα σχέδια. Η λέξη προέρχεται από το ιταλικό cartone (χαρτί) και το χρησιμοποιούσαν οι ζωγράφοι του Μεσαίωνα ως προσχέδιο για τα ζωγραφικά τους έργα. Από σχεδιαστική άποψη ο όρος αφορά το αφαιρετικό σκίτσο και είναι μια προσέγγιση της κατασκευής της εικόνας που δεν βασίζεται στη ρεαλιστική απόδοση του εικονιζόμενου (McCloud, 1993). Στη διδακτορική διατριβή του Νικολόπουλου (2011) επεξηγούνται οι σημασίες της λέξης μέσω της ιστορικής αναδρομής. Αρχικά ο όρος συνδεόταν με την ευτέλεια και την προχειρότητα, η ερμηνεία οφείλεται στην αρχική του χρήση. Γύρω στο 1840 με την αύξηση της τυπογραφίας πέρασε στις εφημερίδες οι οποίες για να αυξήσουν τη δημοτικότητα και τις πωλήσεις τους ενέτασαν στην ύλη τους γελοιογραφίες. Έτσι

απέκτησε σατιρική χροιά και κατέταξε τα cartoon ανάμεσα στα έργα της εικαστικής σάτιρας. Αργότερα η σχεδιαστική τεχνική των cartoons χρησιμοποιήθηκε και για παιδικά κινούμενα σχέδια που είχαν ήρωες ανθρωπόμορφα ζώα τα οποία πολλές φορές προϋπήρχαν σε έντυπη μορφή.

Ένα άλλος συναφής όρος των γραφιστικών τεχνών με τη γελοιογραφία είναι το comic. Οι δυο παραπάνω όροι έχουν πολύ στενή σχέση μεταξύ τους, αν και είναι ξεχωριστά είδη τα οποία έχουν διαφορετική έκταση, διαφορετικές επιδιώξεις, διαφορετικούς τρόπους έκφρασης και επικοινωνίας, ενώ τις περισσότερες φορές απευθύνονται και σε διαφορετικές ηλικιακές ομάδες. Η στενή σχέση μεταξύ των γελοιογραφιών και των κόμικς προκύπτει από το γεγονός ότι οι δύο όροι στην καθημερινότητα χρησιμοποιούνται μερικές φορές εναλλακτικά, επίσης πολλοί σκιτσογράφοι στην πραγματικότητα ασκούν και τα δύο είδη.

Τα comics όπως και οι γελοιογραφίες εμπεριέχουν στην ετυμολογία τους το χιουμοριστικό στοιχείο (comics από τη λέξη κωμικό και γελοιογραφία από το γελοίο) και έχουν σκοπό να διασκεδάσουν τον αναγνώστη. Στην περίπτωση της γελοιογραφίας η αφήγηση λαμβάνει χώρα εντός ενός μόνο καρέ και διακρίνεται για τη νοηματική της πυκνότητα. Από την άλλη πλευρά το comic όπως αναφέρεται στο βιβλίο του McCloud «*Understanding Comics. The invisible art*» (1993:9) πρόκειται για τη «*σκόπιμη αλληλουχία των εικονογραφικών και άλλων απεικονίσεων που αποσκοπούν στο να μεταφέρουν πληροφορίες ή και να παράξουν την αισθητική ανταπόκριση του θεατή*». Ανάλογο ορισμό για τα comics συναντάμε και στη Κωνσταντινίδου-Σέμογλου (2001) ως μια μορφή εικονικής αφήγησης μέσω της σταθερής επανάληψη των σκίτσων που μπορεί να συνοδεύονται από κείμενο μέσα σε μπαλονάκια. Η σταθερή επανάληψη των εικόνων είναι αυτή που κάνει το είδος εύκολα αναγνωρίσιμο και ψυχαγωγεί τον αναγνώστη μέσω των σταθερών αστείων και χαρακτήρων. Για τους δυο ορισμούς η διαφορά έγκειται στον χρόνο ο οποίος αποτελεί την ειδοποιό διαφορά που διακρίνει τα δυο είδη. Στα comics ο χρόνος έχει κύρια σημασία στη διήγηση της ιστορίας γιατί με βάση τη χρονική αλληλουχία οργανώνονται τα σκίτσα που δίνουν την αίσθηση του χώρου ώστε να γίνει κατανοητή η ιστορία. Ο χώρος και ο χρόνος βρίσκονται σε συνάρτηση μεταξύ τους δίνοντας συνοχή στην ιστορία. Ταυτόχρονα ο χρόνος δε δηλώνεται ξεκάθαρα γιατί η αιτία των γεγονότων έχει σημασία στην αφήγηση και όχι ο ακριβής χρονικός προσδιορισμός. Ο χρόνος αφορά ένα υποτιθέμενο παρόν ή παρελθόν στο οποίο εξελίσσεται η ιστορία σε

ένα φανταστικό επίπεδο. Έτσι ο χρόνος καταργείται μέσα από την αχρονικότητα του (Κωνσταντινίδου –Σέμογλου, 2001). Αντίθετα ο χρόνος στη γελοιογραφία προϋποθέτει τη νοητική συμμετοχή του αναγνώστη που είναι απαραίτητη για την αποκωδικοποίησή της. Έτσι ο αναγνώστης καθώς διαβάζει τη γελοιογραφία καλείται σε ένα νοερό επίπεδο να φανταστεί τι προηγείται ή τι έπεται από αυτό που συμβαίνει στο καρέ (Νικολόπουλος, 2011:212). Ο αναγνώστης δεν περιορίζεται στην παθητική ανάγνωση αλλά αποκτά ενεργό ρόλο αφού κατά κάποιο τρόπο πλάθει μια ιστορία με βάση την πλοκή της γελοιογραφίας.

Η γελοιογραφία και τα comics βρίσκονται σε σχέση αλληλεπίδρασης. Τα τελευταία χρόνια παρατηρείται μια τάση να γεφυρωθεί το χάσμα ανάμεσα τους, με αποτέλεσμα κάποιες γελοιογραφίες να προσομοιάζουν με comics, όπως οι ολοσέλιδες συνθέσεις του ΚΥΡ οι οποίες περιλαμβάνουν ανεξάρτητα καρέ με γελοιογραφίες φαινομενικά άσχετες μεταξύ τους που πραγματεύονται ένα γεγονός της επικαιρότητας.

1.3 Σύντομη ιστορική αναδρομή

Η γελοιογραφία έχει μακρά ιστορία, ήδη από τη δημιουργία των πρώτων κοινωνιών. Οι άνθρωποι των προϊστορικών χρόνων διακωμωδούσαν τους φόβους τους μέσω της τέχνης, με τις ζωγραφικές παραστάσεις των σπηλαίων, αποκτώντας έτσι η ζωγραφική έναν απελευθερωτικό χαρακτήρα (Σαπρανίδης, 2001). Οι πρώιμες μορφές της τέχνης είχαν έντονο το στοιχείο του γκροτέσκο με την υπερβολή των χαρακτηριστικών η οποία είχε απώτερο σκοπό τη διακωμώδηση (Wright, 1976). Ο Σαπρανίδης (1975) στην *«Ιστορία της πολιτικής γελοιογραφίας στην Ελλάδα»* υποστηρίζει ότι έχει τοτεμική καταγωγή και η αρχή της τοποθετείται σε θρησκευτικές τελετές και το θέατρο. Το έντονο στοιχείο του ζωομορφισμού, η ταύτιση του ατόμου με το τοτέμ, σε ένα λατρευτικό επίπεδο σταδιακά άρχισε να υποχωρεί δίνοντας τη θέση του στην Κωμωδία. Ο ηθοποιός, μέσω της μεταμφίεσης και της θεατρικής μάσκας μετέφερε τις ιδιότητες των ζώων στο πρόσωπο που ήθελε να υποβιβάσει με στόχο τη γελοιοποίηση του. Το αποτέλεσμα δεν ήταν καθαρά γελοιογραφικό ήταν όμως κωμικό.

Αργότερα το τοτεμικό στοιχείο σταδιακά υποχώρησε από τις θεατρικές μάσκες δίνοντας τη θέση του σε πιο ρεαλιστικές αναπαραστάσεις υπαρκτών δημόσιων προσώπων που διακωμωδούνταν τα στοιχεία του χαρακτήρα τους. Η αρχαία Κωμωδία έχει χαρακτηριστεί ως «Κωμωδία της γελοιογραφίας» με κύριο εκπρόσωπο της τον Αριστοφάνη στο στόχαστρο του οποίου βρίσκονταν όλοι οι κοινωνικοί και πολιτικοί θεσμοί. Το γελοιογραφικό πνεύμα δεν περιορίστηκε στο θέατρο αλλά προχώρησε και σε άλλες εικαστικές τέχνες με τη μεταφορά των σκηνών της κωμωδίας σε ζωγραφικές παραστάσεις σκευών καθημερινής χρήσης (αγγεία, κρατήρες, πιθάρια) υπερτονίζοντας τα κωμικά στοιχεία και αποτελώντας την αφετηρία του σύγχρονου είδους της γελοιογραφίας (Wright, 2010). Στη συνέχεια ο πολιτικός χαρακτήρας χάνεται από τις κωμωδίες κατά την περίοδο της Μέσης και Νέας Κωμωδίας και όπως είναι φυσικό επηρεάστηκαν συνακόλουθα και οι γελοιογραφικές αναπαραστάσεις. Σε αυτήν την περίοδο η θεματολογία τους ήταν σχετική με την κοινωνία όπως τα ήθη, τα προβλήματα και τους χαρακτήρες. Κατά την κατάκτηση της Ελλάδας από τους Ρωμαίους οι γελοιογραφίες συνέχισαν να υπάρχουν με τη διαφορά ότι περιορίστηκαν σε διακοσμητικές παραστάσεις σε τοίχους και αγγεία χωρίς το στοιχείο της πολιτικής σάτιρας και το ανατρεπτικό τους περιεχόμενο και δεν αποτελούσαν πια απειλή για την εξουσία. Η σάτιρα χρησιμοποιούταν από τους έχοντες την εξουσία για να εξυπηρετήσουν δικά τους συμφέροντα, μέσω του σκώμματος των στρατιωτών και των θεατρικών παραστάσεων που αποσπούσε την προσοχή του λαού από τα σοβαρά κοινωνικά προβλήματα. Την περίοδο των Βυζαντινών χρόνων και της Τουρκοκρατίας η εικαστική σάτιρα δεν έχει μεγάλη παρουσία και η γελοιογραφία γνωρίζει ουσιαστικά την παρακμή της.

Η γελοιογραφία με τη σημερινή της έννοια είναι δημιούργημα της Αναγέννησης. Ο Leonardo Da Vinci και οι αδελφοί Caracci είναι οι θεμελιωτές του είδους, οι οποίοι επηρεασμένοι από το πνεύμα του ανθρωπισμού επικεντρώνουν το ενδιαφέρον τους στον άνθρωπο και αποτυπώνουν όχι μόνο την τέλεια μορφή του αλλά και την παρακμή του (Πασχάλης, 2006). Μετά τη Γαλλική Επανάσταση η Ευρώπη γνωρίζει την άνθηση της γελοιογραφίας όπου μέσω του σατιρικού σκίτσου ασκείται πολιτική και κοινωνική κριτική. Η Ελλάδα επηρεασμένη ιδεολογικά από τη Γαλλική Επανάσταση δέχτηκε με ενθουσιασμό τη γελοιογραφία η οποία ως ανατρεπτική μορφή έκφρασης πρεσβεύει και προϋποθέτει την ελευθεροτυπία. Η πρώτη ελληνική πολιτική γελοιογραφία, σύμφωνα με τον Σαπρανίδη (1975),

δημιουργήθηκε κατά την περίοδο 1836-1839 από τους λαϊκούς ζωγράφους Παναγιώτη και Δημήτριο Ζωγράφου ύστερα από εντολή του στρατηγού Μακρυγιάννη και είχε ως αποτέλεσμα την αναπαράσταση των «είκοσι τεσσάρων μαχών και μιας αλήθειας». Οι συγκεκριμένες αναπαραστάσεις αφορούσαν τις πιο σημαντικές στιγμές του 1821 και μια ζωγραφιά με αλληγορικό περιεχόμενο που αποκάλυπτε τον «απαίσιο ρόλο των σωτήρων». Η Ελλάδα εικονίζεται ως μια παρθένος η οποία δέχεται τη βίαιη επίθεση του αντιβασιλιά-δικτάτορα Άρμασπεργκ ο οποίος ξεριζώνει την καρδιά της (43). Η ζωγραφιά καταστράφηκε από τους ίδιους τους δημιουργούς από τον φόβο της εκδικητικής μανίας του Άρμασπεργκ. Το θέμα της καυτηριάζει τις αυθαιρεσίες της Αντιβασιλείας με έντονο το στοιχείο του κωμικοτραγικού. Σύμφωνα με τον Παπαδανιήλ (2006) η γελοιογραφική της διάσταση έγκειται στο ότι διατρανώνεται ένα στοιχείο της προσωπικότητας του Άρμασπεργκ, η φιλοδοξία του και η δίψα του για εξουσία με κάθε τρόπο, και αναλογικά υποβαθμίζεται ο ρόλος του ως ανώτερου δημόσιου άρχοντα.

Αργότερα με την εμφάνιση της τυπογραφίας στην Ελλάδα τυπώνονται πλήθος σατιρικών εντύπων τα οποία, αν και βραχύβια στην πλειονότητα τους, δίνουν το στίγμα του ενδιαφέροντος του λαού και των εκδοτών για τις γελοιογραφίες. Τα σατιρικά περιοδικά είχαν μέγεθος βιβλίου και η πολιτική γελοιογραφία ήταν αναπόσπαστο κομμάτι τους. Κατά την τετραετία 1848-1851 κυκλοφορούν σατιρικά φύλλα «μετά γελοιογραφιών» και μάλιστα επί εβδομαδιαίας βάσης, η «Τρακατρούκα» (1848), η «Βόμβα» (1849), και ο «Δημόκριτος» (1851) αποτέλεσαν τη βάση για τη διάδοση και την αναβάθμιση της γελοιογραφίας, σε αυτό συνετέλεσε η εισαγωγή της τεχνικής της λιθογραφίας από τον εκδότη του «Δημόκριτου». Ονόματα της εποχής που ξεχώρισαν για τις γελοιογραφίες τους είναι ο Αθανάσιος Ιατρίδης, ο Νικόλαος Μπύλλερ ή Παυλόπουλος ο εκδότης της «Τρακατρούκας», ο Στέφανος Ξένος ο οποίος έδρασε από το εξωτερικό και συγκεκριμένα από τη Βρετανία και ο Δημήτρης Πηγαδιώτης. Στα τέλη του 19^{ου} αιώνα τοποθετείται η ακμή της ελληνικής γελοιογραφίας με κύριους εκπροσώπους τον Δημήτρη Γαλάνη και τον Θέμο Άννινο, ο δεύτερος θεωρείται ο πατέρας της ελληνικής γελοιογραφίας. Συνδύαζε την αριστοτεχνική δεξιοτεχνία στο σκίτσο με την ανατρεπτική σάτιρα με αποτέλεσμα στα έργα του να μην υπάρχει τίποτε το τριμμένο και το ακαλαίσθητο (Καρτάλη, 2011). Μαζί με τον Εμμανουήλ Ροΐδη και τον Άγγελο Βλάχο εκδίδουν τον

«Ασμοδαίο» που χαρακτηρίζεται από ένα νέο είδος λεπτού χιούμορ-το αττικόν μέθυ-εισάγοντας την αστική συνείδηση σε ένα είδος καθαρά λαϊκό μέχρι τότε.

Μετά τη Μικρασιατική Καταστροφή του 1922 ήρθε στην Ελλάδα ένα νέο κύμα γελοιογράφων, ήδη γνωστών και επιτυχημένων στην Τουρκία, που ανανέωσαν και εμπλούτισαν την ελληνική γελοιογραφική παραγωγή. Ο Γιώργος Γκείβελης, ο Φωκίων Δημητριάδης, ο Σοφοκλής Αντωνιάδης (ΣΟΦΟ), ο Κ. Θεοδωρίδης (Τογο), ο Νίκος Καστανάκης και άλλοι σατιρικοί συνδύαζαν την ανατολίτικη θυμοσοφία με τη δυτική φινέτσα (Σαπρανίδης, 2001). Το ενδιαφέρον αυτήν την εποχή στρέφεται και πάλι στην πολιτική σε αυτό συνέβαλε και η ρευστή πολιτική κατάσταση στη χώρα, με τον Εθνικό Διχασμό. Αργότερα όμως η δικτατορία του Μεταξά θα περιορίσει τη σατιρική δημιουργία. Η γελοιογραφική παραγωγή αναζωπυρώνεται στη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, επηρεασμένη από τις πολιτικές και στρατιωτικές συνθήκες, καταδικάζει τον φασισμό και δημιουργούνται πλήθος σατιρικών σκίτσων με καρικατούρες του Μουσολίνι και του Χίτλερ. Κατά την μεταπολεμική περίοδο (1944-1975) παρά τις δυσκολίες λόγω της λογοκρισίας η γελοιογραφία συνεχίζει την πορεία της για να εκφράσει το λαϊκό αίσθημα. Την εποχή του Εμφυλίου Πολέμου η σατιρική παραγωγή επιστρατεύεται για τη διακωμώδηση του συμπατριώτη που βρίσκεται στο αντίθετο πολιτικό στρατόπεδο και παρατηρείται μεγάλη αύξηση του γελοιογραφικού πορτραίτου των πολιτικών (Ελευθεροτυπία, 1997). Την εποχή της Δικτατορίας πολλοί γελοιογράφοι αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν την χώρα ενώ όσοι έμειναν πολέμησαν τη χούντα με τα δικά τους μέσα κάνοντας υπαινιγμούς κατά του καθεστώτος σε γελοιογραφίες με αλληγορικό περιεχόμενο. Το τέλος της επταετίας θα βρει όλο και περισσότερους Έλληνες να πολιτικοποιούνται και τους γελοιογράφους να μπορούν πια να αρθρώσουν ελεύθερα το λόγο τους. Οι γελοιογράφοι με το περιοδικό «Αντί» εμπλουτίζουν τα σκίτσα τους με ανατρεπτική σάτιρα και διαμορφώνουν μια νέα αντίληψη γύρω από τις γελοιογραφίες κοντά στη σύγχρονη μορφή τους. Η σύγχρονη εποχή χαρακτηρίζεται από τη χρήση του διαδικτύου και των ψηφιακών μέσων στα ΜΜΕ και στις γραφιστικές τέχνες που συνακόλουθα επηρέασε τη γελοιογραφία και τους νεότερους δημιουργούς της. Τα θέματα των σύγχρονων γελοιογραφιών είναι αυτά που απασχολούν τον σύγχρονο Έλληνα με τις πολιτικές και κοινωνικές του ανησυχίες και για άλλη μια φορά οι γελοιογραφίες εξωτερικεύουν τις σκέψεις, το θυμό, την αγανάκτηση του σύγχρονου ανθρώπου αντανακλώντας τις στάσεις και τα ήθη της κοινωνίας.

1.4 Πολιτικός και κοινωνικός ρόλος της γελοιογραφίας

Η εικαστική σάτιρα εμφανίζεται σε όλες τις περιόδους της ελληνικής αλλά και της παγκόσμιας ιστορίας, από την πρώτη στιγμή που οι άνθρωποι οργανώθηκαν σε κοινωνία και τη μεταξύ τους συμβίωση καθόρισαν νόμοι και υποχρεώσεις. Η αφορμή της δημιουργίας αλλά και ο στόχος της γελοιογραφίας είναι η ίδια η κοινωνία, αποτελεί λοιπόν κοινωνικό φαινόμενο (Σαπρανίδης, 1975). Συγκεκριμένα τα λόγια, οι πράξεις και οι συμπεριφορές των δημόσιων προσώπων που θέτουν σε κίνδυνο την κοινωνική συνοχή γίνονται αντικείμενα της σάτιρας με στόχο την επαναφορά τους στην κοινωνική τάξη. Ιδιαίτερως η πολιτική γελοιογραφία αποτελεί κοινωνικό σχολιασμό και ασκεί κριτική απέναντι σε κάθε αυθαιρεσία της εξουσίας (Παπαδανιήλ, 2006). Οι άμεσες και απλές σατιρικές απεικονίσεις καθιστούν τις γελοιογραφίες εύκολες στην κατανόηση με την προϋπόθεση ότι το κοινό είναι εξοικειωμένο με παρόμοιου είδους αναπαραστάσεις. Οι γελοιογράφοι χρησιμοποιούν το οικείο τους πολιτικό και πολιτισμικό περιβάλλον για να μεταφέρουν μια έννοια (Edwards, 1997). Έτσι τα σατιρικά σκίτσα αντανακλούν τα ήθη, τις αξίες, τις στάσεις της κοινωνίας μιας χρονικής περιόδου και αποτελούν πολιτικά – κοινωνικά τεκμήρια. Για το λόγο αυτό δεν μπορούν να ερμηνευθούν έξω από το πλαίσιο στο οποίο παράχθηκαν.

Η καθημερινή και αδιάλειπτη παρουσία των γελοιογραφιών στις ελληνικές εφημερίδες δηλώνει από τη μια πλευρά τη μεγάλη αξία που δίνουν οι εκδότες των εφημερίδων στην εικαστική σάτιρα και από την άλλη την απήχηση που έχουν στο κοινό, αφού η παρουσία τους υπακούει στους νόμους της «προσφοράς και της ζήτησης». Παράλληλα με την ενημερωτική τους διάσταση παρουσιάζουν την τοποθέτηση του σκιτσογράφου απέναντι στα ζητήματα που αφορούν την πολιτική και κοινωνική ζωή. Ο σκιτσογράφος είναι ταυτόχρονα δημοσιογράφος και καλλιτέχνης γιατί με τα σκίτσα του επιχειρεί την ενημέρωση, τον μετασχηματισμό της γνώμης και την ψυχαγωγία του αναγνωστικού κοινού (van Heerden, 1994). Από αυτή τη σκοπιά οι γελοιογραφίες είναι αποτελεσματικά επικοινωνιακά μέσα που ασκούν επιρροή στις εμπειρίες και τη διαμόρφωση της κοινής γνώμης (Giddens, 2009). Βέβαια ο σκοπός τους δεν είναι καθαρά ενημερωτικός, εντούτοις ο τρόπος γραφής τους ο οποίος

μπορεί να περιγράψει και ταυτόχρονα να σχολιάζει μια κατάσταση με σατιρική και κριτική διάθεση, τις τοποθετεί δίπλα από στήλες σχολιασμού τις επικαιρότητας.

Ο σωφρονιστικός και παράλληλα ανατρεπτικός χαρακτήρας των γελοιογραφιών τις καθιστούν δημοφιλείς όχι μόνο ανάμεσα στο λαό αλλά και τους πολιτικούς. Συχνά χρησιμοποιούν τις γελοιογραφίες για να ασκήσουν κριτική στους πολιτικούς τους αντιπάλους, πολλά είναι τα παραδείγματα ελλήνων και ξένων πολιτικών με πιο πρόσφατο τον Κυριάκο Μητσοτάκη τον αρχηγό της Νέας Δημοκρατίας ο οποίος στις ομιλίες του στη Βουλή χρησιμοποιεί συχνά σκίτσα του Αρκά. Η παρουσία των γελοιογραφιών σε μια χώρα έχει άμεση σχέση με την πολιτική κατάσταση της. Η ακμή και η παρακμή της είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με τα πολιτικά συστήματα, η γελοιογραφία δεν «ευδοκίμει» σε ανελεύθερα καθεστώτα. Η ύπαρξη της είναι δείγμα δημοκρατίας σε μια κοινωνία (Morreall, 2005, Σαπρανίδης, 2001). Άλλωστε όπως αναφέρουν οι Hess και Northrop (2011) η δημοκρατία αναπτύσσεται με την ενθάρρυνση του ελεύθερου δημόσιου διαλόγου. Ο Press (1981) υποστηρίζει ότι σε απολυταρχικά καθεστώτα οι τέχνες και ο τύπος περιορίζονται στο να επαινούν τους ηγέτες και να κατακρίνουν τους εχθρούς του συστήματος. Οι αντίθετες απόψεις λογοκρίνονται. Τα σατιρικά σκίτσα λόγω της μορφής και του ύφους τους (συμβολισμοί, υπαινικτικός σχολιασμός, έντονο κωμικό στοιχείο) καταφέρνουν κάποιες φορές να διαφύγουν τη λογοκρισία και να εκφράσουν την αντίθεση τους συμβάλλοντας στην πολιτική ευαισθητοποίηση (Tzankova&Schiphorst, 2012).

Υπάρχει βέβαια και η άποψη ότι οι γελοιογραφίες δεν έχουν τόσο έντονο το ανατρεπτικό στοιχείο και συντηρούν την κυρίαρχη ιδεολογία. Σύμφωνα με τον Palmer (1997) σε όλες τις εκφάνσεις της πολιτισμικής έκφρασης όπως ΜΜΕ, λογοτεχνία, κινηματογράφος, τέχνες διακρίνονται εθνικά και φυλετικά στερεότυπα. Τα πολιτικά συστήματα δημιουργούν ένα συγκεκριμένο πλαίσιο στα μέσα μαζικής ενημέρωσης και κυρίως στις γελοιογραφίες μέσω συγκεκριμένων απεικονίσεων με στόχο την καθοδήγηση των αναγνωστών από μια συγκεκριμένη οπτική γωνία (Walker, 2003). Στις γελοιογραφίες παρατηρούνται οι ήρωες να προβάλλονται με στερεότυπο τρόπο και αναμενόμενες συμπεριφορές. Έτσι τείνουν να αναπαράγουν και όχι να ανατρέπουν τα στερεότυπα που είναι διαδεδομένα στο ευρύ κοινό όπως οι κακοί και βάρβαροι Τούρκοι, η «χαζή», νέα και όμορφη γυναίκα, ο τεμπέλης δημόσιος υπάλληλος κ.α. Επιπλέον και οι ίδιες οι εφημερίδες επιβάλλουν τη δική

τους πολιτική τοποθέτηση αναφορικά με την οπτική των σκίτσων. Εφημερίδες και αναγνωστικό κοινό συνδέονται μεταξύ τους με την ίδια ιδεολογική τοποθέτηση. Έτσι οι εφημερίδων δημοσιεύουν θέματα που ανταποκρίνονται στις απαιτήσεις και τις προσδοκίες τους και ταυτίζονται με τις πολιτικές τους απόψεις. Ακολουθούν ένα συγκεκριμένο πρότυπο που εκ των προτέρων γνωρίζουν ότι τα στερεότυπα και οι απόψεις που προβάλλουν θα γίνουν δεκτά (Τσάκωνα, 2013). Βέβαια, είτε ο ρόλος της γελοιογραφίας είναι να ανατρέψει την ισχύουσα κατάσταση είτε να συντηρεί την κοινωνική πραγματικότητα το σημαντικότερο είναι ότι καταφέρνει ταυτόχρονα να αντιλαμβάνεται και να αποτυπώνει την πραγματικότητα και μάλιστα να παρέχει ένα καίριο σχόλιο το οποίο έγκειται στην κρίση του αναγνώστη αν θα το δεχτεί ή όχι.

1.5. Γελοιογραφία και Χιούμορ

1.5.1 Το Χιούμορ

Το χιούμορ υπάρχει τόσο στην καθημερινή ζωή όσο και στην τέχνη. Αποτελεί γνώρισμα της ανθρώπινης φύσης καθώς προϋποθέτει την ικανότητα της λογικής παραγωγής και της κατανόησης. Ιδιαίτερα τα ΜΜΕ εντάσσουν το χιουμοριστικό στοιχείο στα προγράμματα, την ύλη και τις εκπομπές ώστε να προσελκύσουν περισσότερους θεατές. Ο άνθρωπος μέσω του χιούμορ «χαλαρώνει» και δέχεται πιο εύκολα το μήνυμα που του προβάλλεται. Τη δύναμη του συγκεκριμένου μηχανισμού ανακάλυψαν οι άνθρωποι από την αρχή της ιστορίας και το χρησιμοποίησαν για πολλούς σκοπούς όπως χειραγώγηση, προπαγάνδα, διακωμώδηση, κριτική, ψυχαγωγία κ.α

Το χιούμορ ως φαινόμενο έχει φιλοσοφικές, ψυχοφυσιολογικές, συμπεριφοριστικές και νοητικές διαστάσεις. Για τον Martin (2001) ο όρος μπορεί να αναφερθεί είτε σε ένα ερέθισμα (όπως μια κωμωδία), είτε σε μια διανοητική διαδικασία (για την κατανόηση και παραγωγή παιγνιδιών/διασκεδαστικών παράλογων συλλογισμών μέσω της γνωστικής ασυμβατότητας) ή ακόμη ως ανταπόκριση (μέσω του γέλιου και της εύθυμης διάθεσης). Η ίδια η έννοια του

χιούμορ είναι δύσκολο να οριστεί και αυτό κατά την Τσάκωνα (2013) οφείλεται στην πολυσημία της. Μια ιστορική αναδρομή στη σημασία της λέξης μέσα στο χρόνο θα ήταν σημαντική για να κατανοήσουμε την εξέλιξη της. Η λέξη humor σύμφωνα με το Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας (2006) προέρχεται από το γαλλικό humeur και πέρασε ως δάνειο στα αγγλικά. Η καταγωγή όμως της λέξης βρίσκεται στο λατινικό humor που σημαίνει υγρό. Στην εγκυκλοπαίδεια Britannica αναφέρεται ότι σύμφωνα με τη θεωρία της πρώιμης δυτικής φυσιολογίας ο άνθρωπος είχε τέσσερα βασικά υγρά στο σώμα του: το αίμα, το φλέγμα, την κίτρινη και τη μαύρη χολή. Τα υγρά αυτά καθόριζαν τον χαρακτήρα και τη διάθεση του ανθρώπου. Η ισορροπημένη αναλογία των τεσσάρων υγρών είχε ως αποτέλεσμα ο άνθρωπος να έχει ισορροπημένο χαρακτήρα. Σε αυτή την περίπτωση ο άνθρωπος βρισκόταν in a good humor δηλαδή σε καλή διάθεση. Αντίθετα όταν υπερίσχυε κάποιο υγρό ο άνθρωπος βρισκόταν in bad humor δηλαδή σε κακή διάθεση και περιγραφόταν ως απαθής, φλεγματικός, ευέξαπτος και καταθλιπτικός. Έτσι γίνεται σαφές ότι αρχικά το χιούμορ ταυτιζόταν με τη διάθεση, ενώ τον 16^ο αιώνα δήλωνε τον άνθρωπο με ακραία συμπεριφορά, με κάποια ψυχική διαταραχή. Αργότερα τον 18^ο αιώνα το χιούμορ απέκτησε πιο θετική χροιά, αποτελεί πια ένα προσόν του ατόμου. Στον 20^ο αιώνα έγινε χαρακτηριστικό γνώρισμα των Αγγλων με το γνωστό «φλεγματικό» τους χιούμορ (Χανιωτάκης, 2010). Αν και είναι παγκόσμιο γνώρισμα της ανθρώπινης φύσης διαφοροποιείται ανάλογα με το κοινωνικό πλαίσιο στο οποίο παράγεται, υπό την έννοια ότι οι κοινές αξίες, πεποιθήσεις, κοινά βιώματα κλπ είναι σημαντικός παράγοντας για την επιτυχία του χιούμορ (Raskin, 1985). Με άλλα λόγια οι άνθρωποι αναγνωρίζουν ως αστεία κάποια ερεθίσματα του περιβάλλοντος τους, όμως δεν ορίζουν όλοι τα ίδια ερεθίσματα ως αστεία. Επιπλέον ο άνθρωπος μπορεί να εξελίξει την ικανότητα του να αντιλαμβάνεται τα αστεία γιατί το χιούμορ είναι μια ιδιότητα που μαθαίνεται (Raskin, ο.π). Ο Ruch (1998) υποστηρίζει ότι το χιούμορ αποτελεί ένα γενικό όρο (umbrella term) που περιλαμβάνει όλες τις συναφείς έννοιες όπως κωμικό, αστείο ακόμη και αυτές που έχουν αρνητική χροιά όπως διακωμώδηση, ειρωνεία, κοροϊδία κ.α.

Ο Ραφαηλίδης (1985) διακρίνει το χιούμορ από άλλους συναφείς όρους όπως το κωμικό και το αστείο και αναφέρει ότι το κωμικό είναι γνώρισμα του χωριάτη, κωμικό από το χωρατό, τα αστεία που έκαναν δηλαδή οι άνθρωποι στις κόμμες, το αστείο του αστού και το χιούμορ του αριστοκράτη. Εντοπίζει δηλαδή μια ιεραρχική

σχέση του χιούμορ αναφορικά με τους άλλους όρους. Το χιούμορ είναι αποτέλεσμα μιας ευρύτερης παιδείας τόσο για την κατανόηση του όσο και για την παραγωγή του με άλλα λόγια αποτελεί χαρακτηριστικό του καλλιεργημένου ανθρώπου. Ο Ραφαηλίδης προσθέτει ότι το αστείο είναι πρόγονος του χιούμορ και μάλιστα το «έντονα ειρωνικό αστείο» που στην πορεία της γλώσσας έχασε την «αστειότητα» του και λέπτυνε την ειρωνική του χροιά τόσο ώστε να μην συγχέεται με την αγένεια.

Το χιούμορ συνδέεται στενά με το γέλιο χωρίς όμως το ένα να αποτελεί αναγκαία προϋπόθεση του άλλου. Βέβαια αποσκοπεί στην πρόκληση του γέλιου άσχετα αν αυτό δεν επιτυγχάνεται κάθε φορά. Αυτό σημαίνει ότι ο άνθρωπος δεν γελάει πάντα με καταστάσεις που έχουν το χιουμοριστικό στοιχείο αλλά το γέλιο πρόκειται περισσότερο για μια απρόθετη λειτουργία του ανθρώπου σε αντίθεση με το χιούμορ που ανήκει στην εμπρόθετη επικοινωνία. Ο Bergson (1998) υποστηρίζει ότι είναι απαραίτητη η αναισθησία της καρδιάς με την έννοια της καθαρής νόησης για να είναι δυνατόν να γελάσουμε. Το άτομο που γίνεται το αντικείμενο του γέλιου αναγνωρίζει ποια στοιχεία της προσωπικότητας του προκάλεσαν τη διακωμώδηση και αποκτά αυτογνωσία και σε ένα δεύτερο επίπεδο φτάνει ακόμη και να αυτοσαρκάζεται. Το άτομο χρειάζεται να μην εμπλέκεται συναισθηματικά με το πρόσωπο που διακωμωδεύεται. Είναι βέβαια δυνατόν να γελάσει κάποιος με ένα πρόσωπο με το οποίο συνδέεται με σχέσεις αγάπης, φιλίας, στοργής με την προϋπόθεση ότι θα αποστασιοποιηθεί και θα αποκτήσει μια πιο ουδέτερη στάση. Τέλος το γέλιο έχει κοινωνική διάσταση γιατί προκαλείται *«όταν άνθρωποι ενωμένοι σε ομάδα θα κατευθύνουν την προσοχή τους στον ένα τους, θα σιγάσουν την ευαισθησία τους και θ' ασκήσουν μόνο τη νόησή τους»* (14). Εξάλλου τα αντικείμενα της σάτιρας μιας κοινωνίας αποτελούν δείκτη του πνευματικού της επιπέδου.

1.5.2 Θεωρίες του Χιούμορ

Οι παρακάτω θεωρίες χρησιμοποιούνται από τους σύγχρονους ερευνητές για την ερμηνεία του φαινομένου του χιούμορ αν και αρχικά αναφέρονταν στην περιγραφή και αποσαφήνιση του γέλιου. Καθιερώθηκαν όμως ως «Θεωρίες του χιούμορ» εξ αιτίας της στενής σχέσης που συνδέει τους δυο όρους.

Θεωρία της ανωτερότητας/επιθετικότητας (Superiority Theory)

Η θεωρία της ανωτερότητας αναφορικά με την έννοια του χιούμορ κυριάρχησε στη δυτική σκέψη για σχεδόν δυο χιλιετίες και εξετάζει το χιούμορ από την κοινωνική του διάσταση. Με αυτό τον τρόπο αντλούμε πληροφορίες για τις κοινωνικές ταυτότητες και τις κοινωνικές σχέσεις των μελών μιας κοινωνίας (Τσάκωνα, 2013:33). Σύμφωνα με τη συγκεκριμένη θεώρηση οι άνθρωποι γελούν όταν αξιολογούν ως κατώτερα ορισμένα στοιχεία του άλλου, έτσι αισθάνονται απόλαυση λόγω της υπεροχής τους. Ουσιαστικά περιγράφεται η επιθετική πλευρά του χιούμορ απέναντι σε πρόσωπα ή καταστάσεις. Οι απαρχές της θεωρίας της ανωτερότητας βρίσκονται στους αρχαίους Έλληνες φιλοσόφους, Πλάτωνα και Αριστοτέλη. Ο Πλάτωνας διατηρούσε μια πιο επικριτική στάση απέναντι στο κωμικό και το γέλιο που προκαλείται από αυτό. Η θέα της ασχήμιας και του αισχρού θα πρέπει να προκαλεί το αίσθημα της αιδούς και όχι το γέλιο. Επιπλέον το γέλιο συντελεί στην απώλεια του αυτοελέγχου. Η αριστοτελική θεωρία του γέλιου εμπλέκει και τη θεωρία της κωμωδίας. Η διαφορά μεταξύ της τραγωδίας και της κωμωδίας έγκειται στον τρόπο παρουσίασης των ηρώων. Η μεν τραγωδία τους παρουσιάζει καλύτερους από ό,τι είναι η δε κωμωδία χειρότερους. Αυτό που προκαλεί το γέλιο είναι ένα ελάττωμα, μια παραμόρφωση του χαρακτήρα ή της διάνοιας αρκεί αυτή να μην είναι οδυνηρή και καταστρεπτική για το άτομο (Attardo, 2014:61).

Πιο σύγχρονοι μελετητές όπως ο Hobbes ο οποίος επηρεάστηκε από την πλατωνική θεωρία, όρισε με μεγαλύτερη ακρίβεια τη θεωρία της ανωτερότητας. Ο Hobbes υποστηρίζει ότι η ίδια η ανθρώπινη φύση με την ανταγωνιστικότητα που τη διακρίνει ευθύνεται για την έμφυτη τάση του ατόμου σε τέτοιου είδους απολαύσεις. Το γέλιο προκαλείται όταν αισθανόμαστε «*ξαφνική δόξα*» (sudden glory) η οποία προκύπτει μέσω της σύγκρισης και της συνειδητοποίησης της ανωτερότητάς μας έναντι των αδυναμιών των άλλων (Provine, 2001). Το χιούμορ αποτελεί ουσιαστικά μια αίσθηση υπεροχής απέναντι στα ελαττώματα των άλλων ή του ίδιου μας του εαυτού σε σχέση με τα λάθη του παρελθόντος.

Επιπλέον το γέλιο έχει διορθωτική λειτουργία γιατί «διορθώνει τα ήθη» (Bergson, 1998:21). Στόχος του γέλιου γίνεται οποιοσδήποτε, άνθρωπος ή θεσμός, δεν τηρεί τους κανόνες της κοινωνίας και αποτελεί απειλή για τη συνοχή της. Οι άνθρωποι σέβονται και τηρούν τους κανόνες της κοινωνίας υπό το φόβο της

γελοιοποίηση τους, υπό την έννοια αυτή το γέλιο ασκεί κοινωνική κριτική (Billig, 2005). Το χιούμορ αποτελεί έναν μηχανισμό της κοινωνίας για να διατηρήσει τη δομή της και να επαναφέρει τα μέλη της στην τάξη.

Ψυχαναλυτική θεωρία της ψυχικής εκτόνωσης (Release Theory)

Η ψυχαναλυτική προσέγγιση προσπαθεί να περιγράψει το χιούμορ σύμφωνα με τους όρους της απελευθέρωσης της έντασης. Δεν προχωρά στην ουσία της έννοιας χιούμορ αλλά εξετάζει την ψυχολογική διάσταση του. Η θεωρία της ψυχικής εκτόνωσης είναι γνωστή και ως θεωρία της αποφόρτισης ή ανακούφισης (relief/relaxation theory). Σύμφωνα με αυτήν την προσέγγιση το χιούμορ αποτελεί ένα μέσο εκτόνωσης από τους κοινωνικούς κανόνες τους οποίους ο άνθρωπος είναι υποχρεωμένος να τηρεί με αποτέλεσμα την ψυχική του ένταση και το άγχος. Έτσι μέσω του χιούμορ εκφράζεται ελεύθερα, γεγονός που συμβάλλει στην ψυχική του υγεία.

Η ψυχαναλυτική θεωρία του Freud για το χιούμορ αναπτύχθηκε στις αρχές του 20^{ου} αιώνα και άσκησε μεγάλη επιρροή γύρω από τη ψυχολογική διάσταση του χιούμορ. Στο βιβλίο του *«Το ευφυολόγημα και η σχέση του με το ασυνείδητο»* (2009/1905) ο Freud υποστηρίζει ότι το χιούμορ αποτελεί το μέσο για την απόκτηση της ευχαρίστησης και προέρχεται από την εξοικονόμηση των συναισθημάτων. Πιο συγκεκριμένα το χιούμορ αποτελεί έναν μηχανισμό άμυνας του οργανισμού όταν βιώνει αγχογόνες και γενικά δύσκολες καταστάσεις γιατί με την αντίληψη της διασκεδαστικής πλευράς της κατάστασης εκτονώνεται η ένταση που συνδέεται με τα αρνητικά συναισθήματα (όπως οργή, θυμός, φόβος). Ο απελευθερωτικός του χαρακτήρας έγκειται στην απομάκρυνση των δυσάρεστων συναισθημάτων και στη δημιουργία μιας διαφορετικής οπτικής των πραγμάτων (Martin, 2007:35). Το χιούμορ επιπλέον χαρακτηρίζεται από μεγαλείο και υπεροχή, στοιχεία που το διαφοροποιούν από το κωμικό και το ευφυολόγημα τα οποία μαζί με το χιούμορ αποτελούν τα είδη του αστείου. Το μεγαλείο προέρχεται από τη νίκη του Εγώ μέσα από την άρνηση των δυσκολιών της πραγματικής ζωής να επηρεάσουν τη διάθεση του. Το κέντρο βάρους της θεωρίας είναι το πώς το χιούμορ επηρεάζει ψυχολογικά το άτομο.

Το χιούμορ συνδέεται με το ασυνείδητο μέσω του οποίου έρχονται στο φως οι βαθύτερες σκέψεις του ατόμου (Refaie, 2011). Οι επιθυμίες που βρίσκονται σε σύγκρουση με την κοινωνική ηθική και διαταράσσουν την ψυχική ισορροπία,

απωθούνται στο ασυνείδητο. Όμως δεν παραμένουν εκεί αδρανείς αλλά έχουν την τάση συνεχώς να επανέρχονται (Παπαγεωργίου, 1985:367). Με βάση τη θεωρία της εκτόνωσης, το χιούμορ μέσω του γέλιου είναι ένας τρόπος για την απελευθέρωση των ορμών, επιθετικότητα και σεξουαλικότητα, οι οποίες καταπιέζονται από τον πολιτισμό και την ανώτερη μόρφωση. Στην θεωρία του Freud ασκήθηκε κριτική γιατί τοποθετείται το χιούμορ στην σφαίρα του ασυνείδητου, ενώ ουσιαστικά πρόκειται για μια εμπρόθετη συνειδητή επικοινωνιακή συμπεριφορά του ανθρώπου.

Γνωσιακή θεωρία της ασυμβατότητας

Οι κοινωνικές και ψυχολογικές θεωρίες δεν εμβαθύνουν στην ουσία του χιουμοριστικού φαινομένου αλλά περιορίζονται στην περιγραφή των κινήτρων του χιούμορ. Σε αντίθεση οι γνωστικές προσεγγίσεις εξετάζουν τις νοητικές λειτουργίες που συμμετέχουν στην αντίληψη του χιουμοριστικού φαινομένου. Η Θεωρία της Ασυμβατότητας (incongruity theory) σήμερα είναι η πιο διαδεδομένη θεωρία στους κλάδους της Ψυχολογίας και της Φιλοσοφίας για την ερμηνεία του. Η συγκεκριμένη θεωρία ανάγεται στον Kant και τον Schopenhauer. Κεντρικό ρόλο διαδραματίζει η έννοια του ασύμβατου δηλαδή η αντίθεση μεταξύ προσδοκιών και πραγματικότητας.

Για τον Kant «το γέλιο οφείλεται στην ξαφνική μετατροπή μιας έντονης προσδοκίας σε τίποτα» (Kant όπως αναφέρεται σε Provine, 2001). Ιδιαίτερη προσοχή δίνεται τόσο στον τρόπο με τον οποίο συντελείται η αλλαγή όσο και στο αποτέλεσμα της. Επίσης το έντονο γέλιο προκαλείται από ένα παράλογο ερέθισμα, που έρχεται σε αντίθεση με την κοινή λογική. Η ασυμβατότητα, λοιπόν, έχει καθοριστικό ρόλο στην πρόκληση του. Παρόμοια είναι και η άποψη του Schopenhauer ο οποίος ανέπτυξε περισσότερο την Θεωρία της Ασυμβατότητας. Το γέλιο προκαλείται από την ασυμφωνία ανάμεσα σε μια έννοια που υπάρχει στο μυαλό μας και στα αντικείμενα της πραγματικότητας που έχουν σχέση με αυτήν την έννοια. Αποτελεί έκφραση της ασυμβατότητας η οποία όσο μεγαλύτερη είναι τόσο πιο έντονο γέλιο θα προκαλέσει (Schopenhauer, 1969/1818).

Σύμφωνα με τον Morreall (1982) με βάση την Γνωστική Ψυχολογία ο άνθρωπος οργανώνει την εμπειρία του σε γνωστικά σχήματα. Αυτό σημαίνει ότι οι καταστάσεις με τις οποίες έρχεται σε επαφή δημιουργούν προσδοκίες. Έτσι αντιμετωπίζει τις μελλοντικές καταστάσεις με βάση τις δομές που έχει σχηματίσει από την προηγούμενη εμπειρία. Σε κάποιες περιπτώσεις αντιμετωπίζει καταστάσεις

που δεν συμβαδίζουν με την προηγούμενη εμπειρία και τα γνωστικά σχήματα παραβιάζονται. Κάτι ανάλογο υποστηρίζει η Θεωρία της Ασυμβατότητας, ότι το χιούμορ προέρχεται από την ανατροπή των προσδοκιών για ένα πράγμα ή μια κατάσταση.

Όμως δεν είναι δυνατόν κάθε ασυμφωνία ανάμεσα στις προσδοκίες και την πραγματικότητα να έχει χιουμοριστικό αποτέλεσμα. Η ασυμβατότητα μπορεί, επίσης, να προκαλέσει και αρνητικά συναισθήματα όπως φόβο, άγχος, απέχθεια, αγωνία. Αυτό που καθορίζει εάν το άτομο θα εκλάβει ως χιουμοριστικό ένα ερέθισμα ή όχι, είναι το πλαίσιο στο οποίο εκδηλώνεται αλλά και οι κοινωνικές σχέσεις των ατόμων που λαμβάνουν μέρος στην χιουμοριστική επικοινωνιακή διαδικασία (Cundall, 2007). Επιπλέον οι συνθήκες εμφάνισης του χιούμορ θα πρέπει να ευνοούν την εκδήλωση θετικών συναισθημάτων. Πιο συγκεκριμένα το άτομο αντιμετωπίζει τη χιουμοριστική ασυμφωνία με εύθυμη διάθεση μόνο όταν βρίσκεται σε ένα ασφαλές και οικείο περιβάλλον (Rothbart, 2004:38).

Η Θεωρία της Ασυμβατότητας ερμηνεύει αναλυτικά το χιούμορ και προχωρά στις προϋποθέσεις εμφάνισής του. Η συγκεκριμένη θεωρία μπορεί να ερμηνεύσει πλήθος χιουμοριστικών γεγονότων. Η γνωσιακή βάση της ασυμβατότητας, μέσω του μηχανισμού της ασυμφωνίας δυο αντιτιθέμενων γνωστικών σχημάτων με στόχο την παραγωγή χιούμορ, ταιριάζει περισσότερο στο υλικό της έρευνας.

1.5.3 Το χιούμορ στη γελοιογραφία

Το χιούμορ είναι το πιο σημαντικό στοιχείο της γελοιογραφίας για αυτό και αποτελεί το κριτήριο για τη επίτευξης του σκοπού της. Έχει τον κυριότερο ρόλο τόσο για την επιτυχή διάδοση του μηνύματος όσο και για τη ψυχαγωγία του αναγνώστη. Γελοιογραφίες που δεν κάνουν ξεκάθαρο το χιουμοριστικό στοιχείο απορρίπτονται από τους αναγνώστες και θεωρούνται αποτυχημένες. Το χιούμορ λόγω της φαινομενικά ανάλαφρης παιγνιώδους διάστασης του, αποτελεί το αποτελεσματικότερο μέσο για τη διάδοση του μηνύματος με ρεαλιστικό και ελκυστικό τρόπο. Ιδιαίτερα οι πολιτικές γελοιογραφίες έχουν επιθετικό χιούμορ γιατί

καταδεικνύουν συμπεριφορές, πράξεις πολιτικών ή δημόσιων προσώπων ή ακόμα και του απλού λαού με στόχο την επαναφορά τους στην κοινωνική τάξη (Τσάκωνα, 2013). Ο χαρακτήρας του χιουμοριστικού γεγονότος όμως είναι πάντοτε σωφρονιστικός, καθώς ο γελοιογράφος δεν αντιμετωπίζει τους πολιτικούς ή τους θεσμούς με εμπάθεια ή με βάση τις προσωπικές του προτιμήσεις. Επιπλέον όπως έχει ήδη αναφερθεί μέσω του σατιρικού σχολιασμού του σκίτσου το κοινό εκτονώνει την πίεση και τις εντάσεις που δημιουργεί η καθημερινή ζωή (Sani, Abdullah, Ali & Abdullah, 2012).

Οι γελοιογραφίες εντοπίζουν τα κακώς κείμενα της επικαιρότητας και τα αντιμετωπίζουν με κριτική και περιπαιχτική διάθεση. Όπως αναφέρει ο Σαπρανίδης (2001: 58) «*Η γελοιογραφία είναι σάτιρα. Σε αντιδιαστολή προς τη σάτυρα με «υ», είναι η κωμική παράσταση ή ο λόγος, που ξεσκεπάζουν το κακό και την ασχήμια με σκοπό να διορθωθεί*». Η λέξη σάτυρα¹ χρησιμοποιείται με την έννοια των χοντροκομμένων αστείων των Σάτυρων όπως παρουσιάζονταν στα αρχαία ελληνικά θεατρικά έργα. Οι λέξεις σατυρικός–σατιρικός χρησιμοποιήθηκαν αδιακρίτως τα πρώτα χρόνια της ελληνικής γελοιογραφίας για να περιγράψουν το είδος των περιοδικών που δημοσίευαν σατιρικά σκίτσα. Η πορεία του χιούμορ στην ελληνική γελοιογραφία ήταν εξελικτική, πέρασε από τη λεκτική χυδαιότητα στο λεπτό αστείο. Η προοδευτική αυτή αλλαγή συντελέστηκε με την αποβολή του λαϊκού θυμοσοφικού περιεχομένου των αστείων και την εισαγωγή της πιο έντεχνης μορφής χιούμορ και της πιο εκλεπτυσμένης γραμμής των σκίτσων. Καθοριστικός παράγοντας υπήρξε η εισαγωγή της αστικής συνείδησης και σε αυτό το έντυπο είδος με την ιδιαίτερη συμβολή του Θέμη Άννινου σε αυτό τον τομέα.

Το χιουμοριστικό στοιχείο στις σύγχρονες γελοιογραφίες δεν αποσκοπεί μόνο στην πρόκληση γέλιου αλλά σε μια γενικότερη νοητική επεξεργασία του με σκοπό τον προβληματισμό. Στις γραφιστικές τέχνες και ιδιαίτερα στις γελοιογραφίες το γλωσσικό χιούμορ παράγεται με έμμεσο τρόπο, τα πάντα λέγονται με τη μορφή «αθώων» υπαινιγμών μέσω της μεταφοράς. Η μεταφορά είναι ο λογικός μηχανισμός που αφορά την εννοιολογική αντιστοιχία μεταξύ δυο διαφορετικών γνωστικών περιοχών (Alousque, 2013). Αποτελεί τη διαδικασία μεταφοράς νοήματος από το

---

¹Από το Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας πληροφορούμαστε ότι η σάτιρα προέρχεται από το λατινικό *satira* και είναι ο άλλος τύπος του *satira* (κορεσμένος, πλήρης). Η λέξη προσδιόριζε το ποικίλης υποθέσεως λογοτεχνικό είδος που χαρακτηριζόταν από το σκωπτικό χλευαστικό του χαρακτήρα. Η λέξη σάτυρα έχει ελληνική προέλευση από το Σάτυρος.

φανταστικό (αυτός που αναπαρίσταται στο καρέ της γελοιογραφίας) στον πραγματικό κόσμο που χαρακτηρίζει το εικονιστικό μέρος της γελοιογραφίας, ενώ η γλωσσική μεταφορά βασίζεται στις λεκτικές νύξεις (Refaie, 2009). Κυρίως στις γελοιογραφίες το χιούμορ παράγεται μέσω της οπτικής μεταφοράς (visual metaphor) με την ασύμβατη απεικόνιση πολιτικών γεγονότων τα οποία ανακαλούν αντιτιθέμενα γνωστικά σχήματα στον αναγνώστη (Τσάκωνα, 2009). Η έννοια της ασυμβατότητας, όπως έχει προαναφερθεί, είναι θεμελιώδης για την παραγωγή χιούμορ. Ο συγκεκριμένος μηχανισμός χρησιμοποιείται από τους σκιτσογράφους προκειμένου να καταστήσουν κατανοητά δυσνόητα μηνύματα που χρησιμοποιούν στο έργο τους και να προκαλέσουν αλλαγή στάσης απέναντι στα πολιτικά και κοινωνικά ζητήματα.

Η αποκωδικοποίηση της γελοιογραφίας είναι μια σύνθετη διαδικασία και απευθύνεται σε ενημερωμένο κοινό. Το χιούμορ παράγεται συνήθως από τη συνέργεια δυο κωδίκων, του γλωσσικού και του οπτικού. Ο Harvey (2009) υποστηρίζει ότι οι γελοιογραφίες επιτυγχάνουν την «αποθέωσή» τους όταν ο αναγνώστης αντιμετωπίζει την εικόνα, ως οπτικό παζλ για την αποκωδικοποίηση του οποίου θα πρέπει να λάβει υπόψη το γλωσσικό μήνυμα. Με την έννοια αυτή εικόνα και κείμενο αλληλοσυμπληρώνονται. Η εικόνα όμως παρέχει ένα ιδιαίτερο πλαίσιο ερμηνείας για το λεκτικό μήνυμα και μαζί συντελούν στην παραγωγή νοήματος και χιούμορ (Zanettin, 2010). Το χιούμορ παράγεται από την έκπληξη του αναγνώστη όταν αντιλαμβάνεται το νόημα της γελοιογραφίας. Βέβαια στις γελοιογραφίες «χωρίς λόγια» απουσιάζουν οι διάλογοι ή οι λεζάντες και το χιούμορ παράγεται μόνο από την οπτική αναπαράσταση. Για να γίνει κατανοητό το νόημα και το χιούμορ της γελοιογραφίας θα πρέπει να τοποθετηθεί στο ιστορικό, πολιτικό και κοινωνικό πλαίσιο της εποχής που δημιουργήθηκε (Σαπρανίδης, 2006). Με άλλα λόγια δεν μπορεί να εξεταστεί έξω από την πολιτική επικαιρότητα που αποτέλεσε την αφορμή της παραγωγής της. Σε αντίθετη περίπτωση ο αναγνώστης θα θεωρήσει την πλοκή ασυνάρτητη και το αποτέλεσμα της θα είναι κάθε άλλο παρά κωμικό.

1.6 Ο γελοιογράφος ΚΥΡ

1.6.1. Ιωάννης Κυριακόπουλος (ΚΥΡ)

Ο Ιωάννης Κυριακόπουλος (ΚΥΡ) γεννήθηκε στην Αθήνα από γονείς πρόσφυγες από την Αττάλεια της Μικράς Ασίας. Αρχικά σπούδασε στο Πολυτεχνείο το οποίο παράτησε και συνέχισε τις σπουδές του στην Ιταλία στη Σχολή Καλών Τεχνών της Ρώμης (Academia di belle arti) και γραφικές τέχνες στην Enale του Τορίνο. Πρωτοδημοσίευσε σκίτσα του σε ιταλικά περιοδικά και εφημερίδες. Άρχισε να εργάζεται ως πολιτικός γελοιογράφος στην εφημερίδα Μεσημβρινή. Επίσης έχει συνεργαστεί με διάφορες εφημερίδες και περιοδικά ανάμεσα τους η Απογευματινή, η Ελευθεροτυπία, το Βήμα, οι Εικόνες, ο Ταχυδρόμος, η Γυναίκα και τα Επίκαιρα. Κατά την περίοδο της Δικτατορίας τα έργα του λογοκρίθηκαν και του απαγορεύτηκε να δημοσιεύει σκίτσα. Συνέχισε όμως τη σατιρική παραγωγή από το Λονδίνο όπου έστειλε σκίτσα στο περιοδικό «Hellenic Review» με το ψευδώνυμο ΜΑC ΡΑΡΑ (από τα αρχικά των επιθέτων των τριών συνταγματαρχών ΜΑΚαρέζου, ΠΑπαδόπουλου και ΠΑτακού). Το ψευδώνυμο ΚΥΡ με το οποίο καθιερώθηκε στο χώρο της γελοιογραφίας, οφείλεται στην Ελένη Βλάχου, εκδότρια και διευθύντρια των «Εικόνων» και της «Μεσημβρινής». Έχει εργαστεί στην τηλεόραση ως βασικός συνεργάτης του Φρέντυ Γερμανού στην εκπομπή «Αλάτι και πιπέρι». Από τις διακρίσεις του ξεχωρίζουν το πρώτο βραβείο στη Μεγάλη Παγκόσμια Έκθεση του Μόντρεαλ (1981) και το Βραβείο της Ακαδημίας Αθηνών-Τάξης των Γραμμάτων και των Καλών Τεχνών (2012), για το σύνολο του καλλιτεχνικού του έργου. Έχει μια αδιάλειπτη πορεία για περισσότερο από 40 χρόνια στη διάρκεια της οποίας έχει εκδώσει πλήθος ετήσιων λευκωμάτων από το 1972 μέχρι σήμερα και δυο συλλογικά τεύχη «30 χρόνια ανθρωπάκια» (1994) και «Αλλαγή 23 χρόνια και 69 μέρες» (1997). Είναι παντρεμένος με τη δημοσιογράφο Εύη Κυριακοπούλου με την οποία έχουν δυο γιους, Φίλιππο και Αλέξανδρο.

1.6.2. Το έργο του ΚΥΡ

Ο ΚΥΡ είναι ένας από τους μεγαλύτερους γελοιογράφους της μεταπολεμικής γενιάς. Το στυλ και το ύφος του είναι από τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του τα οποία αποτελούν το σήμα κατατεθέν του. Τα σκίτσα του είναι επηρεασμένα από την τεχνοτροπία του Saul Steinberg ο οποίος ήταν τέλειος γνώστης του σχεδίου, η σχεδιαστική του τεχνική απέπνεε παιδικότητα και τα σκίτσα διακρίνονται από τη λιτότητα και την αμεσότητα (Σαπρανίδης, 2001). Πολλοί Έλληνες γελοιογράφοι όπως

ο ΚΥΡ και ο Κων. Μητρόπουλος ακολούθησαν την τεχνοτροπία του Steinberg. Στα πρώτα χρόνια της καριέρας του οι γελοιογραφίες χωρίς λόγια και σχέδιο εγκλωβίζουν τον αναγνώστη στη λογική τους, μέσω της αφαίρεσης. Ο αναγνώστης συμμετέχει διανοητικά με το να συμπληρώνει δια της φαντασίας του τα στοιχεία που λείπουν με στόχο την αποκωδικοποίηση του σκίτσου. Επίσης ο ΚΥΡ υπήρξε πρωτοπόρος με την εισαγωγή του «μαύρου» χιούμορ (black humor) στην ελληνική γελοιογραφία με τους ανατρεπτικούς για την εποχή «Ίδανικούς Αυτόχειρες».

Τα σατιρικά σκίτσα «χωρίς λόγια» σταδιακά δίνουν τη θέση τους στα «ανθρωπάκια» του ΚΥΡ που αποτελούν τα βασικά πρόσωπα των σατιρικών του απεικονίσεων. Στη συνέντευξή του στην εφημερίδα «Ποντίκι» αναφέρει ότι δε συνηθίζει να χρησιμοποιεί ως ήρωες στα σκίτσα του πολιτικά πρόσωπα αλλά τον ελληνικό λαό. Συγκεκριμένα οι ήρωες του είναι οι λαϊκοί άνθρωποι, ο επαρχιώτης, ο μεσοαστός, ο φοιτητής, ο κουλτουριάρης οι οποίοι σχολιάζουν την επικαιρότητα σε όλες τις στιγμές της καθημερινής τους ζωής στο καφενείο, στην τραπεζαρία, στην κρεβατοκάμαρα, στο σαλόνι. Για τον ΚΥΡ το κοινό «*χαίρεται που ένα ανθρωπάκι περίπου σαν κι αυτόν εκτοξεύει δημόσια (ενν. δυσαρέσκειά του)*» (Solour, 2011). Οι χαρακτηριστικές του φιγούρες σχεδιάζονται με στρογγυλεμένες γραμμές οι οποίες προσδίδουν μια παιδικότητα στο έργο του. Ο ίδιος αναφέρει σε συνέντευξη στον Παπαδανιήλ (2006) ότι έχει επηρεαστεί από το θέατρο σκιών του Καραγκιόζη για αυτό τοποθετεί αντικριστά τους ήρωες του, να συζητούν. Ιδιαίτερη βαρύτητα δίνεται στο λεκτικό μέρος και λιγότερο στο εικονιστικό μέρος της γελοιογραφίας, δηλαδή το χιουμοριστικό γεγονός συνάγεται από την ατάκα.

Ιδιαίτερο χαρακτηριστικό του έργου του αποτελούν οι ολοσέλιδες συνθέσεις με ανεξάρτητες γελοιογραφίες ή με μορφή κόμικς που αναφέρονται σε ένα θέμα της επικαιρότητας. Οι γελοιογραφίες του προοδευτικά εκτός από θεματική συνοχή απέκτησαν και αφηγηματική συνοχή, περνώντας ουσιαστικά από τη γελοιογραφία στο κόμικς. Οι ολοσέλιδες συνθέσεις αποτέλεσαν ιδιαίτερα δημοφιλή πολιτικό σχολιασμό στις εφημερίδες και απέκτησαν μεγάλο κοινό, γεγονός που συνετέλεσε να ασχοληθούν με το είδος και νεότεροι γελοιογράφοι όπως η Κατερίνα Σχοινά. Ο ΚΥΡ βέβαια έχει ασχοληθεί και ανεξάρτητα με το είδος του κόμικς με την παρωδία της Οδύσσειας με τίτλο «Πραξικόπημα στην Ιθάκη» η οποία αποτέλεσε ένα αλληγορικό σατιρικό κόμικς που αναφερόταν στη Χούντα των Συνταγματαρχών. Ο ίδιος δεν θέτει στον εαυτό του και στο έργο του στεγανά γεγονόσ που του επιτρέπει τους

πειραματισμούς και με άλλα είδη της εικαστικής σάτιρας. Η περιστασιακή του ενασχόληση με το είδος των κόμικς δεν σημαίνει ότι παύει να είναι γελοιογράφος, το είδος των γραφιστικών τεχνών που υπηρετεί για περισσότερο από 40 χρόνια.

2. Παιδί

2.1. Παιδική ηλικία

Οι δυο τελευταίοι αιώνες χαρακτηρίζονται για τις παιδοκεντρικές απόψεις ως απόρροια του ανθρωπιστικού πνεύματος με τις προοδευτικές αντιλήψεις σχετικά με την ανθρώπινη ύπαρξη. Το κύριο μέλημα κάθε σύγχρονης κοινωνίας αποτελεί το παιδί, όχι μόνο ως μέλος της σχολικής και κοινωνικής ζωής αλλά και ως προσωπικότητα με τις δικές της ιδιαιτερότητες στον ψυχισμό, την νοητική και σωματική ανάπτυξη. Η παιδική ηλικία είναι το προσδιορισμένο στάδιο της ζωής που έπεται της βρεφικής ηλικίας και προηγείται της εφηβικής ηλικίας. Η παιδική ηλικία και η θέση του παιδιού στην κοινωνία διαφέρουν από εποχή σε εποχή και είναι άμεσα εξαρτημένες από το θεσμικό και αξιακό σύστημα κάθε κοινωνίας (Νικολάου, 2009:95). Με άλλα λόγια οι αντιλήψεις σχετικά με το παιδί είναι κοινωνικά, πολιτικά και χρονικά προσδιορισμένες. Το παιδί, σήμερα, αποτελεί το επίκεντρο της κοινωνίας η οποία έχει θεσπίσει νόμους και θεσμούς για την προστασία και τη διαπαιδαγώγηση του.

Η παιδική ηλικία όμως δεν αντιμετωπιζόταν πάντα ως διακριτή αναπτυξιακή φάση του ανθρώπου ούτε το παιδί είχε σημαντική θέση στην κοινωνία ως αυριανός πολίτης. Επίσης η ιδέα ότι το παιδί έχει δικαιώματα είναι σχετικά πρόσφατη, ένα ακόμη στοιχείο που αποδεικνύει ότι η κοινωνία δεν θεωρούσε το παιδί σημαντικό μέλος της. Ο Philippe Aries με το βιβλίο του «Αιώνες παιδικής ηλικίας» (1990/1960) είναι ιδιαίτερα διαφωτιστικός αναφορικά με τις αντιλήψεις που επικρατούσαν για την παιδική ηλικία. Ο Aries μελετά την ενδυμασία, τα παιχνίδια, τις ασχολίες και τις αναπαραστάσεις της παιδικής ηλικίας στην τέχνη και συμπεραίνει ότι η παιδική ηλικία είναι επινόηση των νεότερων χρόνων. Αναλυτικότερα το παιδί απουσιάζει από την τέχνη μέχρι τον 12^ο αιώνα, γενικά η κοινωνία και η τέχνη είχαν μια αδιάφορη

στάση απέναντι στην παιδική ηλικία. Η αδιαφορία αυτή είναι απολύτως συνδεδεμένη με τις δημογραφικές συνθήκες και τις αντιλήψεις της εποχής, οι γεννήσεις ήταν παρά πολλές ενώ παράλληλα υπήρχε μεγάλη παιδική θνησιμότητα και πολλά παιδιά πέθαιναν πριν γίνουν έξι ετών. Επιπλέον το παιδί από τη στιγμή που δεν είχε άμεση εξάρτηση για την επιβίωση του από τη μητέρα, εισερχόταν στον κόσμο των ενηλίκων χωρίς να παρεμβάλλεται κάποια μεταβατική περίοδος. Από τα τέλη του 12^{ου} αιώνα εντοπίζονται οι πρώτες αναπαραστάσεις των παιδιών στην τέχνη, ως μικρογραφία των ενηλίκων. «*Το παιδί διέφερε, λοιπόν, από τον άντρα, αλλά μόνο στο μέγεθος και τη δύναμη, ενώ οι άλλες ιδιότητες παρέμεναν ίδιες*» (Αριές, 1990/1960:22). Αργότερα τον 14^ο αιώνα εντοπίζεται αύξηση ενδιαφέροντος στην τέχνη και τη θρησκεία αναφορικά με την παιδική απεικόνιση. Έτσι παρατηρούνται το παιδί-άγγελος, το Τίμιο Βρέφος αλλά και το γυμνό παιδί. Η θρησκευτική εικονογραφία θα δώσει τη θέση της λαϊκή εικονογραφία, τον 15^ο αιώνα όπου πια το παιδί απεικονίζεται σε σκηνές από την καθημερινή ζωή, να παίζει, να βρίσκεται στο σπίτι, στο δρόμο κ.α. Οι πίνακες δεν απεικονίζουν αποκλειστικά παιδιά αλλά παρουσιάζονται μαζί με τους ενήλικες γιατί δεν υπήρχαν ακόμη σαφή όρια μεταξύ των δυο ηλικιών. Τέλος τον 17^ο αιώνα συντελούνται αλλαγές στα ήθη, με καταλυτική την επιρροή του χριστιανικού πνεύματος στη μεταβολή των στάσεων και των αντιλήψεων. Έτσι παρατηρούνται αλλαγές στην αντιμετώπιση των παιδιών από τους ενήλικες και την τέχνη. Το παιδί απεικονίζεται πια μόνο του άλλα και στα οικογενειακά πορτραίτα διαδραματίζει κυρίαρχο ρόλο. Την εποχή αυτή συντελούνται μεταβολές και στον ενδυματολογικό κώδικα των παιδιών όπου γίνεται η εμφάνιση των παιδικών ρούχων. Στη διάρκεια περίπου τεσσάρων αιώνων (13^{ος} -17^{ος} αιώνας) παρατηρείται προοδευτικά μια νέα αντίληψη απεικόνισης στην τέχνη με την αγνότητα, τη χάρη, τη ευθυμία, την ομορφιά, την ανάγκη για προστασία, η οποία ισχύει ως τις μέρες μας.

Στις απόψεις του Aries ασκήθηκε κριτική από τον Lloyd de Mause (2006/1974) ο οποίος υποστηρίζει ότι ο πρώτος δεν λαμβάνει υπόψη του σημαντικά στοιχεία όπως η τέχνη της αρχαιότητας και ιδιαίτερα της αρχαίας Ελλάδας και ότι υπάρχουν πολιτισμικά τεκμήρια που αποδεικνύουν ότι οι καλλιτέχνες των μεσαιωνικών χρόνων απεικόνιζαν με ρεαλιστικό τρόπο τα παιδιά. Επίσης γίνεται λόγος ότι σε όλη τη διάρκεια της ιστορίας τα παιδιά έρχονταν αντιμέτωπα με τη βιαιότητα και τη κακομεταχείριση των ενηλίκων. Στην προσπάθεια του να ερμηνεύσει την παιδική ηλικία από την αρχαιότητα μέχρι τη σύγχρονη εποχή μέσα

από τις σχέσεις παιδιού-γονιών, διακρίνει έξι διαφορετικούς τρόπους ανατροφής των παιδιών (51-52):

- Παιδοκτονικός τρόπος ανατροφής (αρχαιότητα μέχρι 4^ο αιώνα μ.Χ)

Υπήρξε πολλή διαδεδομένη πρακτική στην αρχαιότητα οι μητέρες να σκοτώνουν τα παιδιά τους. Με πιο γνωστή την ιστορία της Μήδειας που, αν και πρόκειται για μύθο εντούτοις αντανακλά τα ήθη της εποχής. Μέχρι τον 4^ο αιώνα δεν υπήρχε νόμος που να απαγορεύει την παιδοκτονία στην Αρχαία Ελλάδα και Ρώμη. Οι γονείς σκότωναν τα παιδιά τους και ιδιαίτερα τα κορίτσια, μιας και η ζωή τους δεν είχε ίδια αξία με αυτή των αγοριών. Επιπλέον άλλη συνηθισμένη πρακτική ήταν οι θυσίες των παιδιών η οποία έχει τις ρίζες της στην προϊστορική εποχή και συναντάται σε πολλούς λαούς ανάμεσα τους οι Κέλτες, οι Γαλάτες, οι Αιγύπτιοι, οι Φοίνικες ακόμη και οι Ισραηλίτες.

- Τρόπος της εγκατάλειψης (4^ος αιώνας μέχρι 13^ος αιώνας)

Οι γονείς εγκατέλειπαν τα παιδιά σε άλλες οικογένειες μέχρι να μεγαλώσουν ή ακόμη τα άφηναν σε τροφούς και σε μοναστήρια για να τα προστατεύσουν από τις συναισθηματικές τους προβολές. Επίσης άλλη μορφή εγκατάλειψης ήταν να δίνουν τα παιδιά ως όμηρους σε άλλα σπίτια για να κατοχυρώσουν μια συμφωνία ή για τιμωρία των γονιών για την αναξιοπιστία τους. Όμως ο πιο διαδεδομένος και συγχρόνως πιο ακραίος τρόπος εγκατάλειψης ήταν η πώληση των παιδιών. Οι γονείς δικαιολογούσαν την εγκατάλειψη με λογικοφανή επιχειρήματα όπως για να εξαγνίσουν την ψυχή του παιδιού, για να μάθουν να μιλούν, να γίνουν θαρραλέα κ.α. Σε αυτήν την περίοδο επικρατούσε η άποψη ότι τα παιδιά έχουν μέσα τους το κακό και ο μόνος τρόπος για να το εξαλείψουν είναι ο ξυλοδαρμός.

- Αμφίθυμος τρόπος (14^ος αιώνας μέχρι 17^ος αιώνας)

Σύμφωνα με αυτή την αντίληψη ο χαρακτήρας και η προσωπικότητα των παιδιών διαπλάθονται από τους γονείς. Από τη μια πλευρά, η άσκηση σωματικής βίας στα παιδιά χρησιμοποιείται με παιδευτικό σκοπό, ενώ, από την άλλη, παρατηρείται έντονο ενδιαφέρον για την εκπαίδευση και τη μόρφωση των παιδιών που αποδεικνύεται με την αύξηση των σχολικών βιβλίων. Επιπλέον αυξάνονται οι λατρευτικές εκδηλώσεις προς την Παναγία και το Τίμιο Βρέφος με συνακόλουθη επιρροή στην τέχνη σχετικά με τις απεικονίσεις μητέρας-παιδιού.

- Παρεμβατικός τρόπος (18^{ος} αιώνας)

Την περίοδο αυτή πραγματοποιείται μεταβολή της σχέσης γονιού-παιδιού, οι γονείς δεν συμπεριφέρονται με την αγριότητα των προηγούμενων εποχών και επεμβαίνουν με διαφορετικό τρόπο στην ανατροφή των παιδιών προσπαθώντας να τα κατανοήσουν ουσιαστικά. Οι μητέρες φροντίζουν τα παιδιά τους, ενδιαφέρονται για τη διατροφή τους και τους μαθαίνουν τους κανόνες υγιεινής. Βέβαια η άσκηση σωματικής βίας δεν λείπει ούτε από αυτήν την περίοδο μόνο που δεν γίνεται με τόση βιαιότητα. Επίσης παρατηρείται και η άσκηση συναισθηματικής βίας με απειλές, τιμωρίες και τη δημιουργία τρομακτικών ιστοριών με σκοπό τον συναισθηματικό έλεγχο των παιδιών. Τέλος χαρακτηριστική είναι η ανάπτυξη της παιδιατρικής που είχε ως αποτέλεσμα την μείωση της παιδικής θνησιμότητας και τη δημογραφική αύξηση.

- Τρόπος της κοινωνικοποίησης (19^{ος} αιώνας μέχρι τα μέσα του 20^{ου} αιώνα)

Το παιδί καθοδηγείται από τους γονείς, ώστε να προσαρμόζεται ομαλά στο κοινωνικό περιβάλλον. Δεν ενδιαφέρονται πλέον για την κατάκτηση της βούλησής του παιδιού αλλά προσπαθούν να δώσουν σωστές κατευθύνσεις. Ο πατέρας τον 19^ο αιώνα συμμετέχει ενεργά στην ανατροφή του παιδιού, κάτι που δεν παρατηρείται στις προηγούμενες εποχές. Σε αυτό τον τρόπο ανατροφής είναι ευδιάκριτη η φροντίδα και η προσοχή των γονιών, οι οποίοι δεν ενδιαφέρονται πια μόνο για την επιβίωση των παιδιών αλλά και για την ένταξη τους στην κοινωνία.

- Βοηθητικός τρόπος (από τα μέσα του 20^{ου} αιώνα)

Ο βοηθητικός τρόπος εμπλέκει και τους δυο γονείς στη διαπαιδαγώγηση του παιδιού, κάτι που όπως είναι λογικό απαιτεί χρόνο και ενέργεια από τη μεριά τους. Σε αυτήν την περίοδο απουσιάζει κάθε μορφή βίας, οι γονείς δεν χτυπούν το παιδί τους, δεν του φωνάζουν, δεν το μαλώνουν, ούτε προσπαθούν να του επιβληθούν με τη διαμόρφωση συνηθειών αλλά σέβονται την προσωπικότητα του. Οι γονείς εστιάζουν στην κάλυψη κάθε είδους ανάγκης του παιδιού, του παρέχουν υλικά αγαθά, συναισθηματική κάλυψη και σταθερότητα και διευρύνουν τους πνευματικούς του ορίζοντες. Τα αποτελέσματα του συγκεκριμένου μοντέλου ανατροφής είναι η δημιουργία ανεξάρτητης και αυτόνομης προσωπικότητας, με ισχυρή θέληση και χωρίς τον φόβο της εξουσίας.

Οι μέθοδοι που αναπτύσσονται από τον de Mause έχουν προοδευτική πορεία και δηλώνουν την επίτευξη του εξανθρωπισμού των σχέσεων μεταξύ ενηλίκων και ανηλίκων (Νικολάου, 2009:102). Όπως είναι φανερό ο βοηθητικός τρόπος επιτυγχάνει την ουσιαστική σχέση μεταξύ γονιών και παιδιού μέσα σε ένα πλαίσιο κατανόησης και αποδοχής.

Ο Postman (2011/1982) στο βιβλίο του «*The disappearance of childhood*» υποστηρίζει ότι η παιδική ηλικία αποτελεί τόσο μια κοινωνική κατασκευή και όσο και μια ψυχολογική κατάσταση που προέκυψε την περίοδο της Αναγέννησης η οποία αποσαφηνίζεται και διατηρείται μέχρι τη σύγχρονη εποχή. Ο Postman συνδέει την αντίληψη της παιδικής ηλικίας με τους σταθμούς στην ιστορία των μέσων επικοινωνίας και ενημέρωσης, την τυπογραφία και την τηλεόραση. Έτσι, η παιδική ηλικία εμφανίζεται με την έλευση της τυπογραφίας και την αύξηση των μαθητών που φοιτούν σε σχολεία, ενώ ως αιτία της εξαφάνισής της θεωρείται η τηλεόραση. Συγκεκριμένα, μέσω της ικανότητας ανάγνωσης, έγινε ξεκάθαρη η διάκριση μεταξύ ενηλίκων και ανηλίκων αλλά και το ποιες πληροφορίες θεωρούνται κατάλληλες για τα παιδιά. Η σχολική εκπαίδευση ανέδειξε το παιδί ως προσωπικότητα με τις δικές της ανάγκες και απαιτήσεις και κατέστη το μέσο για την επίτευξη της ενηλικίωσης με την παροχή γνώσεων για τη μελλοντική ζωή. Σε αντίθεση με την τηλεόραση που προβάλλει αδιακρίτως τις πληροφορίες σε ενήλικες και παιδιά χωρίς να ελέγχεται η καταλληλότητα τους για τις μικρές ηλικίες.

2.2. Το παιδί στη γελοιογραφία

Η παιδική ηλικία συγκινεί τους δημιουργούς, οι οποίοι σε όλη τη διάρκεια της ιστορίας με διαφορετική, βέβαια, συχνότητα, χρησιμοποιούν τις ιδιότητες της παιδικότητας. Το παιδί χρησιμοποιείται ως σύμβολο της αθωότητας, της χάρης και της ελπίδας σε αντιδιαστολή με την υποκρισία της ενήλικης ζωής (Buckingham, 2012). Οι μικροί ήρωες συναντώνται σε όλες τις μορφές τέχνης (ζωγραφική, λογοτεχνία, ποίηση κλπ) αλλά ακόμη και στα ΜΜΕ. Το παιδί αντιμετωπίζεται ως «μια εμβληματική, αλλά και συμβολική μορφή της φύσης, που εικονίζει τη δυσπρόστατη ύπαρξη του ανθρώπου» (Μερακλής, 2013:183). Ο απώτερος σκοπός αυτών των

απεικονίσεων είναι η συγκινησιακή φόρτιση του κοινού είτε πρόκειται για την ψυχική και πνευματική ανύψωση μέσω της τέχνης είτε απλώς για διαφημιστικούς σκοπούς.

Για την Holland (2004) οι απεικονίσεις αποσκοπούν στη δημιουργία ενός δικό τους συστήματος αλήθειας μέσα στην ισχύουσα δομή εξουσίας. Η νοηματοδότηση όμως αλλάζει όσο μεταβάλλονται οι κοινωνικές δομές. Επομένως κάθε μεταβολή της κοινωνίας έχει άμεση επίπτωση στις απεικονίσεις, αλλά και συνακόλουθα οι αλλαγές στις αναπαραστάσεις μπορούν να οδηγήσουν στην κοινωνική αλλαγή, όταν υπάρχουν οι κατάλληλες προϋποθέσεις. Έτσι είναι δυνατόν, μέσω των αναπαραστάσεων, οι κοινωνικά κατασκευασμένες έννοιες να εμπλουτίζονται, να επαναπροσδιορίζονται, να ανανεώνονται ή να περιορίζονται. Ακόμη οι σύγχρονες αντιλήψεις της παιδικότητας έχουν τις ρίζες τους στις κοινωνικές αντιλήψεις του 19^{ου} αιώνα που αφορούσαν την παιδική ηλικία ως μια ευαίσθητη ηλικία που πρέπει να προφυλαχτεί από τον κόσμο των ενηλίκων και αντικατοπτρίζονται στις απεικονίσεις και απόψεις που αναπτύχθηκαν σχετικά με τα παιδιά στη λογοτεχνία και τα οπτικά μέσα της εποχής. Έτσι οι έννοιες της αθωότητας και της ανάγκης για προστασία των παιδιών πέρασαν μέσω των αναπαραστάσεων μέχρι τις μέρες μας.

Η απεικόνιση της παιδικής ηλικίας δεν είναι καινούριο φαινόμενο για τις γελοιογραφίες αλλά από την αρχαιότητα εμφανίζονται τα παιδιά σε σατιρικές αναπαραστάσεις, όχι όμως σε μεγάλη συχνότητα. Την περίοδο της ρωμαϊοκρατίας, τα παιδιά απεικονίζονταν, όχι με την εξευγενισμένη ρομαντική εικόνα που επικρατεί σήμερα αλλά με ζωώδη χαρακτηριστικά, όπως συνηθιζόταν εκείνη την περίοδο που κυριαρχούσε το ζωομορφικό στοιχείο στις σατιρικές απεικονίσεις (Σαπρανίδης, 2001). Οι γελοιογράφοι του νεότερου ελληνικού κράτους εστίαζαν στην σάτιρα των πολιτικών προσώπων και όπως είναι φυσικό η μορφή του παιδιού δεν συναντιόταν συχνά.

Από τα τέλη του 20^{ου} αιώνα και έπειτα, οι απεικονίσεις της παιδικής ηλικίας αυξάνονται ως αποτέλεσμα της αλλαγής νοοτροπίας της κοινωνίας αναφορικά με τη θέση του παιδιού. Χρησιμοποιούνται στερεότυπες συμπεριφορές και χαρακτηριστικά των παιδιών για την άσκηση κοινωνικής κριτικής. Η επιλογή τους δεν είναι τυχαία γιατί έχουν τις περισσότερες φορές ενεργό ρόλο στην αφήγηση της γελοιογραφίας. Οι οικογενειακές σχέσεις χρησιμοποιούνται για την αποτύπωση των πολιτικών γεγονότων με αυτόν τον τρόπο δηλώνεται η πολιτικοποίηση της οικογένειας ή η

εξοικείωση με την πολιτική (Müller, 2009:166). Η απλοποίηση των πολιτικών εννοιών και καταστάσεων με σκοπό να γίνουν κατανοητές, όπως έχουμε αναφέρει παραπάνω, συνηθίζεται στις γελοιογραφίες στις οποίες μέσα από τις πολιτικές συζητήσεις των μελών της οικογένειας δηλώνεται η επιρροή των πολιτικών ενεργειών στην οικογενειακή ζωή.

Στις γελοιογραφίες αποτυπώνονται τα ήθη και τις συμπεριφορές που ισχύουν στην κοινωνία. Μέσα σε αυτό το πρίσμα οι απεικονίσεις του παιδιού απηχούν την εικόνα της κοινωνίας για την παιδική ηλικία (Foster, 2009). Οι γελοιογράφοι απεικονίζουν το παιδί ρεαλιστικά χωρίς να του προσθέτουν άλλα χαρακτηριστικά τα οποία διακρίνουν τους ενήλικες όπως η τυπολατρία, η σοβαροφάνεια, η φιλοχρηματία, η εξαπάτηση κ.α. Σε άλλες περιπτώσεις το παιδί αποτελεί το σύμβολο της ελπίδας και του μέλλοντος, με άλλα λόγια υποδηλώνει τη νέα γενιά. Η κριτική και ο σαρκασμός της πολιτικής κατάστασης μέσα από τα λόγια και τη συμπεριφορά των παιδιών τονίζει την τραγικότητα της και δημιουργεί προβληματισμό στους αναγνώστες σχετικά με τον κόσμο που θα παραδώσουν στις μελλοντικές γενιές.

B. Ερευνητικό Μέρος

3.1 Σκοπός της έρευνας

Σκοπός της εργασίας είναι η διερεύνηση των ιδεολογικών σημάνσεων της παιδικής ηλικίας όπως αναπαρίσταται στις γελοιογραφίες του ΚΥΡ.

Στην έρευνά μας προσπαθούμε να απαντήσουμε στα εξής ερωτήματα:

- Πώς απεικονίζονται τα παιδιά στις γελοιογραφίες του ΚΥΡ αναφορικά με την εμφάνιση, το φύλο, την ηλικία, τον συναισθηματικό κώδικα και τη λεκτική τους συμμετοχή;
- Ποια σημαινόμενα εκφράζουν τα παιδιά στις γελοιογραφίες;
- Πώς απεικονίζονται οι ενήλικες στις γελοιογραφίες του ΚΥΡ αναφορικά με την εμφάνιση, το φύλο, την ταυτότητά και τη λεκτική συμμετοχή τους;
- Ποια είναι η σχέση του θεματικού περιεχομένου των λεκτικών μηνυμάτων των παιδιών με το είδος των προτάσεων που εκφέρουν, το συναισθηματικό κώδικα και την ηλικία τους;

3.2 Δείγμα

Το δείγμα της εργασίας αποτέλεσαν 70 γελοιογραφίες του ΚΥΡ (Ιωάννης Κυριακόπουλος). Η επιλογή του δείγματος ήταν τυχαία και καθορίστηκε από την συχνότητα της απεικόνισης των παιδιών στα έργα του και τη χρονολογία κυκλοφορίας των γελοιογραφιών. Στόχος ήταν η πληρέστερη ανάλυση του έργου του δημιουργού μέσα από όλη την καριέρα του σε συνδυασμό με τα πολιτικά-κοινωνικά γεγονότα της χώρας. Έτσι το υλικό της έρευνας καλύπτει την περίοδο της Δικτατορίας, της Μεταπολίτευσης, του Σοσιαλισμού, της οικονομικής άνθησης και

τέλος της οικονομικής κρίσης. Οι γελοιογραφίες συλλέχθηκαν από τα λευκώματα του ΚΥΡ Μπιζ (1972), Ολέ (1973), Πυρ (1977), Η χώρα του ανατέλλοντος ηλίου (1984), Ελούντα καλεί Αστέρα (1986), Με καμία κυβέρνηση (1991), ΚΥΡ 30 χρόνια ανθρωπάκια (1994), ΚΥΡ Αλλαγή 23 χρόνια και 69 μέρες (1997), από την εφημερίδα ΤΟ ΒΗΜΑ και από την προσωπική ιστοσελίδα που διατηρεί ο ΚΥΡ www.i-kyr.gr.

3.3 Μεθοδολογία

Στην παρούσα εργασία εφαρμόζονται δύο ερευνητικές μέθοδοι, η ανάλυση περιεχομένου (ποσοτική και ποιοτική) και η σημειωτική ανάλυση. Ο συνδυασμός αυτών των δύο ερευνητικών μεθόδων κρίθηκε απαραίτητος για να εντοπιστούν/περιγραφούν οι ιδεολογικές σημάνσεις του λεκτικού και εικονιστικού μέρους των γελοιογραφιών.

Η ανάλυση περιεχομένου ανήκει στο πεδίο των κοινωνικών επιστημών και απέκτησε ιδιαίτερη σημασία στις αρχές του εικοστού αιώνα στις ΗΠΑ. Πρόκειται για την μελέτη του περιεχομένου σε σχέση με τις έννοιες, το πλαίσιο και τις προθέσεις που υπάρχουν στα μηνύματα (Prasad,2008). Η ανάλυση περιεχομένου εφαρμόζεται κυρίως σε υλικό των μέσων μαζικής επικοινωνίας χρησιμοποιείται όμως και σε άλλου είδους κειμένου και υλικού όπως στην ανάλυση συνεντεύξεων, στα δεδομένα από τα ερωτηματολόγια (στην κωδικοποίηση των ανοικτών ερωτήσεων), σε λογοτεχνικά κείμενα, σε έγγραφα κ.α. Επιπλέον μπορεί να εφαρμοστεί και σε οπτικό υλικό όπως κινηματογραφικές ταινίες, φωτογραφίες, εξώφυλλα περιοδικών και εφημερίδων, εικόνες, σχέδια, φωτογραφίες, αφίσες κ.α. Για τον Krippendorff (1980) είναι μια ερευνητική τεχνική που έχει σκοπό την επανάληψη και εξαγωγή έγκυρων συμπερασμάτων από τα κείμενα μέσα στο πλαίσιο τους. Με τον όρο πλαίσιο εννοούμε το σκοπό του προς ανάλυση υλικού αλλά και το θεσμικό, το κοινωνικό και το πολιτισμικό περιβάλλον του. Στον παραπάνω ορισμό δίνεται έμφαση στην αξιοπιστία και την εγκυρότητα της μεθόδου. Επιπλέον είναι αντικειμενική καθώς διαχωρίζεται από την προσωπική/υποκειμενική οπτική του ερευνητή και είναι μια επιστημονική μέθοδος που δίνει νέες πληροφορίες και βοηθά τον ερευνητή στην καλύτερη κατανόηση του υλικού που ερευνά. Σύμφωνα με τον Robson (2010) η

ανάλυση περιεχομένου είναι μια «κωδικοποιημένη κοινή λογική» για την περιγραφή και την ερμηνεία του κόσμου. Ο στόχος της ανάλυσης περιεχομένου είναι να καταστούν τα θέματα της ερμηνείας ελέγξιμα και μη διφορούμενα, ώστε να μεταφερθούμε γρήγορα στη διαδικασία της μέτρησης πραγμάτων, μετρώντας τη συχνότητα. Τα πλεονεκτήματα της ανάλυσης περιεχομένου (Robson,2010):

- Είναι «διακριτική», δηλαδή μπορεί ο ερευνητής να παρατηρεί χωρίς να τον παρατηρούν.
- Δίνει τη δυνατότητα για εκ νέου ανάλυση αφού τα δεδομένα υπάρχουν σε σταθερή και μόνιμη μορφή επιτρέποντας την εφαρμογή ελέγχων αξιοπιστίας και εγκυρότητας.
- Προσφέρει τη δυνατότητα για χαμηλού κόστους επαναλαμβανόμενες έρευνες όταν είναι διαθέσιμα πολλά τεκμήρια ενός συγκεκριμένου είδους.

Το μεγάλο πρόβλημα της συγκεκριμένης μεθόδου είναι ότι το υλικό που ερευνάται έχει δημιουργηθεί για κάποιο σκοπό διαφορετικό από τον σκοπό της έρευνας και θα πρέπει να λαμβάνεται υπόψη αυτή η παράμετρος στην κατανόηση και την ερμηνεία των αποτελεσμάτων της ανάλυσης. Για την υλοποίηση της ανάλυσης περιεχομένου ακολουθούνται τα παρακάτω βήματα (Robson,2010:418-424):

- Τίθεται το ερευνητικό ερώτημα: Ο ερευνητής ορίζει το αντικείμενο της έρευνας και συλλέγει δεδομένα που δίνουν απαντήσεις στο ερευνητικό ερώτημα. Το ερευνητικό ερώτημα μπορεί να είναι εκ των προτέρων καθορισμένο ή να ορίζεται από τον ερευνητή κατά την εξέταση των δεδομένων.
- Επιλογή μιας στρατηγικής δειγματοληψίας: Επιλογή του δείγματος μέσω των τεχνικών δειγματοληψίας, είναι απαραίτητο το δείγμα να είναι διαχειρίσιμο και αντιπροσωπευτικό.
- Ορισμός της μονάδας καταγραφής: Η μονάδα ανάλυσης θα πρέπει να βασίζεται στο ερευνητικό ερώτημα, την κωδικοποίηση και στο τι γνωρίζει ο ερευνητής για τα δεδομένα. Ως μονάδα ανάλυσης χρησιμοποιείται συνήθως μια λέξη, όπου όλες τις εμφανίσεις της συγκεκριμένης λέξης τις μεταχειρίζεται ο ερευνητής ως ίσες, τις απαριθμεί και τις συγκρίνει. Ως

μονάδες ανάλυσης εκτός από λέξεις μπορούν να είναι: προτάσεις, παράγραφοι, θέματα, χαρακτήρες. Επίσης θα πρέπει να λαμβάνεται υπόψη το πλαίσιο στο οποίο εντάσσονται οι μονάδες ανάλυσης.

- Δημιουργία κατηγοριών ανάλυσης: Οι κατηγορίες δημιουργούνται με βάση τα ερευνητικά ερωτήματα που θέτει ο ερευνητής. Θα πρέπει να κατηγοριοποιούνται όλα τα δεδομένα της έρευνας και ο κάθε όρος να κατηγοριοποιείται μόνο με έναν τρόπο, δηλαδή οι κατηγορίες να είναι «καθολικές» και «αμοιβαία αποκλειόμενες». Επίσης να είναι ξεκάθαρα και λεπτομερώς προσδιορισμένες ώστε να καθορίζουν τι είδους υλικού θα περιλαμβάνουν και τι όχι.
- Έλεγχος της κωδικοποίησης σε δείγματα κειμένου και αξιολόγηση της αξιοπιστίας: Σε αυτό το σημείο ελέγχεται η σαφήνεια και η ομοφωνία των κατηγοριών που έχουν οριστεί. Η πιλοτική κωδικοποίηση σε μικρά τμήματα κειμένου βοηθά τον ερευνητή να εντοπίσει τυχόν λάθη και ασυνέπειες. Έπειτα ελέγχεται ο βαθμός αξιοπιστίας της κωδικοποίησης, εάν η αξιοπιστία είναι χαμηλή τότε επανεξετάζεται η κωδικοποίηση έως ότου ο βαθμός αξιοπιστίας να είναι ικανοποιητικός.
- Διεξαγωγή της ανάλυσης: Ο ορισμός του ερευνητικού προβλήματος δίνει την κατεύθυνση για την ανάλυση των δεδομένων, τις μεταβλητές που θα διερευνηθούν και τις σχέσεις που θα εξεταστούν (Prasad,2008). Η ανάλυση γίνεται με την στατιστική, όπου εισάγονται τα δεδομένα της κωδικοποίησης σε ένα στατιστικό πακέτο και εξετάζεται η συχνότητα εμφάνισης των κατηγοριών.

Για την ανάλυση και παρουσίαση των δεδομένων χρησιμοποιήθηκε η περιγραφική στατιστική μέσω της οποίας εξάγονται συμπεράσματα για τα χαρακτηριστικά ενός πληθυσμού με βάση το δείγμα που διαθέτουμε (Λουκάς,2003:3).

Η σημειωτική είναι ένας νέος επιστημονικός κλάδος που εμφανίστηκε στα τέλη τη δεκαετίας το 1960 και βασίζεται στις ιδέες του Ελβετού γλωσσολόγου Ferdinand de Saussure και του Αμερικανού φιλοσόφου Charles S. Peirce. Ο Saussure θεμελίωσε τη Δομική Γλωσσολογία, τη Σημειολογία. Οι απόψεις του επηρέασαν

ιδιαίτερα τις ανθρωπιστικές και κοινωνικές επιστήμες και κάποια πεδία της τέχνης. Οι ιδέες του Saussure εφαρμόστηκαν και σε άλλα σημειωτικά συστήματα από τη Σχολή της Πράγας, με κύριο εκπρόσωπο της το Roman Jakobson. Σημαντικοί σύγχρονοι εκπρόσωποι της σημειωτικής είναι ο Roland Barthes, ο Umberto Eco, ο Christian Metz, ο Algridas Greimas και η Julia Kristeva. Η παράδοση του Peirce καλλιεργείται κυρίως στις Η.Π.Α και στη Δυτική Γερμανία, ενώ αυτή του Saussure στην Γαλλία, στην Ιταλία και στην Αγγλία (Boklund-Λαγοπούλου, 1983:17).

Η σημειωτική μελετά τα συστήματα σημασίας (Boklund-Λαγοπούλου, 1980:7). Τα συστήματα σημασίας είναι ο τρόπος που κάθε κοινωνία ταξινομεί τα πολιτισμικά φαινόμενα. Ως συστήματα σημασίας θεωρούνται τα ήθη, τα έθιμα, το θέατρο, οι τέχνες, η γλώσσα, η στάση του σώματος, η καθημερινή συμπεριφορά, οι αφηγήσεις κλπ. Βασική έννοια της σημειωτικής αποτελεί το σημείο, δηλαδή μονάδες σημασίας που έχουν τη μορφή λέξεων, εικόνων, ήχων, αντικειμένων και ενεργειών. Το σημείο αποτελείται από ένα “σημαίνον” (signifier)-η μορφή που παίρνει το σήμα και ένα “σημαινόμενο” (signified)-η έννοια που αναπαριστά (Chandler, 1998:8). Το σημαίνον και το σημαινόμενο δεν μπορούν να χωριστούν το ένα από το άλλο όπως οι δυο πλευρές ενός φύλλου χαρτί. Δεν μπορεί να υπάρξει σημείο μόνο με σημαίνον ή σημαινόμενο. Τα σημεία οργανώνονται σε συστήματα σημασίας, μέσα στα οποία αποκτούν νόημα (Boklund-Λαγοπούλου, 1980:13). Το σημαινόμενο έχει μια κυριολεκτική σημασία που ονομάζεται καταδήλωση και μια συνειρμική που ονομάζεται συνδήλωση ή συνειρμικότητα. Η συνδήλωση αφορά «τους κοινωνικο-πολιτισμικούς και προσωπικούς συνειρμούς (ιδεολογικούς, συναισθηματικούς κλπ)» (Chandler, 1998:30). Επιπλέον, τα σημεία οργανώνονται με δυο τρόπους: α) Σε παραδείγματα ή κώδικες που τα σημεία οργανώνονται με βάση την αρχή της ομοιότητας ή διαφοράς. Οι σχέσεις αυτές μεταξύ των σημείων ονομάζονται παραδειγματικές σχέσεις. β) Σε συντάγματα «που βασίζονται στους κανόνες συνδυασμού των σημείων, δηλαδή στη σύνταξη και στη γραμματική» (Boklund-Λαγοπούλου, 1983:18). Οι σχέσεις αυτές ονομάζονται συνταγματικές.

Ο Roland Barthes επηρεασμένος από τις απόψεις του Saussure στη γλωσσολογία ανέπτυξε μια μέθοδο ανάλυσης εικόνας-κειμένου η οποία συμβάλλει στην κατανόηση του βαθύτερου νοήματος που δε γίνεται αντιληπτό από μια επιφανειακή ανάγνωση. Αναλυτικότερα ασχολήθηκε, επισταμένως, με το νόημα που μεταφέρει η φωτογραφία και η διαφημιστική εικόνα επηρεάζοντας το πεδίο της

σημειωτικής που αφορά τα οπτικά μέσα. Η εικόνα έχει τη δύναμη να αναπαριστά το φυσικό κόσμο, είναι μια αναλογία της πραγματικότητας. Όμως περιέχει και ένα επιπλέον, συμβολικό μήνυμα, που αντανακλά τις αντιλήψεις της κοινωνίας. Ο Barthes (2007) υποστηρίζει ότι οι μιμητικές τέχνες αποτελούνται από δύο μηνύματα: ένα καταδηλούμενο κι ένα συμπαραδηλούμενο, που αναφέρεται στον τρόπο, με τον οποίο η κοινωνία προσφέρει καθετί προς ανάγνωση. Με άλλα λόγια η ανάλυση εστιάζει στα δυο επίπεδα ανάλυσης, το κυριολεκτικό και το συνειρμικό, τα οποία αλληλοσυμπληρώνονται. Δεν μπορεί να υπάρξει «αθώα» εικόνα με την έννοια ότι είναι απόλυτα αντικειμενική για αυτό το λόγο δεν μπορεί να χωριστεί η καταδηλούμενη εικόνα από τη συνειρμική. Ακόμη ενδέχεται τα κυριολεκτικά σημεία της εικόνας να μετατραπούν σε ένα νέο σημαίνον που να παραπέμπει σε ένα νέο σημαινόμενο, με αποτέλεσμα να έχουμε ένα δεύτερο επίπεδο ανάγνωσης της εικόνας (Χριστοδούλου, 1996:52). Τέλος από το συνδυασμό των δυο επιπέδων σημασιодότησης παράγεται η ιδεολογία η οποία αντανακλά αξίες και αντιλήψεις (αρρενωπότητα, θηλυκότητα, ελευθερία) και καθορίζεται από το ιστορικό και κοινωνικό πλαίσιο στο οποίο παράγεται.

3.4 Μονάδα Καταγραφής και Κωδικοποίηση

Η μονάδα καταγραφής που ορίσαμε για τις γελοιογραφίες με λεκτική συμμετοχή των παιδιών είναι το θεματικό περιεχόμενο του λεκτικού μηνύματος των παιδιών. Για τις γελοιογραφίες που δεν μιλούν τα παιδιά ορίσαμε τον αριθμό των παιδιών που εμφανίζονται σε κάθε γελοιογραφία. Ο λόγος των παιδιών είναι μεταφορικός γιατί μπορεί σε μια πρώτη ανάγνωση να αναφέρεται σε κάποιο γεγονός αλλά να υπονοείται κάποιο άλλο. Για το λόγο αυτό, οι γελοιογραφίες χρειάστηκε να εξεταστούν περισσότερες από μια φορές, οπότε ουσιαστικά ερευνήθηκαν 107 γελοιογραφίες.

Από την κωδικοποίηση πρόεκυψαν οι παρακάτω κατηγορίες και υποκατηγορίες:

Χρονολογία: Καταγράφεται η χρονολογία έκδοσης της γελοιογραφίας

Προέλευση: Καταγράφεται το μέσο από το οποίο συλλέχτηκε η γελοιογραφία

Σκηνικό: Καταγράφεται το περιβάλλον πλοκής της γελοιογραφίας

Κείμενο: Καταγράφεται η ύπαρξη κειμένου στη γελοιογραφία

Χρώμα: Καταγράφεται η ύπαρξη χρώματος

Λεκτικό μήνυμα: Καταγράφεται η ύπαρξη λεκτικής συμμετοχής των ηρώων

Αριθμός παιδιών: Καταγράφεται ο αριθμός των παιδιών

Φύλο παιδιών: Καταγράφεται το φύλο των παιδιών

Ηλικία παιδιών: Καταγράφεται η ηλικιακή ομάδα των παιδιών. Παρατηρούνται οι εξής:

Παιδική ηλικία

Βρεφική ηλικία

Νηπιακή ηλικία

Εφηβική ηλικία

Ενδυματολογικός κώδικας: Καταγράφεται εάν εντοπίζεται στερεότυπη απεικόνιση των παιδιών αναφορικά με την εξωτερική τους εμφάνιση.

Μπλούζα-Παντελόνι: Καταγράφεται η ύπαρξη του συγκεκριμένου συνδυασμού

Μπλούζα-κοντό παντελόνι: Καταγράφεται η ύπαρξη του συγκεκριμένου συνδυασμού

Φόρεμα: Καταγράφεται η ύπαρξη του συγκεκριμένου χαρακτηριστικού

Μαθητική ποδιά: Καταγράφεται η συχνότητα απεικόνισης του συγκεκριμένου χαρακτηριστικού

Κορδέλα: Καταγράφεται η συχνότητα απεικόνισης του συγκεκριμένου χαρακτηριστικού

Μπλούζα-φούστα: Καταγράφεται η συχνότητα απεικόνισης του συγκεκριμένου συνδυασμού ρούχων

Βρεφικά είδη: Καταγράφεται η συχνότητα απεικόνισης του συγκεκριμένου χαρακτηριστικού

Ιδιαιτερότητα: Καταγράφεται η ύπαρξη ιδιαιτεροτήτων στην απεικόνιση των παιδιών

Είδος ιδιαιτερότητας: Καταγράφονται οι ιδιαιτερότητες στην απεικόνιση των παιδιών. Συγκεκριμένα προκύπτουν οι εξής:

Φωτοστέφανο

ΠΑΣΟΚ

ADIDAS

ΕΛΛΑΣ

Μουστάκι

Ταμπέλα

Αντικείμενα παιδιών: Καταγράφονται τα αντικείμενα που χαρακτηρίζουν την παιδική ηλικία. Συγκεκριμένα είναι:

Παιχνίδια

Σχολικά είδη

Λεκτική συμμετοχή παιδιών: Καταγράφεται η ύπαρξη συμμετοχής των παιδιών στους διαλόγους.

Αριθμός παιδιών που συμμετέχουν λεκτικά: Καταγράφεται ο αριθμός των παιδιών κάθε γελοιογραφίας που συμμετέχει στους διαλόγους.

Συναισθήματα: Καταγράφεται το είδος των συναισθημάτων που εικονίζονται τα παιδιά. Έτσι εντοπίζονται:

Ουδέτερα συναισθήματα

Θετικά συναισθήματα

Αρνητικά συναισθήματα

Θέμα λεκτικού μηνύματος: Καταγράφεται το θεματικό περιεχόμενο που εντοπίζεται στους διαλόγους των παιδιών. Προκύπτουν οι εξής κατηγορίες:

Πολιτική

Θρησκεία

Οικονομία

Ιστορία

Περιβάλλον

Επιστήμη

Είδος πρότασης: Καταγράφεται το είδος των προτάσεων που εκφέρουν τα παιδιά.

Αναφορές: Καταγράφεται η ύπαρξη λέξεων στα λεκτικά μηνύματα των παιδιών που να παραπέμπουν σε γεγονότα και πρόσωπα της επικαιρότητας.

Ονόματα πολιτικών και ιστορικών προσώπων

Πολιτικά κόμματα

Επικαιρότητα

Ονόματα χωρών

Οικονομικοί, πολιτικοί και ιστορικοί όροι

Γραμματοσειρά λεκτικού μηνύματος: Καταγράφεται το είδος της γραμματοσειράς του λεκτικού μηνύματος.

Ιδιαιτερότητα: Καταγράφεται η ύπαρξη ιδιαιτεροτήτων που εντοπίζονται στα λεκτικά μηνύματα.

Είδος ιδιαιτερότητας: Τα διαφορετικά στοιχεία που εντοπίστηκαν αφορούν:

Έντονα γράμματα

Νότες

Σημαινόμενο: Εντοπίζονται οι ιδεολογικές σημάνσεις που προκύπτουν από την απεικόνιση και λεκτική συμμετοχή του παιδιού. Αναλυτικά τα σημαινόμενα που προκύπτουν είναι:

Παρέα

Οικογένεια

Μαθητής

Θρησκεία

Πρόσφυγας

Πολιτική

Φτώχεια

Κοινωνική τάξη

Ενήλικες: Καταγράφεται η ύπαρξη των ενηλίκων στη γελοιογραφία

Αριθμός Ενηλίκων: Καταγράφεται ο αριθμός των ενηλίκων που βρίσκονται στη γελοιογραφία

Άντρας: Καταγράφεται ο αριθμός των αντρών

Γυναίκα: Καταγράφεται ο αριθμός των γυναικών

Κύρια υποκείμενα: Καταγράφεται ο αριθμός των ενηλίκων με ενεργή συμμετοχή

Ταυτότητα κυρίων υποκειμένων: Καταγράφεται η ταυτότητα των κυρίων υποκειμένων. Έτσι εντοπίζονται:

Πατέρας

Μητέρα

Γιαγιά

Γονείς

Φίλες

Υπουργός

Δάσκαλος

Αγρότης

Περαστικός

Αστυνόμος

Κρατούμενος

NATO

Βοσκός

Λεκτική συμμετοχή υποκειμένων: Καταγράφεται η ύπαρξη συμμετοχής στους διαλόγους από τους ενήλικες που διαδραματίζουν ενεργό ρόλο στη γελοιογραφία.

Αναφορές: Καταγράφονται οι λέξεις στους διαλόγους των ενηλίκων που σχετίζονται με γεγονότα και πρόσωπα της πολιτικής και κοινωνικής ζωής.

Πολιτικά κόμματα

Επικαιρότητα

Ονόματα χωρών

Οικονομικοί, πολιτικοί και ιστορικοί όροι

Δευτερεύοντα υποκείμενα: Καταγράφεται η παρουσία ενηλίκων που έχουν δευτερεύοντα ρόλο στην εξέλιξη της γελοιογραφίας

Αριθμός δευτερευόντων υποκειμένων: Καταγράφεται ο αριθμός των ενηλίκων που δεν έχουν ενεργή συμμετοχή στη γελοιογραφία

Πατέρας

Μητέρα

Δάσκαλος

Δημοσιογράφος

Στρατιωτικός/αστυνόμος

Γείτονας

Βοσκός

Άγνωστος

Ενδυματολογικός κώδικας Υποκειμένων: Καταγράφεται εάν εντοπίζεται στερεότυπη απεικόνιση των ενηλίκων αναφορικά με την εξωτερική τους εμφάνιση.

Κοστούμι

Μπλούζα

Φόρεμα

Καπέλο

Στολή

Πουκάμισο-παντελόνι

Γιλέκο

Μπλούζα-παντελόνι

Τσεμπέρι

Γραβάτα

Ποδιά

Μαγιό

Τσάντα

Καπέλο

Μανδύας

Χαρακτηριστικά-αντικείμενα ενηλίκων: Καταγράφονται αντικείμενα και γνωρίσματα της εξωτερικής εμφάνισης των ενηλίκων. Αναλυτικότερα ακολουθούν οι κατηγορίες:

Μούσι

Μουστάκι

Μαγειρικά σκεύη

Εφημερίδα

Μπαστούνι

Ιδιαιτερότητα: Καταγράφεται η ύπαρξη ιδιαιτεροτήτων στην απεικόνιση των ενηλίκων.

Είδος ιδιαιτεροτήτων: Προκύπτουν οι εξής ιδιαιτερότητες:

Όπλο

Μαχαίρι

Φτωχικά ρούχα

3.5 Αποτελέσματα έρευνας και ανάλυση

Πίνακας 1: Κατανομή σύμφωνα με τη χρονολογία

Χρονολογία	Συχνότητα	Ποσοστό
1972	3	4,3
1973	3	4,3
1977	3	4,3
1984	5	7,1
1986	9	12,9
1991	1	1,4
1994	10	14,3
1997	4	5,7
2004	1	1,4
2007	1	1,4
2008	4	5,7
2009	5	7,1
2011	5	7,1
2012	4	5,7
2014	6	8,6
2015	6	8,6
Σύνολο	70	100,0

Ο πίνακας 1 παρουσιάζει την ταξινόμηση των γελοιογραφιών ανάλογα με το έτος κυκλοφορίας τους, από το 1972 μέχρι το 2015 που συλλέχθηκε το δείγμα της έρευνας. Οι περισσότερες γελοιογραφίες στις οποίες συμμετέχουν παιδιά προέρχονται από τα λευκώματα του 1994 και 1986 με 14,3% και 12,9% αντίστοιχα. Στη συνέχεια με 8,6% ακολουθούν οι γελοιογραφίες που κυκλοφόρησαν το 2014 και το 2015, ενώ με 7,1% το 1984. Με το ίδιο ποσοστό (5,7%) έπονται οι γελοιογραφίες που κυκλοφόρησαν τα έτη 1997, 2008 και 2012. Τέλος με μικρότερη συχνότητα εμφανίζονται τα υπόλοιπα έτη.

Πίνακας 2: Κατανομή Σύμφωνα με την προέλευση των γελοιογραφιών

Προέλευση	Συχνότητα	Ποσοστό
Εφημερίδα	16	22,9
Διαδίκτυο	17	24,3
Λεύκωμα	37	52,9
Σύνολο	70	100,0

Από τις 70 γελοιογραφίες που αποτέλεσαν το δείγμα της εργασίας το μεγαλύτερο μέρος προέρχεται από τα λευκώματα του ΚΥΡ (52,9%) ενώ περίπου όμοια ποσοστά κατέχουν αυτές που συλλέχτηκαν από το διαδίκτυο (24,3%) και τις εφημερίδες (22,9%).

Πίνακας 3: Κατανομή σύμφωνα με το σκηνικό της γελοιογραφίας

Σκηνικό	Συχνότητα	Ποσοστό
Εξωτερικός χώρος	28	41,1
Εσωτερικός χώρος	39	56,1
Χωρίς σκηνικό	3	2,8
Σύνολο	70	100,0

Από τον πίνακα 3 γίνεται γνωστό ότι στη συντριπτική πλειοψηφία των γελοιογραφιών υπάρχει κάποιο σκηνικό. Στα περισσότερα σκίτσα η δράση εκτυλίσσεται σε εσωτερικούς χώρους (56,1%) ενώ σε σημαντικό ποσοστό οι γελοιογραφίες διαδραματίζονται σε υπαίθριους και αστικούς χώρους (41,1%).

Πίνακας 4: Κατανομή σύμφωνα με την ύπαρξη κειμένου

Κείμενο	Συχνότητα	Ποσοστό
Όχι	49	70,0
Ναι	21	30,0
Σύνολο	70	100,0

Στο μεγαλύτερο μέρος των γελοιογραφιών δεν εντοπίζεται κάποιο κείμενο εκτός από το λεκτικό μήνυμα ενώ στο 30,0% υπάρχουν λέξεις που συμβάλλουν στην κατανόηση του νοηματικού περιεχομένου της γελοιογραφίας.

Πίνακας 5: Κατανομή σύμφωνα με την ύπαρξη χρώματος

Χρώμα	Συχνότητα	Ποσοστό
Όχι	52	74,3
Ναι	18	25,7
Σύνολο	70	100,0

Στον πίνακα παρουσιάζεται η συχνότητα ύπαρξης χρώματος στις γελοιογραφίες. Γίνεται γνωστό ότι 52 γελοιογραφίες είναι ασπρόμαυρες, ενώ 18 είναι έγχρωμες.

Πίνακας 6: Κατανομή σύμφωνα με την ύπαρξη λεκτικού μηνύματος

Λεκτικό μήνυμα	Συχνότητα	Ποσοστό
Όχι	15	21,4
Ναι	55	78,6
Σύνολο	70	100,0

Ο πίνακας μας πληροφορεί για τη συχνότητα εμφάνισης του λεκτικού μηνύματος στις γελοιογραφίες του δείγματος. Έτσι προκύπτει ότι στην πλειονότητα των γελοιογραφιών τα εικονιζόμενα πρόσωπα εκφράζονται γλωσσικά σε ποσοστό 78,6%, ενώ σε ποσοστό 21,4% το νόημα της γελοιογραφίας συνάγεται μόνο από το εικονιστικό μέρος.

Πίνακας 7: Κατανομή σύμφωνα με τον τρόπο εμφάνισης του μηνύματος

Μήνυμα σε πλαίσιο	Συχνότητα	Ποσοστό
Όχι	28	50,9
Ναι	27	49,1
Σύνολο	55	100,0

Από τα δεδομένα του πίνακα προκύπτει σε περίπου ίση κατανομή το λεκτικό μήνυμα εμφανίζεται μέσα σε «συννεφάκι» (50,9%) και σε 49,1% το λεκτικό μήνυμα δε βρίσκεται μέσα σε πλαίσιο.

Πίνακας 8: Κατανομή σύμφωνα με την ύπαρξη ενηλίκων

Ενήλικες	Συχνότητα	Ποσοστό
Όχι	16	22,9
Ναι	54	77,1
Σύνολο	70	100,0

Από τον πίνακα 8 γίνεται σαφές ότι στην πλειοψηφία των σκίτσων τα παιδιά εμφανίζονται δίπλα σε ενήλικες οι οποίοι ανήκουν τις περισσότερες φορές στο κοντινό τους περιβάλλον (77,1%). Γελοιογραφίες στις οποίες απεικονίζονται μόνο παιδιά τα οποία αποτελούν και τους πρωταγωνιστές της δράσης παρατηρούμε σε ποσοστό 22,9%.

Πίνακας 9: Κατανομή σύμφωνα με το φύλο των παιδιών

Φύλο παιδιών	Συχνότητα	Ποσοστό
Αγόρι	52	75,4
Κορίτσι	17	24,6
Σύνολο	69	100,0

Στον συγκεκριμένο πίνακα, παρατηρούμε ότι στο μεγαλύτερο ποσοστό των γελοιογραφιών τα παιδιά που συμμετέχουν είναι κυρίως αγόρια (75,4%) ενώ τα κορίτσια αποτελούν το 21,8%.

Πίνακας 10: Κατανομή σύμφωνα με την ηλικιακή ομάδα των παιδιών

Ηλικία παιδιών	Συχνότητα	Ποσοστό
Παιδική ηλικία	57	81,4
Βρεφική ηλικία	6	8,6
Νηπιακή ηλικία	4	5,7
Εφηβική ηλικία	3	4,3
Σύνολο	70	100,0

Από τα δεδομένα του πίνακα γίνεται φανερό ότι τα περισσότερα εικονιζόμενα παιδιά ανήκουν στην παιδική ηλικία με 81,4%, με πολύ μικρότερα ποσοστά ακολουθούν οι υπόλοιπες ηλικιακές ομάδες. Συγκεκριμένα τα παιδιά βρεφικής ηλικίας κατέχουν 8,6%, τα νήπια 5,7% και οι έφηβοι 4,3%.

Πίνακας 11: Κατανομή σύμφωνα με τον ενδυματολογικό κώδικα των παιδιών

Ενδυματολογικός κώδικας	Συχνότητα	Ποσοστό
Ναι	70	100,0

Ο πίνακας 11 μας πληροφορεί ότι όλα τα εικονιζόμενα παιδιά παρουσιάζονται με συγκεκριμένη εμφάνιση ανάλογη με το φύλο, την ηλικία και την ιδιότητα τους. Τα ρούχα τους είναι απλά και καθημερινά όπως ακριβώς και του παιδιού που ανήκει στη μέση ελληνική οικογένεια.

Πίνακας 12: Κατανομή σύμφωνα με το θέμα των γελοιογραφιών

Θέμα	Συχνότητα	Ποσοστό
Πολιτική	35	50,0%
Οικονομία	11	15,7%
Εκπαίδευση	10	14,3%
Κοινωνική Παθογένεια	7	10,0%
Θρησκεία	4	5,7%
Περιβάλλον	3	4,3%
Σύνολο	70	100,0%

Στον Πίνακα 12 κατηγοριοποιούνται οι γελοιογραφίες ανάλογα με το θέμα στο οποίο αναφέρονται. Από το σύνολο των εβδομήντα γελοιογραφιών οι μισές είναι πολιτικές (50,0%). Με σημαντικά ποσοστά ακολουθούν οι γελοιογραφίες με θέμα την οικονομία (15,7%) και την εκπαίδευση (14,3%). Οι καταστάσεις κοινωνικής παθογένειας όπως η προσφυγιά, η φτώχεια, η εμπορευματοποίηση της θρησκείας, η αποξένωση και η αρνητική επίδραση της τεχνολογίας εμφανίζονται με ποσοστό 10,0%. Με μικρότερα ποσοστά εμφανίζονται οι θεματικές της θρησκείας (5,7%) και

του περιβάλλοντος (4,3%).

Πίνακας 13: Κατανομή σύμφωνα με τη χρονολογία

Χρονολογία	Συχνότητα	Ποσοστό
1972	5	4,7
1973	8	7,5
1977	6	5,6
1984	5	4,7
1986	18	16,8
1991	1	0,9
1994	12	11,2
1997	4	3,7
2004	2	1,9
2007	1	0,9
2008	6	5,6
2009	6	5,6
2011	11	10,3
2012	9	8,4
2014	7	6,5
2015	6	5,6
Σύνολο	107	100,0

Στον πίνακα παρατηρούμε την ταξινόμηση των γελοιογραφιών αναφορικά με το έτος κυκλοφορίας τους. Έτσι προκύπτει ότι οι περισσότερες γελοιογραφίες (16,8%) ανήκουν στο λεύκωμα του 1986, ενώ ακολουθούν αυτές που κυκλοφόρησαν το 1994 (11,2%) και το 2011(10,3%). Με μικρότερη συχνότητα εμφάνισης παρατηρούμε τις γελοιογραφίες του 2012 (8,4%), του 1973 (7,5%), του 2014 (6,5%), ενώ οι γελοιογραφίες που συλλέχθηκαν το 1977, 2008, 2009 και 2015 συγκεντρώνουν το ίδιο ποσοστό (5,6%). Τέλος εμφανίζονται οι υπόλοιπες χρονολογίες με μικρότερα ποσοστά.

Πίνακας 14:Κατανομή σύμφωνα με τις δεκαετία

Δεκαετίες	Συχνότητα	Ποσοστό
1970-1979	19	17,8
1980-1989	23	21,5
1990-1999	17	15,9
2000-2009	15	14,0
2010-2015	33	30,8
Σύνολο	107	100,0

Από τον προηγούμενο πίνακα πρόεκυψε ο πίνακας όπου παρουσιάζεται η κατανομή των γελοιογραφιών σε σχέση με τη δεκαετία που κυκλοφόρησαν. Η πλειονότητα των σκίτσων ανήκει στη πενταετία 2010-2015 με 30,8%, επόμενη σε συχνότητα είναι η δεκαετία 1980-1989 με ποσοστό 21,5%. Οι γελοιογραφίες που βγήκαν σε κυκλοφορία τις δεκαετίες 1970-1979 και 1990-1999 συγκεντρώνουν 17,8% και 15,9% αντίστοιχα. Τέλος το μικρότερο ποσοστό κατέχουν οι γελοιογραφίες του 2000-2009 με 14,0%.

Πίνακας 15: Κατανομή Σύμφωνα με την προέλευση των γελοιογραφιών

Προέλευση	Συχνότητα	Ποσοστό
Εφημερίδα	27	25,2
Διαδίκτυο	22	20,6
Λεύκωμα	58	54,2
Σύνολο	107	100,0

Όπως παρουσιάζεται στον πίνακα οι περισσότερες γελοιογραφίες με ποσοστό 54,2% προέρχονται από τα ετήσια και τα συλλογικά λευκώματα του ΚΥΡ. Ακολουθούν οι γελοιογραφίες που προέρχονται από εφημερίδα με 25,2% και με 20,6% αυτές που συλλέχτηκαν από το διαδίκτυο.

Πίνακας 16: Κατανομή σύμφωνα με το σκηνικό της γελοιογραφίας

Σκηνικό	Συχνότητα	Ποσοστό
Εξωτερικός χώρος	44	41,1
Εσωτερικός χώρος	60	56,1
Χωρίς σκηνικό	3	2,8
Σύνολο	107	100,0

Ο παραπάνω πίνακας παρουσιάζει τη συχνότητα εμφάνισης του σκηνικού στο οποίο εκτυλίσσεται η δράση των γελοιογραφιών. Έτσι προκύπτει ότι η δράση λαμβάνει χώρα κυρίως σε εσωτερικό χώρο (56,1%) ο οποίος αφορά χώρους εντός του σπιτιού (σαλόνι, τραπεζαρία, υπνοδωμάτιο), τη σχολική τάξη, το μουσείο και τη φυλακή. Συχνά χρησιμοποιείται ως σκηνικό κάποιος εξωτερικός χώρος (41,1%) όπως ο δρόμος, το πάρκο, η βιτρίνα μαγαζιού και ο χώρος έξω από τη φάτνη. Σε ελάχιστες περιπτώσεις (2,8%) τα πρόσωπα δεν τοποθετούνται σε κάποιο σκηνικό αλλά υπάρχει ένα λευκό φόντο.

Πίνακας 17: Κατανομή σύμφωνα με την ύπαρξη κειμένου

Κείμενο	Συχνότητα	Ποσοστό
Όχι	74	69,2
Ναι	33	30,8
Σύνολο	107	100,0

Στον πίνακα εμφανίζεται η κατανομή των γελοιογραφιών αναφορικά με την ύπαρξη κειμένου, πέρα από το λεκτικό μήνυμα, το οποίο βοηθά τον αναγνώστη να συλλάβει ευκολότερα το νόημα της γελοιογραφίας. Στις περισσότερες γελοιογραφίες με ποσοστό 69,2% δεν υπάρχει κείμενο, ενώ το 30,8% των γελοιογραφιών περιλαμβάνει κυρίως πινακίδες, πανό, σημαίες κομμάτων, λέξεις γραμμένες πάνω στα ρούχα των προσώπων (ADIDAS, ΕΛΛΑΣ) και γενικότερα λέξεις ή φράσεις που έχουν σημαντικό ρόλο στη δράση και την κατανόηση των γελοιογραφιών.

Πίνακας 18: Κατανομή σύμφωνα με την ύπαρξη χρώματος

Χρώμα	Συχνότητα	Ποσοστό
Ναι	76	71,0
Όχι	31	29,0
Σύνολο	107	100,0

Από τον πίνακα προκύπτει ότι οι περισσότερες γελοιογραφίες είναι έγχρωμες με ποσοστό 71,0 % ενώ το 29,0 % ασπρόμαυρες.

Πίνακας 19: Κατανομή σύμφωνα με την ύπαρξη λεκτικού μηνύματος

Λεκτικό μήνυμα	Συχνότητα	Ποσοστό
Όχι	23	21,5
Ναι	84	78,5
Σύνολο	107	100,0

Ο παραπάνω πίνακας μας πληροφορεί για τη λεκτική συμμετοχή των προσώπων των γελοιογραφιών. Παρατηρείται ότι οι γελοιογραφίες στην πλειονότητά τους (78,5%) περιλαμβάνουν πρόσωπα που είτε «μιλούν» σε άλλα πρόσωπα του σκίτσου είτε απευθύνονται στον αναγνώστη μονολογώντας. Με μικρότερο ποσοστό (21,5%) υπάρχουν γελοιογραφίες χωρίς τα πρόσωπα να εκφράζονται γλωσσικά. Έτσι προκύπτει ότι το νόημα συνάγεται κυρίως από τα λεγόμενα των προσώπων, καθώς εκφράζουν την άποψη τους σατιρίζοντας την επικαιρότητα.

Πίνακας 20: Κατανομή σύμφωνα με τον τρόπο εμφάνισης του μηνύματος

Μήνυμα σε πλαίσιο	Συχνότητα	Ποσοστό
Όχι	42	50,0
Ναι	42	50,0
Σύνολο	84	100,0

Ο πίνακας παρουσιάζει τη συχνότητα εμφάνισης του λεκτικού μηνύματος μέσα σε

πλαίσιο (συννεφάκι). Προκύπτει ότι από τις 84 γελοιογραφίες που περιέχουν λεκτικό μήνυμα στις μισές βρίσκεται μέσα σε συννεφάκι ή φούσκα. Στις άλλες μισές κάτω από το μήνυμα υπάρχει μια μικρή γραμμή με κατεύθυνση στο πρόσωπο που μιλάει ακόμη σε δύο περιπτώσεις το λεκτικό μήνυμα εμφανίζεται κάτω από τη γελοιογραφία.

Πίνακας 21: Κατανομή σύμφωνα με τον αριθμό των παιδιών

Αριθμός παιδιών	Συχνότητα	Ποσοστό
1	52	48,6
2	30	28,0
3	9	8,4
4	4	3,7
6	12	11,2
Σύνολο	107	100,0

Ο πίνακας δίνει πληροφορίες σχετικά με τον αριθμό των παιδιών που απεικονίζονται σε κάθε γελοιογραφία. Στην πλειοψηφία των γελοιογραφιών εμφανίζεται ένα παιδί (48,6%) ενώ σημαντικό ποσοστό κατέχει και η απεικόνιση δυο παιδιών (28,0%). Λιγότερο συχνά παρατηρούμε την παρουσία έξι παιδιών (11,2%) και με μικρότερα ποσοστά ακολουθούν η συμμετοχή τριών και τεσσάρων παιδιών με 8,4% και 3,7% το καθένα.

Πίνακας 22: Κατανομή σύμφωνα με το φύλο των παιδιών

Φύλο παιδιών	Συχνότητα	Ποσοστό
Αγόρι	71	68,9
Κορίτσι	32	31,1
Σύνολο	103	100,0

Από τον πίνακα προκύπτει ότι στις περισσότερες γελοιογραφίες απεικονίζονται αγόρια με 68,9% ενώ τα κορίτσια έπονται με ποσοστό 31,1%. Είναι σαφής η προτίμηση του γελοιογράφου στην απεικόνιση του ανδρικού φύλου τόσο στην

περίπτωση των παιδιών όσο και των ενηλίκων.

Πίνακας 23: Κατανομή σύμφωνα με την ηλικιακή ομάδα των παιδιών

Ηλικία παιδιών	Συχνότητα	Ποσοστό
Παιδική ηλικία	89	83,2
Βρεφική ηλικία	10	9,3
Νηπιακή ηλικία	5	4,7
Εφηβική ηλικία	3	2,8
Σύνολο	107	100,0

Ο πίνακας παρουσιάζει την ταξινόμηση των γελοιογραφιών ανάλογα με την ηλικιακή ομάδα των παιδιών. Έτσι προκύπτει ότι η συντριπτική πλειοψηφία ανήκει στην παιδική ηλικία με 83,2%. Η απεικόνιση της βρεφικής ηλικίας ακολουθεί με μικρότερο ποσοστό (9,3%) ενώ παρατηρείται μικρή συμμετοχή των νηπίων (4,7%) και των εφήβων (2,8%).

Πίνακας 24: Κατανομή σύμφωνα με τον ενδυματολογικό κώδικα των παιδιών

Ενδυματολογικός κώδικας	Συχνότητα	Ποσοστό
Ναι	107	100,0

Σε όλες τις περιπτώσεις τα παιδιά εμφανίζονται με συγκεκριμένο ντύσιμο το οποίο ανταποκρίνεται στο φύλο, την ηλικία και τον ρόλο τους. Το ντύσιμο σε συνδυασμό με τα εξωτερικά χαρακτηριστικά, τη συμπεριφορά και τις συνήθειες των παιδιών δημιουργούν διακριτά γνωρίσματα που επιτρέπουν στον αναγνώστη να τα ξεχωρίσει από τους ενήλικες.

Πίνακας 25: Μπλούζα- κοντό παντελόνι

Μπλούζα -κοντό παντελόνι	Συχνότητα	Ποσοστό
Όχι	72	67,3
Ναι	35	32,7
Σύνολο	107	100,0

Από τον πίνακα γίνεται γνωστό ότι ένα σημαντικό ποσοστό των παιδιών (32,7%) εμφανίζονται με μπλούζα και κοντό παντελόνι. Το ποσοστό αυτό αναφέρεται αποκλειστικά στα αγόρια μικρής ηλικίας τα οποία, όπως και οι ενήλικες στις περισσότερες γελοιογραφίες, είναι ντυμένα με πρόχειρα ρούχα.

Πίνακας 26: Μπλούζα-παντελόνι

Μπλούζα –παντελόνι	Συχνότητα	Ποσοστό
Όχι	88	82,2
Ναι	19	17,8
Σύνολο	107	100,0

Ο πίνακας φανερώνει ότι σε σημαντικό ποσοστό (17,8%) τα αγόρια φορούν μπλούζα και παντελόνι. Με το συγκεκριμένο ενδυματολογικό συνδυασμό απεικονίζονται οι έφηβοι και σε ορισμένες γελοιογραφίες τα αγόρια παιδικής ηλικίας.

Πίνακας 27: Μπλούζα φούστα

Μπλούζα-φούστα	Συχνότητα	Ποσοστό
Όχι	104	97,2
Ναι	3	2,8
Σύνολο	107	100,0

Από τα δεδομένα του πίνακα γίνεται φανερό από τον πίνακα ότι ένα μικρό ποσοστό (2,8%) των παιδιών αναπαρίσταται με μπλούζα και φούστα. Το παραπάνω ποσοστό όπως είναι φυσικό αφορά μόνο τα κορίτσια.

Πίνακας 28: Φόρεμα

Φόρεμα	Συχνότητα	Ποσοστό
Όχι	80	74,8
Ναι	27	25,2
Σύνολο	107	100,0

Σύμφωνα με τον πίνακα γίνεται αντιληπτό ότι το 25,2% παιδιών απεικονίζονται με φόρεμα. Το συγκεκριμένο γνώρισμα αποτελεί χαρακτηριστικό των κοριτσιών της παιδικής και εφηβικής ηλικίας.

Πίνακας 29: Μαθητική ποδιά

Μαθητική ποδιά	Συχνότητα	Ποσοστό
Όχι	101	94,4
Ναι	6	5,6
Σύνολο	107	100,0

Τα δεδομένα του πίνακα δείχνουν ότι ένα πολύ μικρό ποσοστό (5,6%) των παιδιών φοράει μαθητική ποδιά. Η σχολική ποδιά προσδιορίζει τους μαθητές παλαιότερων χρόνων για αυτό και τη συναντάμε σε γελοιογραφία του 1973.

Πίνακας 30: Κορδέλα

Κορδέλα	Συχνότητα	Ποσοστό
Όχι	78	72,9
Ναι	29	27,1
Σύνολο	107	100,0

Από τον πίνακα προκύπτει ότι σε ποσοστό 27,1% τα κορίτσια φορούν κορδέλα στα μαλλιά τους. Το συγκεκριμένο γνώρισμα που συναντάται στα κορίτσια της παιδικής ηλικίας.

Πίνακας 31: Μπλούζα

Μπλούζα	Συχνότητα	Ποσοστό
Όχι	106	99,1
Ναι	1	0,9
Σύνολο	107	100,0

Με βάση τα δεδομένα του πίνακα μόλις σε μια περίπτωση το παιδί φορά μόνο μπλούζα. Στη συγκεκριμένη γελοιογραφία τα εικονιζόμενα πρόσωπα απεικονίζονται μέχρι τη μέση

Πίνακας 32: Βρεφικά είδη

Βρεφικά είδη	Συχνότητα	Ποσοστό
Όχι	95	88,8
Ναι	12	11,2
Σύνολο	107	100,0

Σύμφωνα με τον πίνακα τα παιδιά και συγκεκριμένα τα βρέφη απεικονίζονται με βρεφικά ρούχα (11,2%). Αναλυτικότερα τα συναντούμε να φορούν παιδικά φορμάκια, να είναι φασκιωμένα ή ακόμη να βρίσκονται ξαπλωμένα σε κούνια.

Πίνακας 33: Μαγιό

Μαγιό	Συχνότητα	Ποσοστό
Όχι	106	99,1
Ναι	1	0,9
Σύνολο	107	100,0

Από τον πίνακα 33 γίνεται φανερό ότι μόνο σε μια περίπτωση τα παιδιά εμφανίζονται να φορούν μαγιό.

Πίνακας 34: Κατανομή σύμφωνα με την ύπαρξη ιδιαιτεροτήτων στην απεικόνιση των παιδιών

Ιδιαιτερότητα	Συχνότητα	Ποσοστό
Όχι	98	91,6
Ναι	9	8,4
Σύνολο	107	100,0

Από τον πίνακα προκύπτει μόλις σε εννιά περιπτώσεις με ποσοστό 8,4% παρατηρούνται μικρές ιδιαίτερες λεπτομέρειες στο ντύσιμο και την απεικόνιση των παιδιών που όμως δεν προκαλούν διαφοροποιήσεις αναφορικά με τον ενδυματολογικό κώδικα των παιδιών.

Πίνακας 35: Είδος ιδιαιτεροτήτων

Είδος ιδιαιτερότητας	Συχνότητα	Ποσοστό
Φωτοστέφανο	4	44,4
ΠΑΣΟΚ	1	11,1
ADIDAS	1	11,1
ΕΛΛΑΣ	1	11,1
Μουστάκι	1	11,1
Ταμπέλα	1	11,1
Σύνολο	9	100,0

Οι ιδιαιτερότητες που παρατηρούνται στην εμφάνιση των παιδιών έχουν σημαντικό ρόλο για την κατανόηση της πλοκής των γελοιογραφιών. Από τον πίνακα γίνεται γνωστό ότι σε τέσσερις περιπτώσεις τα παιδιά και συγκεκριμένα τα βρέφη απεικονίζονται με φωτοστέφανο στο κεφάλι το οποίο παραπέμπει στον Ιησού Χριστό. Το όνομα του πολιτικού κόμματος ΠΑΣΟΚ, η επωνυμία της εταιρείας αθλητικών ρούχων Adidas και το όνομα της χώρας Ελλάδας εντοπίζονται γραμμένα στα ρούχα των παιδιών από μια φορά το καθένα. Επίσης από μια φορά παρατηρούμε τα παιδιά να εικονίζονται με μουστάκι και να κρατούν ταμπέλα με πολιτικό μήνυμα.

Πίνακας 36: Αντικείμενα παιδιών

Αντικείμενα παιδιών	Συχνότητα	Ποσοστό
Παιχνίδια	11	50,0
Σχολικά είδη	11	50,0
Σύνολο	22	100,0

Ο πίνακας μας πληροφορεί για τα αντικείμενα που παρουσιάζονται στις γελοιογραφίες και τα οποία αποτελούν γνωρίσματα της παιδικής ηλικίας. Έτσι από

τις 22 περιπτώσεις που εντοπίζονται χαρακτηριστικά αντικείμενα της παιδικής ηλικίας οι μισές αφορούν παιχνίδια όπως μπάλα, κούκλα, τουβλάκια κ.α που είτε βρίσκονται στο σκηνικό της γελοιογραφίας είτε τα κρατούν τα παιδιά, ενώ οι άλλες μισές αφορούν σχολικά είδη όπως μαθητική τσάντα, βιβλία, μολύβι κ.α.

Πίνακας 37: Κατανομή σύμφωνα με την ύπαρξη λεκτικής συμμετοχής των παιδιών

Λεκτική συμμετοχή παιδιών	Συχνότητα	Ποσοστό
Όχι	67	62,6
Ναι	40	37,4
Σύνολο	107	100,0

Από τα δεδομένα του πίνακα γίνεται γνωστό ότι ο γελοιογράφος επιλέγει να δώσει στην πλειοψηφία των παιδιών δευτερεύοντα-παθητικό ρόλο (62,6%) τοποθετώντας τα στο φόντο των γελοιογραφιών, ενώ λιγότερο συχνά τα παιδιά έχουν λεκτική συμμετοχή (37,4%) συμμετέχοντας ενεργά στο σχολιασμό και τη σάτιρα της επικαιρότητας.

Πίνακας 38: Κατανομή σύμφωνα με τον αριθμό που έχουν λεκτική συμμετοχή

Αριθμός παιδιών που μιλάνε	Συχνότητα	Ποσοστό
0	64	59,8
1	30	28,0
2	9	8,4
4	4	3,7
Σύνολο	107	100,0

Από τον παραπάνω πίνακα γίνεται γνωστό ότι στις περισσότερες γελοιογραφίες μιλάει ένα παιδί (28,0%). Με πολύ μικρότερα ποσοστά εμφανίζονται να συμμετέχουν λεκτικά δυο (8,4%) και τέσσερα παιδιά (3,7%). Ενώ, όπως προαναφέρθηκε, το μεγαλύτερο ποσοστό των παιδιών δεν έχει ενεργή συμμετοχή. Διαφαίνεται για άλλη μια φορά ότι ο ΚΥΡ συνηθίζει στα σκίτσα του να δίνει κύριο ρόλο σε λίγα πρόσωπα είτε είναι ενήλικες είτε παιδιά.

Πίνακας 39: Κατανομή σύμφωνα με το συναισθηματικό κώδικα των παιδιών

Συναισθήματα	Συχνότητα	Ποσοστό
Ουδέτερα συναισθήματα	44	43,1
Θετικά συναισθήματα	13	12,7
Αρνητικά συναισθήματα	45	44,1
Σύνολο	102	100,0

Από τον πίνακα προκύπτει ότι στις περισσότερες περιπτώσεις με 44,1 % τα εικονιζόμενα παιδιά παρουσιάζονται με αρνητικά συναισθήματα όπως κλάμα, δυσαρέσκεια, στεναχώρια. Με παρόμοιο ποσοστό (43,1%) απεικονίζονται με ουδέτερα συναισθήματα δηλαδή στις εκφράσεις του προσώπου τους δεν διακρίνονται συναισθήματα χαράς ή λύπης. Τέλος με μικρότερο ποσοστό (12,7%) εμφανίζονται χαρούμενα ή ενθουσιασμένα παιδιά.

Πίνακας 40: Θεματικό περιεχόμενο των λεκτικών μηνυμάτων

Θέμα λεκτικού μηνύματος	Συχνότητα	Ποσοστό
Πολιτική	23	63,9
Θρησκεία	6	16,7
Οικονομία	3	8,3
Ιστορία	2	5,6
Περιβάλλον	1	2,8
Επιστήμη	1	2,8
Σύνολο	36	100,0

Στον πίνακα παρουσιάζεται η κατηγοριοποίηση των γελοιογραφιών ανάλογα με το θεματικό περιεχόμενο των λεκτικών μηνυμάτων των παιδιών. Στις γελοιογραφίες τα λόγια των παιδιών αρχικά δίνουν την εντύπωση ότι αναφέρονται σε ένα θέμα όμως σε μια δεύτερη ανάγνωση, αναφέρονται σε ένα άλλο. Για αυτό το λόγο κάποιες γελοιογραφίες εξετάστηκαν παραπάνω από μια φορά. Στην πλειονότητα τους τα παιδιά θίγουν ζητήματα πολιτικής φύσεως (63,9%) όπως η πολιτική επικαιρότητα, τα πολιτικά πρόσωπα, το πολίτευμα. Σε σημαντικό ποσοστό (16,7%) τα παιδιά

αναφέρονται σε θέματα σχετικά με τη θρησκεία ενώ με μικρότερα ποσοστά ακολουθούν η οικονομία (8,3%) και η ιστορία (5,6%). Τέλος με το ίδιο ποσοστό (2,8%) τα σχόλια των παιδιών αναφέρονται στο περιβάλλον και την επιστήμη.

Πίνακας 41: Είδος προτάσεων

Είδος πρότασης	Συχνότητα	Ποσοστό
Κρίσεως	20	55,6
Ερώτηση	16	44,4
Σύνολο	36	100,0

Στον παραπάνω πίνακα παρουσιάζεται η συχνότητα εμφάνισης σύμφωνα με το είδος των προτάσεων που υπάρχουν στα λεκτικά μηνύματα των παιδιών. Παρατηρείται ότι στις περισσότερες περιπτώσεις τα παιδιά εκφράζουν την άποψη τους ή συζητούν είτε μεταξύ τους είτε με τους ενήλικους διατυπώνοντας προτάσεις κρίσεως (55,6%), ενώ με μικρότερο αλλά σημαντικό ποσοστό (44,4%) παρουσιάζονται να κάνουν ερωτήσεις στους ενήλικες για διάφορα θέματα.

Πίνακας 42: Κατανομή σύμφωνα με την ύπαρξη αναφορών

Αναφορές	Συχνότητα	Ποσοστό
Όχι	20	55,6
Ναι	16	44,4
Σύνολο	36	100,0

Από τον πίνακα προκύπτει ότι στο μεγαλύτερο ποσοστό των γελοιογραφιών (55,6%) δεν εντοπίζονται κάποιου είδους αναφορές ενώ με 44,4% στις φράσεις των παιδιών εντοπίζονται λέξεις που αφορούν το πολιτικό και κοινωνικό γίγνεσθαι.

Πίνακας 43: Ονόματα πολιτικών και ιστορικών προσώπων

Ονόματα πολιτικών και ιστορικών προσώπων	Συχνότητα	Ποσοστό
Όχι	12	75,0
Ναι	4	25,0

Σύνολο	16	100,0

Πίνακας 44: Πολιτικά κόμματα

Πολιτικά κόμματα	Συχνότητα	Ποσοστό
Όχι	15	93,8
Ναι	1	6,3
Σύνολο	16	100,0

Πίνακας 45: Επικαιρότητα

Επικαιρότητα	Συχνότητα	Ποσοστό
Όχι	11	68,8
Ναι	5	31,3
Σύνολο	16	100,0

Πίνακας 46: Ονόματα χωρών

Ονόματα χωρών	Συχνότητα	Ποσοστό
Όχι	11	68,8
Ναι	5	31,3
Σύνολο	16	100,0

Πίνακας 47: Οικονομικοί, πολιτικοί και ιστορικοί όροι

Οικονομικοί, πολιτικοί και ιστορικοί όροι	Συχνότητα	Ποσοστό
Όχι	9	56,3
Ναι	7	43,8
Σύνολο	16	100,0

Οι πίνακες 43-47 μας πληροφορούν ότι οι περισσότερες αναφορές με 43,8 έχουν σχέση με την οικονομική κατάσταση, την πολιτική ζωή και τα ιστορικά γεγονότα της Ελλάδας. Συγκεκριμένα αναφέρονται οικονομικοί (ευρώ, χρεωκοπία, πληθωρισμός και υποτιμήσεις) πολιτικοί (πολίτευμα, αμερικάνικη αλλαγή «αριστερά», «δεξιά») και

ιστορικοί όροι (πόλεμος της Αλβανίας, ήττα των Θερμοπυλών). Το ίδιο ποσοστό (31,3%) συγκεντρώνουν τα γεγονότα της επικαιρότητας και οι αναφορές σε χώρες και λαούς (γερμανικό λαό, αμερικάνικη αλλαγή, Ελλάδα, Ισραηλίτες, Παλαιστίνιοι). Τα ονόματα των πολιτικών και ιστορικών προσώπων κατέχουν το 25,0%. Στους πολιτικούς που γίνεται αναφορά είναι ο Καραμανλής και ο Φούχτελ ενώ τα ιστορικά πρόσωπα είναι ο Ξέρξης και ο Εφιάλτης. Τέλος μια αναφορά με 6,3% γίνεται σε ένα πολιτικό κόμμα (ΚΚΕ).

Πίνακας 48: Γραμματοσειρά

Γραμματοσειρά	Συχνότητα	Ποσοστό
Κεφαλαία γράμματα	27	79,4
Πεζά γράμματα	7	20,6
Σύνολο	34	100,0

Ο παραπάνω πίνακας μας πληροφορεί για το είδος της γραμματοσειράς στα λεκτικά μηνύματα των παιδιών. Έτσι παρατηρείται ότι τα κεφαλαία γράμματα παρατηρούνται στις περισσότερες περιπτώσεις με 79,4% ενώ πιο σπάνια με 20,6% οι διάλογοι είναι γραμμένοι με πεζά γράμματα.

Πίνακας 49: Κατανομή σύμφωνα με την ύπαρξη ιδιαιτεροτήτων στη μορφή των λεκτικών μηνυμάτων

Ιδιαιτερότητα	Συχνότητα	Ποσοστό
Όχι	15	44,1
Ναι	19	55,9
Σύνολο	34	100,0

Από τον πίνακα προκύπτει ότι στις περισσότερες περιπτώσεις με 55,9% διακρίνουμε κάποιες μικρές ιδιαιτερότητες στη μορφή των λεκτικών μηνυμάτων, ενώ με 44,1% δεν παρατηρούμε καμία διαφορά.

Πίνακας 50: Είδος ιδιαιτεροτήτων

Είδος ιδιαιτερότητας	Συχνότητα	Ποσοστό
Έντονα γράμματα	17	89,5
Νότες	2	10,5
Σύνολο	19	100,0

Στον πίνακα παρουσιάζεται το είδος των ιδιαιτεροτήτων που παρατηρούνται. Το μεγαλύτερο ποσοστό (89,5%) συγκεντρώνουν οι λέξεις ή οι φράσεις που είναι γραμμένες με έντονα γράμματα και είναι σημαντικές για την κατανόηση της γελοιογραφίας. Με μικρότερο ποσοστό ακολουθούν οι νότες (10,0%) οι οποίες χρησιμοποιούνται για να δηλώσουν τη μουσική και το τραγούδι.

Πίνακας 51: Σημαινόμενα παιδιών

Σημαινόμενο	Συχνότητα	Ποσοστό
Παρέα	16	15,0
Οικογένεια	46	43,0
Μαθητής	28	26,2
Θρησκεία	4	3,7
Πρόσφυγας	1	0,9
Πολιτική	6	5,6
Φτώχεια	2	1,9
Κοινωνική τάξη	4	3,7
Σύνολο	107	100,0

Η ανάλυση των γελοιογραφιών οδήγησε στη δημιουργία του παραπάνω πίνακα από τον οποίο γίνονται γνωστά τα σημαινόμενα που προκύπτουν τόσο από την απεικόνιση όσο και από τα σχόλια των παιδιών. Παρατηρούμε ότι η πλειονότητα των παιδιών στις γελοιογραφίες (43,0%) εμφανίζονται ως σημαινόμενα της οικογένειας δηλαδή τα παιδιά ή τα εγγόνια της οικογένειας. Με 26,2% εντοπίζουμε τα παιδιά ως μαθητές είτε μέσα στο χώρο του σχολείου είτε έξω από το σχολείο κρατώντας αντικείμενα που υποδηλώνουν τον ρόλο του μαθητή. Με σημαντικό ποσοστό (15,0%) ακολουθεί το σημαινόμενο της παρέας όπου τα παιδιά εμφανίζονται να συζητούν με

συνομηλικούς τους. Έπονται με 5,6% τα παιδιά ως σημαινόμενα της πολιτικής. Τα παιδιά παρουσιάζονται ως πολιτικά πρόσωπα (Παπανδρέου), πολιτικά κόμματα (ΠΑ.ΣΟ.Κ) ή ακόμα εκφράζουν πολιτικές απόψεις. Με το ίδιο ποσοστό (3,7%) ακολουθούν τα σημαινόμενα της θρησκείας και της κοινωνικής τάξης. Όσον αφορά τη θρησκεία τα παιδιά απεικονίζονται ως θρησκευτικά πρόσωπα και συγκεκριμένα το τίμιο βρέφος. Τέλος με μικρά ποσοστά εντοπίζουμε το σημαινόμενο της φτώχειας (1,9%) και συγκεκριμένα της παιδικής φτώχειας και του πρόσφυγα (0,9%).

Πίνακας 52: Κατανομή σύμφωνα με την ύπαρξη ενηλίκων

Ενήλικες	Συχνότητα	Ποσοστό
Όχι	27	25,2
Ναι	80	74,8
Σύνολο	107	100,0

Από τα δεδομένα του πίνακα προκύπτει ότι τα παιδιά εμφανίζονται εξαρτώμενα από μεγαλύτερα σε ηλικία άτομα καθώς στο 74,8% των γελοιογραφιών υπάρχει παρουσία των ενηλίκων. Μόλις στο 25,2% απεικονίζονται μόνο παιδιά στα οποία εστιάζεται και όλη η πλοκή της γελοιογραφίας.

Πίνακας 53: Κατανομή σύμφωνα τον αριθμό των ενηλίκων στις γελοιογραφίες

Αριθμός ενηλίκων	Συχνότητα	Ποσοστό
1	54	67,5
2	16	20,0
3	9	11,3
4	1	1,3
Σύνολο	80	100,0

Στον πίνακα εμφανίζεται η κατανομή των γελοιογραφιών ανάλογα με τον αριθμό των ενηλίκων που απεικονίζονται. Έτσι στις περισσότερες γελοιογραφίες εκτός από τα παιδιά υπάρχει ένας ενήλικας με ποσοστό 67,5%, ενώ με σημαντικό ποσοστό (20,0%) ακολουθεί η παρουσία δυο ενηλίκων. Σε λιγότερες γελοιογραφίες εμφανίζονται τρεις

και τέσσερις ενήλικες με 11,3% και 1,3% αντίστοιχα.

Πίνακας 54: Κατανομή σύμφωνα με τον αριθμό των αντρών

Άντρας	Συχνότητα	Ποσοστό
1	65	95,6
2	2	2,9
3	1	1,5
Σύνολο	68	100,0

Από τον παραπάνω πίνακα συνάγεται ότι στην πλειονότητα των γελοιογραφιών εμφανίζεται ένας άντρας με ποσοστό 95,6%, ενώ πολύ μικρότερα ποσοστά έχουν οι γελοιογραφίες στις οποίες υπάρχουν δυο (2,9%) και τρεις άντρες (1,5%).

Πίνακας 55: Κατανομή σύμφωνα με τον αριθμό των γυναικών

Γυναίκα	Συχνότητα	Ποσοστό
1	27	75,0
2	9	25,0
Σύνολο	36	100,0

Ο πίνακας παρουσιάζει την κατανομή των γελοιογραφιών ανάλογα με τον αριθμό των γυναικών που εμφανίζονται σε κάθε γελοιογραφία. Έτσι, μια γυναίκα εμφανίζεται στις περισσότερες γελοιογραφίες με ποσοστό 75,0%, ενώ μόλις με 25,0% συμμετέχουν δυο γυναίκες. Γίνεται αντιληπτό από τους πίνακες ότι οι άντρες υπερσχύουν αριθμητικά σε σχέση με τις γυναίκες αναφορικά με την παρουσία τους στις γελοιογραφίες.

Πίνακας 56: Κατανομή σύμφωνα με τον αριθμό των κυρίων υποκειμένων

Αριθμός κυρίων υποκειμένων	Συχνότητα	Ποσοστό
1	71	95,9
2	3	4,1

Σύνολο	74	100,0

Στον πίνακα παρουσιάζεται ο αριθμός των κυρίων υποκειμένων δηλαδή των ενηλίκων που διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στη δράση της γελοιογραφίας επειδή συμμετέχουν λεκτικά. Ακόμη στις γελοιογραφίες που δεν υπάρχει λεκτικό μήνυμα η παρουσία των συγκεκριμένων ενήλικων έχει κύριο ρόλο τόσο για τη δράση όσο και την κατανόηση του νοήματος τους. Στην πλειονότητά τους οι γελοιογραφίες έχουν έναν ενήλικο (95,9%) με ενεργή συμμετοχή, ενώ με πολύ χαμηλό ποσοστό ακολουθούν οι δυο ενήλικες (4,1%).

Πίνακας 57: Κατανομή σύμφωνα με την ταυτότητα των κυρίων υποκειμένων

Ταυτότητα υποκειμένων	κύριων Συχνότητα	Ποσοστό
Πατέρας	34	45,9
Μητέρα	8	10,8
Γιαγιά	4	5,4
Γονείς	2	2,7
Φίλες	1	1,4
Υπουργός	1	1,4
Δάσκαλος	11	14,9
Αγρότης	1	1,4
Περαστικός	3	4,1
Αστυνόμος	6	8,1
Κρατούμενος	1	1,4
NATO	1	1,4
Βοσκός	1	1,4
Σύνολο	74	100,0

Από τα δεδομένα του πίνακα προκύπτει ότι στις περισσότερες γελοιογραφίες με ποσοστό 45,9% ο πατέρας αποτελεί το κύριο πρόσωπο ενώ σημαντικό ρόλο κατέχει και ο δάσκαλος (14,9%). Επίσης καίρια θέση έχουν η μητέρα με 10,8% και ο αστυνόμος με 8,1%. Ακολουθούν η γιαγιά με 5,4%, ο περαστικός με 4,1% και οι

γονείς με 2,7%. Τέλος από μια φορά εμφανίζονται ο υπουργός, ο κρατούμενος, το ΝΑΤΟ, οι φίλες, ο βοσκός και ο αγρότης.

Πίνακας 58: Κατανομή σύμφωνα με τη λεκτική συμμετοχή των ενηλίκων

Λεκτική συμμετοχή υποκειμένων	Συχνότητα	Ποσοστό
Όχι	13	17,6
Ναι	61	82,4
Σύνολο	74	100,0

Από τον πίνακα πληροφορούμαστε ότι από το σύνολο των 74 κυρίων υποκειμένων το μεγαλύτερο ποσοστό (82,4%) συμμετέχει λεκτικά ενώ στο 17,6% η δράση επικεντρώνεται στη στάση του σώματος και τις εκφράσεις του προσώπου.

Πίνακας 59: Κατανομή σύμφωνα με την ύπαρξη αναφορών

Αναφορές	Συχνότητα	Ποσοστό
Όχι	31	50,8
Ναι	30	49,2
Σύνολο	61	100,0

Από τον πίνακα προκύπτει ότι στα σχόλια των ενηλίκων για την πολιτική –κοινωνική κατάσταση της χώρας υπάρχουν αναφορές σε ονόματα πολιτικών -ιστορικών προσώπων, χωρών, πολιτικών κομμάτων, στην επικαιρότητα, σε οικονομικούς και πολιτικούς-ιστορικούς όρους. Σε ποσοστό 50,8% δεν γίνονται αναφορές ενώ σε 49,2% εντοπίζονται λέξεις που σχετίζονται με τις παραπάνω αναφορές, όπως παρατηρείται τα ποσοστά είναι σχεδόν ίσα.

Πίνακας 60: Ονόματα πολιτικών και ιστορικών προσώπων

Ονόματα πολιτικών και ιστορικών προσώπων	Συχνότητα	Ποσοστό
Όχι	19	63,3
Ναι	11	36,7
Σύνολο	30	100,0

Πίνακας 61: Πολιτικά κόμματα

Πολιτικά κόμματα	Συχνότητα	Ποσοστό
Όχι	28	93,3
Ναι	2	6,7
Σύνολο	30	100,0

Πίνακας 62: Επικαιρότητα

Επικαιρότητα	Συχνότητα	Ποσοστό
Όχι	26	86,7
Ναι	4	13,3
Σύνολο	30	100,0

Πίνακας 63: Ονόματα χωρών

Ονόματα χωρών	Συχνότητα	Ποσοστό
Όχι	22	73,3
Ναι	8	26,7
Σύνολο	30	100,0

Πίνακας 64: Οικονομικοί, πολιτικοί και ιστορικοί όροι

Οικονομικοί, πολιτικοί και ιστορικοί όροι	Συχνότητα	Ποσοστό
Όχι	14	46,7
Ναι	16	53,3

Σύνολο	30	100,0

Με βάση τους πίνακες 60-64 γίνεται εμφανές ότι 30 φορές εντοπίζονται αναφορές στα λεκτικά μηνύματα των ενηλίκων. Οι οικονομικοί, οι πολιτικοί και οι ιστορικοί όροι αποτελούν την πλειοψηφία των αναφορών με ποσοστό 53,3%. Οι αναφορές σε οικονομικούς όρους σχετίζονται με την οικονομική πολιτική και κατάσταση της χώρας δηλαδή μνημονιακός, ΕΝΦΙΑ, υποτίμηση (της δραχμής) ενώ οι πολιτικοί και ιστορικοί όροι έχουν σχέση με το πολίτευμα, την πολιτική ζωή αλλά και τα ιστορικο-πολιτικά γεγονότα της χώρας (κοινοβουλευτική τηλεφωνική δημοκρατία, 1821, οθωμανικό ζυγό, αγωνιστές '21, μεταπολίτευση, πραξικόπημα του '74, δημοκρατία). Σημαντικό ποσοστό (36,7%) καταλαμβάνουν τα ονόματα των πολιτικών και ιστορικών προσώπων. Συγκεκριμένα τα ονόματα των πολιτικών που αναφέρονται είναι Τσίπρας, Φίλης, Πελεgrίνης, Καμμένος, Βενιζέλος, Βαρουφάκης, Γεώργιος Παπανδρέου και Βουλγαράκης. Αξίζει να σημειωθεί ότι σε δυο περιπτώσεις αναφέρονται οι πολιτικοί με τα μικρά τους ονόματα (Ανδρέας, Γιώργος) και σε μια γελοιογραφία με το υποκοριστικό (Γιωργάκης). Στα ονόματα ιστορικών προσωπικοτήτων περιλαμβάνονται ο Ηρώδης, ο Ιούδας, ο Εφιάλτης και ο Ξέρξης. Επίσης τα ονόματα των χωρών όπως Αμερική και Ελλάδα συγκεντρώνουν το 26,7% των αναφορών ενώ έπονται οι αναφορές στην επικαιρότητα με ποσοστό 13,3%. Τέλος μικρό ποσοστό (6,7%) κατέχουν οι αναφορές σε πολιτικά κόμματα (Ν.Δ και ΠΑΣΟΚ).

Πίνακας 65: Κατανομή σύμφωνα με την ύπαρξη δευτερευόντων υποκειμένων

Δευτερεύοντα υποκείμενα	Συχνότητα	Ποσοστό
Όχι	51	63,8
Ναι	29	36,3
Σύνολο	80	100,0

Σε ορισμένες γελοιογραφίες μαζί με τα κύρια υποκείμενα υπάρχουν ενήλικες με δευτερεύοντα ρόλο, οι οποίοι πλαισιώνουν τα κύρια υποκείμενα και τα παιδιά. Από τις γελοιογραφίες που περιέχουν ενηλίκους μόλις το 36,3% περιλαμβάνει πρόσωπα που δεν συμμετέχουν ενεργά σε αυτές, ενώ το 63,8% περιλαμβάνει μόνο πρόσωπα με σημαντικό ρόλο στα οποία εστιάζεται η δράση της γελοιογραφίας.

Πίνακας 66: Κατανομή σύμφωνα με τον αριθμό των δευτερευόντων υποκειμένων

Αριθμός δευτερευόντων υποκειμένων	Συχνότητα	Ποσοστό
1	19	65,5
2	9	31,0
3	1	3,4
Σύνολο	29	100,0

Από τον πίνακα γίνεται σαφές ότι οι περισσότερες γελοιογραφίες με 65,5% περιλαμβάνουν έναν ενήλικο χωρίς ενεργή συμμετοχή σε αυτές. Δύο δευτερεύοντα υποκείμενα απεικονίζονται στο 31,0% των γελοιογραφιών, ενώ τρία μόλις στο 3,4%.

Πίνακας 67: Πατέρας

Πατέρας	Συχνότητα	Ποσοστό
Όχι	27	93,1
Ναι	2	6,9
Σύνολο	29	100,0

Πίνακας 68: Μητέρα

Μητέρα	Συχνότητα	Ποσοστό
Όχι	9	31,0
Ναι	20	69,0
Σύνολο	29	100,0

Πίνακας 69: Δάσκαλος

Δάσκαλος	Συχνότητα	Ποσοστό
Όχι	25	86,2
Ναι	4	13,8
Σύνολο	29	100,0

Πίνακας 70: Δημοσιογράφος

Δημοσιογράφος	Συχνότητα	Ποσοστό
Όχι	28	96,6
Ναι	1	3,4
Σύνολο	29	100,0

Πίνακας 71: Στρατιωτικός/ αστυνομός

Στρατιωτικός/αστυνομός	Συχνότητα	Ποσοστό
Όχι	28	96,6
Ναι	1	3,4
Σύνολο	29	100,0

Πίνακας 72: Γείτονας

Γείτονας	Συχνότητα	Ποσοστό
Όχι	28	96,6
Ναι	1	3,4
Σύνολο	29	100,0

Πίνακας 73: Βοσκός

Βοσκός	Συχνότητα	Ποσοστό
Όχι	28	96,6
Ναι	1	3,4
Σύνολο	29	100,0

Πίνακας 74: Άγνωστος

Άγνωστος	Συχνότητα	Ποσοστό
Όχι	23	79,3
Ναι	6	20,7
Σύνολο	29	100,0

Από τους παραπάνω πίνακες γίνεται αντιληπτό ότι σε 29 περιπτώσεις παρατηρούνται άτομα με δευτερεύοντα ρόλο στην πλοκή της γελοιογραφίας. Τα άτομα που απεικονίζονται δίπλα στα παιδιά στις περισσότερες περιπτώσεις είναι συγγενικά τους πρόσωπα ή προέρχονται από το ευρύτερο τους περιβάλλον. Η μητέρα τοποθετείται πιο συχνά στο φόντο της γελοιογραφίας με ποσοστό 69,0%. Επίσης με σημαντικά ποσοστά έπονται ο άγνωστος (20,7%) και ο δάσκαλος (13,8%), ενώ ο πατέρας εμφανίζεται πιο σπάνια ως πρόσωπο χωρίς ιδιαίτερη δράση με ποσοστό 6,9%. Το ποσοστό του πατέρα δεν προκαλεί έκπληξη καθώς στις περισσότερες γελοιογραφίες αποτελεί κύριο υποκείμενο. Από μια φορά συναντάμε τον δημοσιογράφο, τον στρατιωτικό/αστυνόμο, τον γείτονα και τον βοσκό με 3,4% αντίστοιχα.

Πίνακας 75: Κατανομή σύμφωνα με τον ενδυματολογικό κώδικα των ενηλίκων

Ενδυματολογικός κώδικας Υποκειμένων	Συχνότητα	Ποσοστό
Ναι	80	100,0

Όπως παρουσιάζεται στον πίνακα όλα τα υποκείμενα των σκίτσων απεικονίζονται κατά κύριο λόγο με συγκεκριμένα εξωτερικά χαρακτηριστικά και ντύσιμο που φανερώνουν το φύλο και σε ορισμένες περιπτώσεις το επάγγελμα τους. Το παραπάνω ποσοστό οφείλεται στο ότι όλες οι γελοιογραφίες προέρχονται από τον ΚΥΡ, ο οποίος σχεδιάζει με ένα ιδιαίτερο τρόπο τις φιγούρες που τον κάνει να ξεχωρίζει από τους άλλους γελοιογράφους.

Πίνακας 76: Κοστούμι

Κοστούμι	Συχνότητα	Ποσοστό
Όχι	57	71,3
Ναι	23	28,8
Σύνολο	80	100,0

Ο πίνακας μας πληροφορεί ότι σε ποσοστό 28,8% των ενηλίκων ανδρών φορούν κοστούμι. Συγκεκριμένα πρόσωπα με κοινωνικό κύρος όπως ο υπουργός και ο δάσκαλος εμφανίζονται με κοστούμι το οποίο προσδίδει επισημότητα και σοβαρότητα. Κοστούμι φορά ο πατέρας κυρίως σε εξωτερικούς χώρους αλλά σε μερικές περιπτώσεις ακόμη και όταν βρίσκεται μέσα στο σπίτι. Επιπλέον οι περαστικοί φορούν επίσημο ένδυμα ως δείγμα καλής οικονομικής κατάστασης.

Πίνακας 77: Μπλούζα

Μπλούζα	Συχνότητα	Ποσοστό
Όχι	79	98,8
Ναι	1	1,3
Σύνολο	80	100,0

Από τον πίνακα γίνεται γνωστό ότι με ένα πολύ μικρό ποσοστό (1,3%) απεικονίζεται ένας άντρα να φορά μόνο μπλούζα. Αυτό οφείλεται στο ότι το δεν απεικονίζεται όλο του το σώμα αλλά μέχρι τη μέση.

Πίνακας 78: Φόρεμα

Φόρεμα	Συχνότητα	Ποσοστό
Όχι	46	57,5
Ναι	34	42,5
Σύνολο	80	100,0

Όλες οι γυναίκες ανεξαρτήτως ηλικίας και κοινωνικού ρόλου εμφανίζονται με φόρεμα (42,5%).

Πίνακας 79: Στολή

Στολή	Συχνότητα	Ποσοστό
Όχι	72	90,0
Ναι	8	10,0
Σύνολο	80	100,0

Από τον πίνακα γίνεται γνωστό ότι το 10,0% των ατόμων που συμμετέχουν στις γελοιογραφίες φορούν στολή. Το συγκεκριμένο γνώρισμα συναντάται μόνο σε άντρες και προσδιορίζει το επάγγελμα τους καθώς οι ένστολοι που απεικονίζονται προέρχονται από τον χώρο του στρατού και της αστυνομίας.

Πίνακας 80: πουκάμισο-παντελόνι

Πουκάμισο-παντελόνι	Συχνότητα	Ποσοστό
Όχι	78	97,5
Ναι	2	2,5
Σύνολο	80	100,0

Ο πίνακας μας κάνει φανερό ότι ένα μικρό ποσοστό (2,5%) των αντρών εμφανίζονται με συνδυασμό πουκάμισο παντελόνι.

Πίνακας 81: Μπλούζα-παντελόνι

Μπλούζα-παντελόνι	Συχνότητα	Ποσοστό
Όχι	46	57,5
Ναι	34	42,5
Σύνολο	80	100,0

Σύμφωνα με τον πίνακα σε σημαντικό ποσοστό τα άτομα του αντρικού φύλου απεικονίζονται ντυμένα απλά με μπλούζα και παντελόνι (42,5%). Οι ήρωες των σκίτσων, λοιπόν, είναι απλοί καθημερινοί άνθρωποι κάτι που επιβεβαιώνεται από τον τρόπο ένδυσής τους. Με το συγκεκριμένο ντύσιμο συναντούμε τον πατέρα σε χώρους

εντός του σπιτιού όπως τραπεζαρία και σαλόνι αλλά και σε ορισμένες γελοιογραφίες το δάσκαλο.

Πίνακας 82: Γιλέκο

Γιλέκο	Συχνότητα	Ποσοστό
Όχι	71	88,8
Ναι	9	11,3
Σύνολο	80	100,0

Από τον πίνακα πληροφορούμαστε ότι τα υποκείμενα που συμμετέχουν στις γελοιογραφίες σε ποσοστό 11,3% συνδυάζουν το απλό ντύσιμο που αναφέρθηκε προηγουμένως με γιλέκο. Το παραπάνω ποσοστό και σε αυτή την περίπτωση αφορά μόνο τους άντρες.

Πίνακας 83: Τσεμπέρι

Τσεμπέρι	Συχνότητα	Ποσοστό
Όχι	76	95,0
Ναι	4	5,0
Σύνολο	80	100,0

Από τον πίνακα γίνεται φανερό ότι μόλις το 5,0% των ενηλίκων φορά τσεμπέρι. Το παραπάνω χαρακτηριστικό αφορά αποκλειστικά τις γυναίκες της τρίτης ηλικίας.

Πίνακας 84: Γραβάτα

Γραβάτα	Συχνότητα	Ποσοστό
Όχι	68	85,0
Ναι	12	15,0
Σύνολο	80	100,0

Από τον πίνακα προκύπτει ότι η γραβάτα συνοδεύει το ντύσιμο των αντρών σε ποσοστό 15%. Το συγκεκριμένο ποσοστό σε συνδυασμό με εκείνο των αντρών που

φορούν κοστούμι δηλώνει ότι στις περισσότερες γελοιογραφίες τα άτομα απεικονίζονται με κοστούμι χωρίς όμως πάντα να φορούν γραβάτα.

Πίνακας 85: Ποδιά

Ποδιά	Συχνότητα	Ποσοστό
Όχι	74	92,5
Ναι	6	7,5
Σύνολο	80	100,0

Σύμφωνα με τον πίνακα το 7,5% των εικονιζόμενων γυναικών φορούν ποδιά. Η ποδιά μαζί με τα μαγειρικά σκεύη αποτελούν συνήθη απεικόνιση της γυναίκας μέσα στο σπίτι δηλώνοντας την τυπική νοικοκυρά.

Πίνακας 86: Μαγιό

Μαγιό	Συχνότητα	Ποσοστό
Όχι	79	98,8
Ναι	1	1,3
Σύνολο	80	100,0

Από τον πίνακα προκύπτει ότι ένα πολύ μικρό ποσοστό απεικονίζεται με μαγιό (1,3%).

Πίνακας 87: Τσάντα

Τσάντα	Συχνότητα	Ποσοστό
Όχι	75	93,8
Ναι	5	6,3
Σύνολο	80	100,0

Ο πίνακας κάνει φανερό ότι ένα μικρό ποσοστό (6,3%) των γυναικών εμφανίζεται στα σκίτσα να κρατάει τσάντα. Το χαρακτηριστικό αυτό παρατηρείται όταν η γυναίκα βρίσκεται σε χώρο εκτός του σπιτιού.

Πίνακας 88: Καπέλο

Καπέλο	Συχνότητα	Ποσοστό
Όχι	62	77,5
Ναι	18	22,5
Σύνολο	80	100,0

Από το πίνακα γίνεται γνωστό ότι το 22,5% των προσώπων που συμμετέχουν στις γελοιογραφίες φορούν καπέλο. Το παραπάνω γνώρισμα αφορά μόνο τους άντρες.

Πίνακας 89: Μανδύας

Μανδύας	Συχνότητα	Ποσοστό
Όχι	77	96,3
Ναι	3	3,8
Σύνολο	80	100,0

Ο πίνακας κάνει φανερό ότι ένα μικρό ποσοστό (3,8%) των δυο φύλων φορούν μανδύα. Η συγκεκριμένη ενδυματολογική επιλογή δεν είναι τυχαία καθώς προσδιορίζει θρησκευτικά πρόσωπα όπως ο Ιωσήφ και η Παναγία. Επίσης σε άλλη περίπτωση φανερώνει την μεγάλη οικονομική ένδεια.

Πίνακας 89: Χαρακτηριστικά-αντικείμενα ενηλίκων

Χαρακτηριστικά-αντικείμενα ενηλίκων	Συχνότητα	Ποσοστό
Μούσι	1	3,0
Μουστάκι	27	81,8
Μαγειρικά σκεύη	2	6,1
Εφημερίδα	2	6,1
Μπαστούνι	1	3,0
Σύνολο	33	100,0

Στις γελοιογραφίες οι άντρες και οι γυναίκες εμφανίζονται με αντικείμενα και χαρακτηριστικά που συνιστούν γνωρίσματα της ενήλικης ζωής. Το μουστάκι αποτελεί το χαρακτηριστικό που εμφανίζεται πιο συχνά με ποσοστό 81,8%. Τα μαγειρικά σκεύη και η εφημερίδα συγκεντρώνουν το ίδιο ποσοστό 6,1% με τα οποία παρουσιάζονται η τυπική γυναίκα –νοικοκυρά και ο μέσος άντρας. Τέλος από μια φορά συναντούμε το μούσι και το μπαστούνι με 3,0% το καθένα. Είναι σαφές ότι ο ΚΥΡ απεικονίζει τα πρόσωπα με στερεότυπο τρόπο χρησιμοποιώντας γνωρίσματα που παραπέμπουν στο μέσο Έλληνα και τη μέση Ελληνίδα.

Πίνακας 90: Κατανομή σύμφωνα με την ύπαρξη ιδιαιτερότητας στην απεικόνιση

Ιδιαιτερότητα	Συχνότητα	Ποσοστό
Όχι	69	86,3
Ναι	11	13,8
Σύνολο	80	100,0

Από τον πίνακα προκύπτει ότι στις περισσότερες γελοιογραφίες (86,3%) δεν παρατηρούνται σημαντικές διαφορές ως προς την αναμενόμενη συμπεριφορά των ενηλίκων ανάλογα με το φύλο και την ιδιότητά τους, ενώ σε ποσοστό 13,8% παρουσιάζονται με ιδιαιτερότητες στην απεικόνιση τους.

Πίνακας 91: Κατανομή σύμφωνα με το είδος της ιδιαιτερότητας

Είδος ιδιαιτερότητας	Συχνότητα	Ποσοστό
Όπλο	8	72,7
Μαχαίρι	1	9,1
Φτωχικά ρούχα	2	18,2
Σύνολο	11	100,0

Η μη τυπική απεικόνιση γίνεται αντιληπτή μέσω των αντικειμένων που κρατούν και χρησιμοποιούν οι ενήλικες. Ο τρόπος χρήσης των αντικειμένων δεν είναι αυτός που συνηθίζεται τόσο σε απεικονίσεις όσο και στην καθημερινή ζωή. Έτσι το όπλο με ποσοστό 72,7% εμφανίζεται στα χέρια του πατέρα αλλά και του αστυνόμου για να υποδηλώσει την πατρική αδιαφορία και τον αναγκαστικό χαρακτήρα της

εκπαίδευσης αντίστοιχα. Ιδιαιτερότητα επίσης συνιστούν τα φτωχικά ρούχα (18,2%). Τέλος ένα ακόμη αντικείμενο με το οποίο απεικονίζεται ένας ενήλικος αλλά δεν συνάδει με το ρόλο του είναι το μαχαίρι (9,1%) με το οποίο στοχεύει ο δάσκαλος το μαθητή..

Πίνακας 92: Ηλικία των παιδιών σε σχέση με το φύλο τους

		<u>Φύλο παιδιών</u>		Σύνολο
		Αγόρι	Κορίτσι	
<u>Ηλικία παιδιών</u>	Παιδική ηλικία	59	30	89
		83,1 %	93,8 %	86,4
	Βρεφική ηλικία	6	0	6
		8,5 %	0,0 %	5,8 %
	Νηπιακή ηλικία	4	1	5
		5,6 %	3,1 %	4,9 %
Εφηβική ηλικία	2	1	3	
	2,8%	3,1 %	2,9 %	
Σύνολο		71	32	103
		100,0 %	100,0 %	100,0 %

Όπως φαίνεται στον πίνακα τα περισσότερα παιδιά ανήκουν στην παιδική ηλικία (86,4%) με υψηλά ποσοστά εμφάνισης τόσο στα κορίτσια (93,8%) όσο και στα αγόρια (83,1%). Με μικρότερα ποσοστά ακολουθούν οι υπόλοιπες ηλικίες, αναλυτικά το 8,5% είναι βρέφη και το ποσοστό αυτό αφορά μόνο τα αγόρια, στη νηπιακή ηλικία απεικονίζονται με μικρή συχνότητα εμφάνισης αγόρια (5,6%) και κορίτσια (3,1%) ενώ τέλος με μικρά ποσοστά έπονται οι έφηβοι (2,8%) και οι έφηβες (3,1%).

Πίνακας 93: Λεκτική συμμετοχή των παιδιών σε σχέση με το φύλο τους

		<u>Φύλο παιδιών</u>		Σύνολο
		Αγόρι	Κορίτσι	
<u>Λεκτική συμμετοχή παιδιών</u>	Όχι	45	22	67
		63,4 %	68,8 %	65,0%
	Ναι	26	10	36
		36,6 %	31,3 %	35,0 %
Σύνολο		71	32	103
		100,0 %	100,0 %	100,0 %

Το μεγαλύτερο ποσοστό (65,0%) των παιδιών δεν συμμετέχει λεκτικά αλλά τοποθετείται στο φόντο των γελοιογραφιών. Στις γελοιογραφίες που τα παιδιά έχουν ενεργό ρόλο τα αγόρια (36,6%) κατέχουν ελαφρώς μεγαλύτερο ποσοστό σε σχέση με τα κορίτσια (31,3%). Παρατηρείται ότι τα αγόρια τοποθετούνται πιο συχνά ως κύρια πρόσωπα της γελοιογραφίας σε σχέση με τα κορίτσια.

Πίνακας 94: Αριθμός παιδιών με λεκτική συμμετοχή σε σχέση με το φύλο τους

		<u>Φύλο παιδιών</u>		Σύνολο
		Αγόρι	Κορίτσι	
<u>Αριθμός παιδιών που μιλάνε</u>	0	44	20	64
		62,0 %	62,5 %	62,1%
	1	19	11	30
		26,8 %	34,4 %	29,1% %
	2	8	1	9
		11,3 %	3,1 %	8,7 %
Σύνολο		71	32	103
		100,0 %	100,0 %	100,0 %

Στην πλειονότητα των γελοιογραφιών (62,1%), όπως προαναφέρθηκε, δεν μιλάει κανένα παιδί. Από το σύνολο των 71αγοριών σε κάθε γελοιογραφία ένα αγόρι παρουσιάζεται με λεκτική συμμετοχή σε ποσοστό 26,8%, ενώ τα δυο αγόρια με

11,3%. Και στην περίπτωση των κοριτσιών σε κάθε γελοιογραφία ένα κορίτσι έχει ενεργή συμμετοχή με ποσοστό 34,4% ενώ μόλις με 3,1% τα δύο.

Πίνακας 95: Ο συναισθηματικός κώδικας των παιδιών σε σχέση με το φύλο τους

		<u>Φύλο παιδιών</u>		Σύνολο
		Αγόρι	Κορίτσι	
<u>Συναισθήματα</u>	Ουδέτερα συναισθήματα	31	13	44
		44,3 %	40,6 %	43,1%
	Θετικά συναισθήματα	9	4	13
		12,9 %	12,5 %	12,7% %
Αρνητικά συναισθήματα	30	15	45	
	42,9 %	46,9%	44,1 %	
Σύνολο		70	32	102
		100,0 %	100,0 %	100,0 %

Ο πίνακας παρουσιάζει τον συναισθηματικό κώδικα των παιδιών σε σχέση με το φύλο τους. Έτσι γίνεται αντιληπτό ότι οι περισσότερες γελοιογραφίες απεικονίζουν παιδιά με αρνητικά και ουδέτερα συναισθήματα. Συγκεκριμένα το 42,9% των αγοριών και το 46,9% των κοριτσιών απεικονίζονται λυπημένα, ενώ στο 44,3% των αγοριών και στο 40,6% των κοριτσιών δεν διακρίνονται συναισθήματα που να προδίδουν χαρά ή λύπη αλλά αντίθετα δηλώνουν ουδετερότητα. Τέλος με συναισθήματα χαράς και αισιοδοξίας παρουσιάζεται το 12,9% των αγοριών και το 12,5% των κοριτσιών.

Πίνακας 96: Θεματικό περιεχόμενο λεκτικού μηνύματος των παιδιών σε σχέση με το φύλο τους

		<u>Φύλο παιδιών</u>		Σύνολο
		Αγόρι	Κορίτσι	
<u>Θέμα</u>	Πολιτική	18	5	23
		69,2 %	50,0 %	63,9 %
<u>λεκτικού</u>	Θρησκεία	4	2	6

μηνύματος		15,4 %	20,0%	16,7%
	Ιστορία	1	1	2
		3,8 %	10,0 %	5,6 %
	Οικονομία	2	1	3
		7,7%	10,0 %	8,3 %
	Επιστήμη	0	1	1
		0,0 %	10,0 %	2,8%
	Περιβάλλον	1	0	1
		3,8%	0,0%	2,8%
	Σύνολο	26	10	36
100,0 %		100,0 %	100,0 %	

Ο πίνακας μας πληροφορεί για το θέμα του λεκτικού μηνύματος των παιδιών σε σχέση με το φύλο τους. Η πλειοψηφία των αγοριών και των κοριτσιών αναφέρεται σε θέματα πολιτικής με 69,2% και 50,0% αντίστοιχα. Λιγότερο συχνά τα παιδιά μιλούν για ζητήματα θρησκείας, ιστορίας, οικονομίας, επιστήμης και περιβάλλοντος. Συγκεκριμένα μόλις το 15,4% των αγοριών και το 20,0% κοριτσιών συζητούν για θέματα θρησκείας, ενώ πολύ λιγότερο ασχολούνται με την οικονομική κατάσταση. Αίσθηση προκαλεί ότι κανένα αγόρι δεν αναφέρεται σε επιστημονικά θέματα και κανένα κορίτσι σε περιβαλλοντικά προβλήματα.

Πίνακας 97: Σημαινόμενο που εκφράζουν τα παιδιά σε σχέση με το φύλο τους

		Φύλο παιδιών		Σύνολο
		Αγόρι	Κορίτσι	
Σημαινόμενο	Παρέα	11	5	16
		15,5 %	15,6 %	15,5 %
	Οικογένεια	30	16	46
		42,3 %	50,0%	44,7%
	Μαθητής	20	8	28
		28,2 %	25,0 %	27,2 %
	Θρησκεία	4	0	4
		5,6 %	0 %	3,9 %

	Πρόσφυγας	1	0	1
		1,4 %	5,3 %	1,0%
	Πολιτική	3	3	6
		4,2%	9,4%	5,8%
	Φτώχεια	2	0	2
		2,8%	0%	1,9%
Σύνολο	71	32	103	
	100,0 %	100,0 %	100,0 %	

Από τον πίνακα προκύπτει τα παιδιά που απεικονίζονται ως σημαινόμενα στις γελοιογραφίες είναι στην πλειοψηφία αγόρια. Τα κορίτσια δεν παρουσιάζονται σε καμιά γελοιογραφία ως σημαινόμενα της θρησκείας, της φτώχειας και της προσφυγιάς. Συγκεκριμένα από τα 32 κορίτσια τα μισά εμφανίζονται ως σημαινόμενο της οικογένειας, ενώ σε μικρότερο βαθμό παρουσιάζονται ως σημαινόμενα του μαθητή, της παρέας και της πολιτικής.

Πίνακας 98: Ταυτότητα κυρίων υποκειμένων σε σχέση με το φύλο των παιδιών

		<u>Φύλο παιδιών</u>		Σύνολο
		Αγόρι	Κορίτσι	
<u>Ταυτότητα</u> <u>κυρίων</u> <u>υποκειμένων</u>	Πατέρας	22	12	34
		42,3 %	54,5 %	45,9 %
	Μητέρα	6	2	8
		11,5 %	9,1%	10,8%
	Γιαγιά	2	2	4
		3,8 %	9,1 %	5,4 %
	Γονείς	1	1	2
		1,9 %	4,5 %	2,7 %
	Φίλες	1	0	1
		1,9 %	0,0 %	1,4%
	Υπουργός	1	0	1
		1,9%	0,0%	1,4%

	Δάσκαλος	7	4	11
		13,5%	18,2	14,9%
	Αγρότης	1	0	1
		1,9%	0,0%	1,4%
	Περαστικός	3	0	3
		5,8%	0,0%	4,1%
	Αστυνόμος	6	0	6
		11,5%	0,0%	8,1%
	Κρατούμενος	1	0	1
		1,9	0,0%	1,4%
	NATO	0	1	1
		0,0%	4,5%	1,4%
	Βοσκός	1	0	1
		1,9%	0,0%	1,4%
Σύνολο		52	22	74
		100,0 %	100,0 %	100,0 %

Ο πίνακας παρουσιάζει την ταυτότητα των κύριων υποκειμένων που εμφανίζονται στις γελοιογραφίες σε σχέση με το φύλο των παιδιών. Από τα δεδομένα του πίνακα καθίσταται σαφές ότι τα αγόρια εμφανίζονται μαζί με την πλειοψηφία των κυρίων υποκειμένων, εκτός από το NATO όπου υπάρχει η παρουσία ενός κοριτσιού. Η πλειονότητα των παιδιών απεικονίζεται μαζί με τον πατέρα και συγκεκριμένα το 42,3% των αγοριών και το 54,5% των κοριτσιών. Σε ποσοστό 13,5% των αγοριών και 18,2% των κοριτσιών εμφανίζονται μαζί με το δάσκαλο, ενώ με μικρότερα ποσοστά απεικονίζονται μαζί με τη μητέρα 11,5% για τα αγόρια και 9,1% για τα κορίτσια. Επίσης μαζί με τη γιαγιά λαμβάνουν μέρος στη δράση της γελοιογραφίας δυο αγόρια και δυο κορίτσια. Οι υπόλοιποι ενήλικες συμμετέχουν μαζί με τα παιδιά με μικρότερα ποσοστά εμφάνισης.

Πίνακας 99: Θεματικό περιεχόμενο λεκτικού μηνύματος σε σχέση με το είδος των προτάσεων

		<u>Είδος πρότασης</u>		Σύνολο	
		Κρίσεως	Ερώτηση		
<u>Θέμα</u> <u>λεκτικού</u> <u>μηνύματος</u>	Πολιτική	14	9	23	
		70,0 %	56,3 %	63,9 %	
	Θρησκεία	3	3	6	
		15,0 %	18,8%	16,7%	
	Ιστορία	1	1	2	
		5,0 %	6,3 %	5,6 %	
	Οικονομία	2	1	3	
		10,0%	6,3 %	8,3 %	
	Επιστήμη	0	1	1	
		0,0 %	6,3 %	2,8%	
	Περιβάλλον	0	1	1	
		3,8%	6,3%	2,8%	
	Σύνολο		20	16	36
			100,0 %	100,0 %	100,0 %

Ο πίνακας παρουσιάζει το θεματικό περιεχόμενο του λεκτικού μηνύματος των παιδιών σε σχέση με το είδος των προτάσεων που διατυπώνουν. Έτσι γίνεται γνωστό ότι τα παιδιά κυρίως εκφράζουν την άποψη τους για τα διάφορα ζητήματα της επικαιρότητας. Αναλυτικότερα τα παιδιά εκφράζουν κυρίως την άποψη τους όταν συζητούν για πολιτική σε 14 περιπτώσεις ενώ σε 9 περιπτώσεις διατυπώνουν ερωτήματα. Όσον αφορά τα λεκτικά μηνύματα με θέμα τη θρησκεία και την ιστορία τα παιδιά διατυπώνουν με την ίδια συχνότητα ερωτήσεις και απλές προτάσεις κρίσης. Για θέματα οικονομίας με μικρή διαφορά εκφέρουν την άποψή τους (10,0%) σε σχέση με τη διατύπωση αποριών (6,3%). Τέλος σχετικά με τις θεματικές της επιστήμης και του περιβάλλοντος τα παιδιά κάνουν μόνο ερωτήσεις με ποσοστό 6,3% αντίστοιχα.

Πίνακας 100: Θεματικό περιεχόμενο λεκτικού μηνύματος παιδιών σε σχέση με το συναισθηματικό τους κώδικα

		<u>Συναισθήματα</u>			Σύνολο	
		Ουδέτερα συναισθήματα	Θετικά συναισθήματα	Αρνητικά συναισθήματα		
Θέμα λεκτικού μηνύματος Ξ	Πολιτική	13	2	8	23	
		54,2%	66,7%	88,9%	63,9 %	
	Θρησκεία	5	1	0	6	
		20,8%	33,3%	0,0%	16,7%	
	Ιστορία	2	0	0	2	
		8,3%	0,0%	0,0%	5,6 %	
	Οικονομία	2	0	1	3	
		8,3%	0,0%	11,1%	8,3 %	
	Επιστήμη	1	0	0	1	
		4,2%	0,0%	0,0%	2,8%	
	Περιβάλλον	1	0	0	1	
		4,2%	0,0%	0,0%	2,8%	
	Σύνολο		24	3	9	36
			100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %

Στον πίνακα παρουσιάζεται το θεματικό περιεχόμενο των σχολίων των παιδιών σε σχέση με τα συναισθήματά τους. Στην πλειοψηφία τους τα παιδιά απεικονίζονται να σχολιάζουν την επικαιρότητα με ουδέτερα συναισθήματα. Με αρνητικά συναισθήματα σχολιάζουν την πολιτική και οικονομική κατάσταση με 88,9% και 11,1% αντίστοιχα. Τα παιδιά απεικονίζονται χαρούμενα να κάνουν σχόλια σε δυο περιπτώσεις με θέμα την πολιτική και σε μία περίπτωση με θέμα τη θρησκεία.

Πίνακας 101: Θεματικό περιεχόμενο λεκτικού μηνύματος παιδιών σε σχέση με την ηλικία τους

		<u>Ηλικία Παιδιών</u>				Σύνολο	
		Παιδική ηλικία	Βρεφική ηλικία	Νηπιακή ηλικία	Εφηβική ηλικία		
<u>Θέμα</u> <u>λεκτικού</u> <u>μηνύματος</u>	Πολιτική	22	0	0	1	23	
		62,9%	0,0%	0,0%	100,0%	63,9 %	
	Θρησκεία	6	0	0	0	6	
		17,1%	0,0%	0,0%	0,0%	16,7%	
	Ιστορία	2	0	0	0	2	
		5,7%	0,0%	0,0%	0,0%	5,6 %	
	Οικονομία	3	0	0	0	3	
		8,6%	0,0%	0,0%	0,0%	8,3 %	
	Επιστήμη	1	0	0	0	1	
		2,9%	0,0%	0,0%	0,0%	2,8%	
	Περιβάλλον	1	0	0	0	1	
		2,9%	0,0%	0,0%	0,0%	2,8%	
	Σύνολο		35	0	0	1	36
			100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0%

Στον πίνακα παρουσιάζεται το θεματικό περιεχόμενο των σχόλιων των παιδιών σε σχέση με την ηλικιακή ομάδα που ανήκουν. Τα παιδιά που έχουν λεκτική συμμετοχή ανήκουν στη συντριπτική τους πλειοψηφία στην παιδική ηλικία. Συγκεκριμένα τα παιδιά αναφέρονται σε θέματα πολιτικής στο 62,9%, σε θέματα θρησκείας στο 17,1%, σε θέματα οικονομίας στο 8,6%, σε θέματα ιστορίας στο 5,7% και σε θέματα επιστήμης και περιβάλλοντος στο 2,9% αντίστοιχα. Μόλις σε μια περίπτωση απεικονίζεται ένα παιδί εφηβικής ηλικίας να κάνει σχόλια με θέμα την πολιτική. Αξιοσημείωτο είναι ότι σχόλια στα των παιδιών βρεφικής και νηπιακής ηλικίας δεν εντοπίζονται οι παραπάνω θεματικές.

Πίνακας 102: Αναφορές στα λεκτικά μηνύματα των ενηλίκων σε σχέση με τον αριθμό τους

		<u>Αριθμός κυρίων υποκειμένων</u>		Σύνολο
		1	2	
<u>Αναφορές</u>	Όχι	31	0	31
		53,4 %	0,0 %	50,8 %
	Ναι	27	3	30
		46,6 %	100,0%	49,2 %
Σύνολο		58	3	61
		100,0 %	100,0 %	100,0 %

Από τα δεδομένα του πίνακα προκύπτει ότι όταν υπάρχει ένα κύριο υποκείμενο στο λεκτικό του μήνυμα παρατηρούνται σε σημαντικό ποσοστό (53,4%) αναφορές σε όρους-λέξεις που βοηθούν στην κατανόηση της δράσης της γελοιογραφίας. Αναφορές επίσης γίνονται σε όλες τις περιπτώσεις που τοποθετούνται δυο κύρια υποκείμενα στην γελοιογραφία.

Πίνακας 103: Ονόματα πολιτικών και ιστορικών προσώπων –αριθμός κυρίων υποκειμένων

		<u>Αριθμός κυρίων υποκειμένων</u>		Σύνολο
		1	2	
<u>Ονόματα πολιτικών και ιστορικών προσώπων</u>	Όχι	19	0	19
		70,4 %	0,0 %	63,3 %
	Ναι	8	3	11
		29,6 %	100,0%	36,7 %
Σύνολο		27	3	30
		100,0 %	100,0 %	100,0 %

Πίνακας 104: Πολιτικά κόμματα-αριθμός κυρίων υποκειμένων

		<u>Αριθμός κυρίων υποκειμένων</u>		Σύνολο
		1	2	
<u>Πολιτικά κόμματα</u>	Όχι	26	2	28
		96,3 %	66,7 %	93,3 %
	Ναι	1	1	2
		3,7 %	33,3 %	6,7 %
Σύνολο		27	3	30
		100,0 %	100,0 %	100,0 %

Πίνακας 105: Επικαιρότητα – αριθμός κυρίων υποκειμένων

		<u>Αριθμός κυρίων υποκειμένων</u>		Σύνολο
		1	2	
<u>Επικαιρότητα</u>	Όχι	23	3	26
		85,2 %	100,0 %	86,7 %
	Ναι	4	0	4
		14,8 %	0,0%	13,3 %
Σύνολο		27	3	30
		100,0 %	100,0 %	100,0 %

Πίνακας 106: Ονόματα χώρων-αριθμός κυρίων υποκειμένων

		<u>Αριθμός κυρίων υποκειμένων</u>		Σύνολο
		1	2	
<u>Ονόματα χωρών</u>	Όχι	19	3	22
		70,4 %	100,0 %	73,3 %
	Ναι	8	0	8
		29,6 %	0,0%	26,7 %
Σύνολο		27	3	30
		100,0 %	100,0 %	100,0 %

Πίνακας 107: Οικονομικοί, πολιτικοί και ιστορικοί όροι-αριθμός κυρίων υποκειμένων

		<u>Αριθμός κυρίων υποκειμένων</u>		Σύνολο
		1	2	
<u>Οικονομικοί,</u> <u>πολιτικοί</u> <u>και</u> <u>ιστορικοί</u> <u>όροι</u>	Όχι	11	3	14
		71,4 %	100,0 %	74,2 %
	Ναι	16	0	16
		28,6 %	0,0%	25,8 %
Σύνολο		27	3	30
		100,0 %	100,0 %	100,0 %

Συγκεκριμένα οι περισσότερες αναφορές έχουν σχέση με οικονομικούς, πολιτικούς και ιστορικούς όρους και γίνονται από το μοναδικό κύριο υποκείμενο του σκίτσου (28,6%). Στη συνέχεια στα ονόματα προσωπικοτήτων της πολιτικής και της ιστορίας και στα ονόματα χωρών γίνονται αναφορές από το μοναδικό ενήλικα με ενεργή συμμετοχή με ποσοστό 29,6% αντίστοιχα. Με μικρότερα ποσοστά ακολουθούν οι αναφορές σε γεγονότα της επικαιρότητας (14,8%) και στα ονόματα πολιτικών κομμάτων (3,7%) που γίνονται στα σχόλια ενός κυρίου υποκειμένου. Σε 3 περιπτώσεις γίνονται αναφορές σε ονόματα πολιτικών και ιστορικών προσώπων όταν τα κύρια υποκείμενα της γελοιογραφίας είναι δύο, ενώ σε μια περίπτωση εντοπίζονται στα σχόλιά τους το όνομα πολιτικού κόμματος.

Πίνακας 108: Κατανομή σύμφωνα με την ταυτότητα των κύριων υποκειμένων σε σχέση με τον αριθμό τους

		<u>Αριθμός κυρίων υποκειμένων</u>		Σύνολο
		1	2	
<u>Ταυτότητα</u> <u>κυρίων</u> <u>υποκειμένων</u>	Πατέρας	34	0	34
		47,9 %	0,0 %	45,9 %
	Μητέρα	8	0	8
		11,3 %	0,0%	10,8 %

Γιαγιά	4	0	4
	5,6 %	0,0 %	5,4 %
Γονείς	0	2	2
	0,0 %	66,7 %	2,7 %
Φίλες	0	1	1
	0,0 %	33,3 %	1,4 %
Υπουργός	1	0	1
	1,4 %	0,0 %	1,4 %
Δάσκαλος	11	0	11
	15,5 %	0,0 %	14,9 %
Αγρότης	1	0	1
	1,4 %	0,0 %	1,4 %
Περαστικός	3	0	3
	4,2 %	0,0 %	4,1 %
Αστυνόμος	6	0	6
	8,5 %	0,0 %	8,1 %
Κρατούμενος	1	0	1
	1,4 %	0,0 %	1,4 %
NATO	1	0	1
	1,4 %	0,0 %	1,4 %
Βοσκός	1	0	1
	1,4 %	0,0 %	1,4 %
Σύνολο	71	3	74
	100,0 %	100,0 %	100,0 %

Ο πίνακας μας πληροφορεί για την ταυτότητα των κυρίων υποκειμένων ανάλογα με τον αριθμό τους σε κάθε γελοιογραφία. Είναι εμφανές ότι οι γελοιογραφίες αποτελούνται από μικρό αριθμό ατόμων που συμμετέχουν στην εξέλιξη της πλοκής και ότι οι ενήλικες που απεικονίζονται είναι πρόσωπα του κοντινού κοινωνικού περιβάλλοντος των παιδιών. Στην πλειοψηφία των σκίτσων τα μοναδικά ενήλικα πρόσωπα με ενεργή συμμετοχή είναι ο πατέρας (47,9%), ο δάσκαλος (15,5%) και η μητέρα (11,3%). Οι δυο γονείς και οι φίλες εμφανίζονται μόλις τρεις φορές.

Πίνακας 109: Πατέρας-αριθμός δευτερευόντων υποκειμένων

		<u>Αριθμός δευτερευόντων υποκειμένων</u>			Σύνολο
		1	2	3	
<u>Πατέρας</u>	Όχι	17	9	1	27
		89,5 %	100,0 %	100,0 %	93,1 %
	Ναι	2	0	0	2
		10,5 %	0,0%	0,0 %	6,9 %
Σύνολο		19	9	1	29
		100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %

Από τα δεδομένα του πίνακα προκύπτει ότι ο πατέρας τοποθετείται στο φόντο της γελοιογραφίας μόλις δυο φορές. Αξίζει να σημειωθεί ότι δεν τοποθετούνται μαζί του και άλλα υποκείμενα με δευτερεύοντα ρόλο.

Πίνακας 110: Μητέρα-αριθμός δευτερευόντων υποκειμένων

		<u>Αριθμός δευτερευόντων υποκειμένων</u>			Σύνολο
		1	2	3	
<u>Μητέρα</u>	Όχι	8	0	1	9
		42,1 %	0,0 %	100,0 %	31,0 %
	Ναι	11	9	0	20
		57,9 %	100,0%	0,0 %	69,0 %
Σύνολο		19	9	1	29
		100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %

Ο πίνακας κάνει γνωστό ότι σε 11 περιπτώσεις η μητέρα αποτελεί το μοναδικό δευτερεύον υποκείμενο της γελοιογραφίας, ενώ σε 9 περιπτώσεις εμφανίζεται μαζί με κάποιο άλλο πρόσωπο χωρίς ιδιαίτερη συμμετοχή στη δράση.

Πίνακας 111: Δάσκαλος-αριθμός δευτερευόντων υποκειμένων

		<u>Αριθμός δευτερευόντων υποκειμένων</u>			Σύνολο
		1	2	3	
<u>Δάσκαλος</u>	Όχι	15	9	1	25
		78,9%	100,0%	100,0%	86,2%
	Ναι	4	0	0	4
		21,1%	0,0%	0,0%	13,8%
Σύνολο		19	9	1	29
		100,0 %	100,0%	100,0%	100,0%

Όσον αφορά το δάσκαλο ως πρόσωπο χωρίς ουσιαστικό ρόλο στη γελοιογραφία εμφανίζεται μόλις 4 φορές. Μάλιστα αποτελεί και το μοναδικό υποκείμενο με δευτερεύοντα ρόλο που απεικονίζεται μαζί με τα κύρια πρόσωπα στη γελοιογραφία.

Πίνακας 112: Δεκαετίες-Χρώμα

		<u>Χρώμα</u>		Σύνολο	
		Όχι	Ναι		
<u>Δεκαετίες</u>	1970-1979	19	0	19	
		25,0 %	0,0 %	17,8%	
	1980-1989	23	0	23	
		30,3 %	0,0%	21,5%	
	1990-1999	17	0	17	
		22,4%	0,0%	15,9%	
	2000-2009	6	9	15	
		7,9%	29,0%	14,0%	
	2010-2015	11	22	33	
		14,5%	71,0%	30,8%	
	Σύνολο		76	31	107
			100,0 %	100,0 %	100,0 %

Ο πίνακας παρουσιάζει την ύπαρξη χρώματος σε σχέση με τη δεκαετία που κυκλοφόρησαν οι γελοιογραφίες. Γίνεται αντιληπτό ότι η πάροδος των δεκαετιών επηρεάζει την ύπαρξη χρώματος. Στις πρώτες τρεις δεκαετίες που ερευνούμε όλες οι γελοιογραφίες είναι ασπρόμαυρες ενώ οι έγχρωμες εμφανίζονται την περίοδο 2000-2015. Συγκεκριμένα τη δεκαετία 2000-2009 εντοπίζονται 9 περιπτώσεις (29,0%) ενώ την πενταετία 2010-2015 παρατηρείται αύξηση των έγχρωμων γελοιογραφιών (71,0%).

Πίνακας 113: Προέλευση-Χρώμα

		<u>Χρώμα</u>		Σύνολο
		Όχι	Ναι	
<u>Προέλευση</u>	Εφημερίδα	7	20	27
		9,2%	64,5 %	25,2%
	Διαδίκτυο	11	11	22
		14,5%	35,5 %	20,6 %
	Λεύκωμα	58	0	58
		76,3%	0,0%	54,2%
Σύνολο		76	31	107
		100,0 %	100,0 %	100,0 %

Ο πίνακας μας πληροφορεί για την ύπαρξη χρώματος στις γελοιογραφίες ανάλογα με το μέσο από το οποίο συλλέχθηκαν. Στην πλειονότητα τους οι γελοιογραφίες είναι ασπρόμαυρες με το μεγαλύτερο ποσοστό τους να προέρχεται από τα ετήσια λευκώματα (76,3%). Η ύπαρξη χρώματος παρατηρείται σε αυτές που προέρχονται από τις εφημερίδες (64,5%) και το διαδίκτυο (35,5%), ενώ δεν υπάρχει καμία έγχρωμη γελοιογραφία που να προέρχεται από τα λευκώματα του ΚΥΡ.

Πίνακας 114: Σκηνικό-χρώμα

<u>Σκηνικό</u>	<u>Χρώμα</u>		<u>Σύνολο</u>
	<u>Όχι</u>	<u>Ναι</u>	
Εξωτερικός χώρος	26	18	44
	34,2 %	58,1 %	41,1%
Εσωτερικός χώρος	47	13	60
	61,8 %	41,9 %	56,1%
Χωρίς σκηνικό	3	0	3
	3,9%	0,0%	2,8%
Σύνολο	76	31	107
	100,0 %	100,0 %	100,0 %

Ο πίνακας μας πληροφορεί για την ύπαρξη χρώματος στις γελοιογραφίες σε σχέση με το περιβάλλον πλοκής. Όπως προαναφέρθηκε οι περισσότερες γελοιογραφίες είναι ασπρόμαυρες. Οι έγχρωμες γελοιογραφίες στην πλειονότητα τους εκτυλίσσονται στο δρόμο ή στο πάρκο (58,1%). Τα δωμάτια του σπιτιού ή κάποιος άλλος εσωτερικός που χρησιμοποιείται ως σκηνικό έχουν χρώμα σε ποσοστό (41,9%). Αξίζει να σημειωθεί ότι τα χρώματα που χρησιμοποιούνται είναι κυρίως το κόκκινο, το μπλε και το πράσινο. Στην περίπτωση που δεν υπάρχει σκηνικό όπως είναι φυσικό δεν εντοπίζεται η ύπαρξη χρώματος.

3.5 Συζήτηση

Στην έρευνα αναλύθηκαν 70 γελοιογραφίες του σκιτσογράφου ΚΥΡ κατά την περίοδο 1972-2015 για να εξεταστεί η εικόνα του παιδιού στο δείγμα της εργασίας. Από τα δεδομένα της έρευνας προκύπτει ότι η πλειοψηφία των γελοιογραφιών ανήκει στην πενταετία 2010-2015 (30,8%). Παρατηρείται λοιπόν μεγάλη συχνότητα της παρουσίας των παιδιών κατά τα τελευταία χρόνια, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι τις προηγούμενες δεκαετίες τα παιδιά έχουν μηδαμινή παρουσία καθώς ο σκιτσογράφος τοποθετεί τα παιδιά συχνά στις γελοιογραφίες του. Οι περισσότερες γελοιογραφίες συλλέχθηκαν από τα λευκώματα του σκιτσογράφου (54,2%) ενώ οι υπόλοιπες από το

διαδίκτυο και τις εφημερίδες. Αναφορικά με το σκηνικό γίνεται σαφές ότι στην πλειονότητά τους ο ΚΥΡ τοποθετεί τα «ανθρωπάκια» του σε εσωτερικούς χώρους (56,1%) ενώ συχνά εκτυλίσσεται η δράση και σε εξωτερικούς χώρους (41,1%) αντίθετα σπάνια απουσιάζει το σκηνικό.

Επίσης στις γελοιογραφίες που μελετήθηκαν, βλέπουμε ότι σε αρκετά μεγάλο ποσοστό (69,2%) δεν υπάρχει κάποιο κείμενο που να προσθέτει πληροφορίες και να βοηθά τον αναγνώστη να κατανοήσει το νόημα τους ενώ σε μικρότερο ποσοστό (30,8%) υπάρχουν λέξεις ή φράσεις πάνω σε πανό, ταμπέλες, σημαίες ή ρούχα με σημαντικό ρόλο τόσο για τη δράση της γελοιογραφίας όσο και στη σάτιρα των καταστάσεων ή των προσώπων που παρουσιάζονται ή υπονοούνται. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι το κείμενο έχει δευτερεύοντα βοηθητικό ρόλο ενώ ακόμη και σε περιπτώσεις όπου δεν υπάρχει λεκτική συμμετοχή το νόημα συνάγεται πρωτίστως από το εικονιστικό μέρος της γελοιογραφίας. Αναφορικά με την ύπαρξη ή απουσία του χρώματος στις γελοιογραφίες γίνεται σαφές ότι οι περισσότερες γελοιογραφίες με ποσοστό 71,0% είναι έγχρωμες ενώ με 29,0% είναι ασπρόμαυρες. Το χρώμα το συναντάμε στις γελοιογραφίες των τελευταίων χρόνων (2007-2015) και τα χρώματα που επιλέγει ο ΚΥΡ είναι κυρίως το κόκκινο, το κίτρινο, το πράσινο και το μπλε. Η ύπαρξη χρώματος εκτός από την ζωντάνια και την εύθυμη διάθεση είναι σημάδι εκσυγχρονισμού από τον ίδιο τον καλλιτέχνη αφού το χρώμα κυριαρχεί στα ΜΜΕ αλλά και στα έργα των σύγχρονων γελοιογράφων. Μολονότι η ύπαρξη κειμένου δεν είναι συχνή στις γελοιογραφίες, οι διάλογοι δεν λείπουν από την πλειονότητα των σκίτσων (78,5%), όπου οι ήρωες εκφράζουν τις απόψεις τους για την επικαιρότητα με σαρκαστική διάθεση συμπυκνώνοντας το νόημα της γελοιογραφίας. Επιπλέον παρατηρείται ίση κατανομή αναφορικά με το πως παρουσιάζεται το λεκτικό μήνυμα το οποίο στις μισές γελοιογραφίες βρίσκεται μέσα σε πλαίσιο, δηλαδή σύννεφο ενώ στις άλλες μισές εμφανίζεται ως λεζάντα. Η χρήση της λεζάντας γίνεται στις παλαιότερες γελοιογραφίες όπου ο ΚΥΡ όπως και οι γελοιογράφοι της εποχής τοποθετούσαν τους διαλόγους στο κάτω μέρος των σκίτσων, αργότερα ο ΚΥΡ ακολουθώντας το πνεύμα της εποχής τοποθετεί τις συνομιλίες μέσα σε σύννεφα ή φούσκες, δίνοντας την εντύπωση του comic.

Οι γελοιογραφίες μπορούν να ταξινομηθούν σε θεματικές κατηγορίες ανάλογα με το περιεχόμενό τους. Έτσι προκύπτει ότι οι πολιτικές γελοιογραφίες αποτελούν την πλειονότητα συγκεντρώνοντας 50,0% στις οποίες θίγονται και σατιρίζονται θέματα της πολιτικής ζωής. Στη συνέχεια ακολουθούν οι γελοιογραφίες

με θέματα που αφορούν την οικονομική ζωή, την εκπαίδευση και ιδιαίτερα το εκπαιδευτικό σύστημα και τους εκπαιδευτικούς και την κοινωνική παθογένεια στις οποίες θίγονται τα κοινωνικά προβλήματα της σύγχρονης εποχής. Τέλος παρατηρούμε ότι ο σκιτσογράφος πιο σπάνια επιλέγει να σχολιάσει ζητήματα σχετικά με τη θρησκεία και το περιβάλλον.

Αναφορικά με την εικόνα του παιδιού στις γελοιογραφίες προκύπτει ότι απεικονίζεται κυρίως ένα παιδί (48,6%) ενώ δυο παιδιά εμφανίζονται λιγότερο συχνά (28,0%). Αρκετά σπάνια εντοπίζουμε γελοιογραφίες με περισσότερα παιδιά. Επιπλέον παρατηρούμε ότι τα κορίτσια έχουν περιορισμένη παρουσία καθώς τα αγόρια απεικονίζονται στις γελοιογραφίες σε ποσοστό 68,9%. Η συντριπτική πλειοψηφία ανήκει στην παιδική ηλικία (83,2%) ενώ λιγότερα συχνά εντοπίζονται βρέφη, νήπια και έφηβοι. Ο σκιτσογράφος επιλέγει να δημιουργεί ήρωες με συγκεκριμένα εξωτερικά χαρακτηριστικά που ταιριάζουν με την ταυτότητα, το φύλο και την ηλικία. Τα παιδιά εμφανίζονται με ένα συγκεκριμένο ενδυματολογικό κώδικα, έχουν καθορισμένη εμφάνιση και γνωρίσματα και το γεγονός αυτό οφείλεται στο ότι όλες οι γελοιογραφίες προέρχονται από τον ίδιο καλλιτέχνη. Συγκεκριμένα τα αγόρια εμφανίζονται με τον συνδυασμό μπλούζα-κοντό παντελόνι (32,7%) και με μπλούζα-παντελόνι (17,8%). Το παντελόνι αποτελεί γνώρισμα τόσο των αγοριών παιδικής ηλικίας όσο και των εφήβων ενώ με κοντό παντελόνι απεικονίζονται μόνο τα αγόρια παιδικής ηλικίας. Τα κορίτσια απεικονίζονται με φόρεμα (25,2%) και λιγότερο συχνά με μπλούζα-φούστα, ενώ στα μαλλιά φορούν κορδέλα (27,1%). Η κορδέλα αποτελεί γνώρισμα της παιδικής ηλικίας και απουσιάζει από την απεικόνιση της έφηβης κοπέλας. Επίσης σε ποσοστό 11,2% τα νήπια και τα βρέφη απεικονίζονται με φορμάκια ή φασκιωμένα. Επιπλέον τα αγόρια και τα κορίτσια απεικονίζονται να φορούν μαθητική ποδιά (5,6%), το παραπάνω χαρακτηριστικό συναντάται σε γελοιογραφίες πριν το 1981 (κατάργηση της μαθητικής ποδιάς), ενώ στις μεταγενέστερες το συγκεκριμένο χαρακτηριστικό απουσιάζει. Στις γελοιογραφίες συχνά εντοπίζονται αντικείμενα τα οποία είτε κρατούν τα παιδιά είτε βρίσκονται στο σκηνικό της γελοιογραφίας και χαρακτηρίζουν την παιδική ηλικία όπως τα όπως κούκλα, μπάλα, τουβλάκια, караβάκι κ.α και τα σχολικά είδη. Οι ήρωες απεικονίζονται με στερεότυπο τρόπο ωστόσο σε μόλις εννέα περιπτώσεις (8,4%) διακρίνουμε μικρές διαφοροποιήσεις στην εμφάνιση των παιδιών που όμως δεν δημιουργούν μεγάλες αλλαγές στην τυπική τους απεικόνιση. Συγκεκριμένα σε τέσσερις περιπτώσεις φορούν φωτοστέφανο παραπέμποντας στο Τίμιο Βρέφος,

ακόμη διακρίνονται στα ρούχα τους γραμμένες οι λέξεις ΠΑΣΟΚ, ADIDAS και ΕΛΛΑΣ, κρατούν πανό με πολιτικό περιεχόμενο και εικονίζονται με μουστάκι. Οι παραπάνω ιδιαιτερότητες βοηθούν τον αναγνώστη να κατανοήσει την αφήγηση γιατί δίνουν πληροφορίες και συμπυκνώνουν νοήματα μέσα σε μια λέξη ή φράση προσωποποιώντας έννοιες, πολιτικές ιδεολογίες και πρακτικές και ταυτίζοντας πολιτικούς με θρησκευτικά πρόσωπα. Οι μικροί ήρωες εικονίζονται τις περισσότερες φορές δυσαρεστημένοι, με δάκρυα ή με λυπημένα πρόσωπα (44,1%). Επίσης με παρόμοιο ποσοστό (43,1%) απεικονίζονται σοβαροί χωρίς να είναι ευδιάκριτο αν είναι χαρούμενοι ή λυπημένοι ενώ μόλις στο 12,7% εμφανίζονται με χαμόγελο.

Όσον αφορά τη συμμετοχή τους στην εξέλιξη της γελοιογραφίας γίνεται σαφές ότι ο ρόλος τους περιορίζεται κυρίως στο να πλαισιώνουν τους ενήλικες χωρίς λεκτική συμμετοχή (62,6%), ενώ με ενεργό ρόλο συναντάμε το 37,4% των παιδιών τα οποία συμμετέχουν στους διαλόγους. Τα παιδιά εκθέτουν τις απόψεις τους, όταν συζητούν μεταξύ τους ή με τους ενήλικες, με το να διατυπώνουν προτάσεις κρίσεως (55,6%), ενώ σε άλλες περιπτώσεις αντιπροσωπεύουν την παιδική αφέλεια με το να κάνουν ερωτήσεις στους μεγάλους (44,4%) για ζητήματα που αφορούν την πολιτική και την κοινωνία. Τα θέματα τα οποία απασχολούν τα παιδιά αφορούν κατά κύριο λόγο την πολιτική (63,9%) όπως το πολίτευμα, οι πολιτικοί, η πολιτική επικαιρότητα και οι διεθνείς σχέσεις της χώρας. Επίσης με 16,7% το θεματικό περιεχόμενο των μηνυμάτων των παιδιών αφορούν τη θρησκεία όπου γίνονται αναφορές σε θρησκευτικά πρόσωπα (Χριστός, Άγιος Βασίλης), πρόσωπα που αναφέρονται στην Καινή Διαθήκη (Ιούδας) και σε θρησκευτικά σκάνδαλα (Βατοπαίδι) για να σχολιαστεί η πολιτική επικαιρότητα. Τα παιδιά αναφέρονται λιγότερο συχνά σε θέματα οικονομικής πολιτικής 8,3% όπως η οικονομία και η παραοικονομία της χώρας. Επιπλέον στους διαλόγους εντοπίζονται θέματα σχετικά με την ιστορία (5,6%), το περιβάλλον (2,8%) και την επιστήμη (2,8%). Οι διάλογοι των γελοιογραφιών ενώ φαίνεται ότι αναφέρονται σε ένα θέμα στην πραγματικότητα υπονοείται κάποιο άλλο ζήτημα κυρίως σε σχέση με την πολιτική για το λόγο αυτό οι γελοιογραφίες εξετάστηκαν παραπάνω από μια φορές. Σχετικά με τον αριθμό των παιδιών που έχουν ενεργή συμμετοχή σε κάθε γελοιογραφία γίνεται σαφές ότι ο ΚΥΡ προτιμά να δίνει λόγο κυρίως σε ένα παιδί (28,0%) ενώ σε πολύ λίγες περιπτώσεις συνομιλούν δυο και τέσσερα παιδιά.

Στους διαλόγους των παιδιών (44,4%) εντοπίζονται λέξεις που αφορούν την πολιτική και κοινωνική ζωή και έχουν σημαντικό ρόλο στην αφήγηση της

γελοιογραφίας. Αναλυτικά στις φράσεις των παιδιών γίνεται λόγος για την οικονομία, την πολιτική και τα ιστορικά γεγονότα (43,8%). Συγκεκριμένα αναφέρονται οικονομικοί (ευρώ, χρεωκοπία, πληθωρισμός και υποτιμήσεις) πολιτικοί (πολίτευμα, αμερικάνικη αλλαγή «αριστερά», «δεξιά») και ιστορικοί όροι (πόλεμος της Αλβανίας, ήττα των Θερμοπυλών). Με ίδιο ποσοστό (31,3%) ακολουθούν τα γεγονότα της επικαιρότητας όπως το σκάνδαλο του Βατοπαιδίου και οι αναφορές σε χώρες και λαούς (γερμανικό λαό, αμερικάνικη αλλαγή, Ελλάδα, Ισραηλίτες, Παλαιστίνιοι). Επίσης τα ονόματα των πολιτικών και ιστορικών προσωπικοτήτων συγκεντρώνουν ποσοστό 25,0% και αφορούν τον Καραμανλή και τον Φούχτελ ενώ τα ιστορικά πρόσωπα που αναφέρονται είναι ο Ξέρξης και ο Εφιάλτης. Τέλος σε μόνο μια περίπτωση εντοπίζεται το όνομα πολιτικού κόμματος. Οι διάλογοι είναι γραμμένοι κατά κύριο λόγο με κεφαλαία γράμματα (79,4%) και στο 55,9% των διαλόγων διακρίνονται μικρές διαφοροποιήσεις που αφορούν τη μορφή των φράσεων. Συγκεκριμένα οι ιδιαιτερότητες αφορούν λέξεις ή φράσεις στις οποίες δίνει έμφαση ο σκιτσογράφος και είναι γραμμένες με πιο έντονα γράμματα (89,5%) ενώ σε δυο περιπτώσεις το λεκτικό μήνυμα συνοδεύουν νότες οι οποίες υποδηλώνουν τη μουσική και το τραγούδι.

Από την ανάλυση του εικονιστικού και λεκτικού μέρους των γελοιογραφιών προκύπτει ότι η παιδική ηλικία εκφράζει τις κοινωνικές αξίες της άρχουσας τάξης αναφορικά με το ρόλο και τη θέση του παιδιού στην κοινωνία. Η οικογένεια και το σχολείο αποτελούν τον πυρήνα οι οποίες εντοπίζονται στο 69,2% των γελοιογραφιών. Τα παιδιά εμφανίζονται ως σημαινόμενα της οικογένειας και συγκεκριμένα τα παιδιά ή τα εγγόνια της ελληνικής μικρομεσαίας οικογένειας και κρατούν σχολικά αντικείμενα είτε στο χώρο της σχολικής τάξης είτε έξω από το πλαίσιο του σχολείου δηλώνοντας τη μαθητική τους ταυτότητα. Επίσης τα παιδιά ως σημαινόμενα της παρέας (15,0%) εικονίζονται να συναναστρέφονται με συνομήλικους. Σε άλλες περιπτώσεις εκφράζουν το σημαινόμενο της πολιτικής, όπου παρουσιάζονται ως πολιτικά πρόσωπα (Παπανδρέου), πολιτικά κόμματα (ΠΑ.ΣΟ.Κ) ή ακόμα διατυπώνουν πολιτικές απόψεις. Ακολουθούν τα σημαινόμενα της θρησκείας και της κοινωνικής τάξης. Όσον αφορά τη θρησκεία τα παιδιά απεικονίζονται ως το Θείο Βρέφος. Τέλος λιγότερο συχνά παρατηρούμε τα παιδιά ως σημαινόμενα της φτώχειας και της προσφυγιάς.

Στις γελοιογραφίες που αναλύθηκαν παρατηρούμε την ύπαρξη και άλλων πρόσωπων εκτός από τα παιδιά σε ποσοστό 74,8%, ενώ μόλις στο 25,2%

απεικονίζονται μόνο παιδιά τα οποία πρωταγωνιστούν στην εξέλιξη της δράσης της γελοιογραφίας. Τα πρόσωπα αυτά είναι ενήλικες και τις περισσότερες φορές είναι ένα (67,5%) ή δύο άτομα (20,0%), ενώ σπάνια παρατηρούμε την ύπαρξη τριών ή τεσσάρων ενηλίκων. Διαφαίνεται σαφώς η προτίμηση του γελοιογράφου να μην δημιουργεί σκίτσα με μεγάλο αριθμό ατόμων. Οι άντρες εμφανίζονται περισσότερο στις γελοιογραφίες σε σχέση με τις γυναίκες. Ακόμα στις γελοιογραφίες παρατηρούμε ότι κάποιιοι από τους ενήλικες διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην πλοκή που είτε συμμετέχουν λεκτικά (82,4%) είτε κατέχουν κυρίαρχο ρόλο στη δράση με τη στάση του σώματος και τις εκφράσεις του προσώπου (17,6%). Στην πλειοψηφία των περιπτώσεων ένας μόνο ενήλικας έχει ενεργή συμμετοχή (95,9%) ενώ πολύ σπάνια παρατηρούμε δυο κύρια υποκείμενα. Σχετικά με την ταυτότητα τους διαπιστώνουμε ότι προέρχονται κυρίως από το κοντινό περιβάλλον του παιδιού, οικογενειακό και κοινωνικό. Συγκεκριμένα κυρίαρχη θέση κατέχει ο πατέρας με 45,9%, ενώ ακολουθεί ο δάσκαλος με 14,9%. Έπονται η μητέρα με 10,8% και ο αστυνόμος με 8,1%. Λιγότερο συχνά παρατηρείται η παρουσία της γιαγιάς (5,4%), του περαστικού (4,1%) και των δύο γονέων (2,7%). Τέλος από μια φορά εμφανίζονται ο υπουργός, ο κρατούμενος, το ΝΑΤΟ, οι φίλες, ο βοσκός και ο αγρότης. Στους διαλόγους των ενηλίκων διακρίνουμε αναφορές στην πολιτική, οικονομική και κοινωνική κατάσταση της χώρας σε ποσοστό 49,2%. Οι αναφορές αφορούν κατά κύριο λόγο οικονομικούς, πολιτικούς και ιστορικούς όρους σε ποσοστό 53,3%. Οι οικονομικοί όροι σχετίζονται με την οικονομική κατάσταση της χώρας δηλαδή μνημονιακός, ΕΝΦΙΑ, υποτίμηση (της δραχμής) ενώ οι πολιτικοί και ιστορικοί όροι έχουν σχέση με την πολιτική ζωή και τα ιστορικο-πολιτικά γεγονότα της χώρας (κοινοβουλευτική τηλεφωνική δημοκρατία, 1821, οθωμανικό ζυγό, αγωνιστές '21, μεταπολίτευση, πραξικόπημα του '74, δημοκρατία). Τα ονόματα των πολιτικών και ιστορικών προσωπικοτήτων έπονται με 36,7%. Συγκεκριμένα τα ονόματα των πολιτικών που γίνεται αναφορά είναι Τσίπρας, Φίλης, Πελεγρίνης, Καμμένος, Βενιζέλος, Βαρουφάκης, Γεώργιος Παπανδρέου και Βουλγαράκης, σε δυο περιπτώσεις αναφέρονται μόνο τα μικρά ονόματα των πολιτικών Ανδρέας, Γιώργος και σε μια περίπτωση με το υποκοριστικό Γιωργάκης. Στα ονόματα των ιστορικών προσώπων εντοπίζουμε τα εξής: Ηρώδης, ο Ιούδας, ο Εφιάλτης και ο Ξέρξης. Τα ονόματα χωρών συγκεντρώνουν το 26,7%, ενώ οι αναφορές στην επικαιρότητα το 13,3%. Τέλος σε μικρό ποσοστό (6,7%) γίνονται αναφορές σε πολιτικά κόμματα (Ν.Δ, ΠΑ.ΣΟ.Κ).

Επίσης εμφανίζονται και πρόσωπα τα οποία έχουν δευτερεύοντα ρόλο (36,3%) που τοποθετούνται στο φόντο της γελοιογραφίας χωρίς να διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στη δράση. Η πλειοψηφία των γελοιογραφιών με 65,5% περιλαμβάνει έναν ενήλικο χωρίς ενεργό ρόλο, πιο σπάνια εντοπίζουμε δυο και τρεις ενήλικες. Στην πλειονότητα των περιπτώσεων η μητέρα κατέχει δευτερεύοντα ρόλο με 69,0%, η μητέρα λοιπόν και γενικά η γυναίκα δεν έχει ενεργή συμμετοχή αλλά έχει ένα περιορισμένο ρόλο δίπλα στον άντρα και τα παιδιά. Ακολουθούν ο άγνωστος (20,7%), ο δάσκαλος (13,8%) και ο πατέρας (6,9%). Από μια φορά εντοπίζουμε τον δημοσιογράφο, τον στρατιωτικό/αστυνόμο, τον γείτονα και τον βοσκό.

Ο ΚΥΡ συνηθίζει να δημιουργεί τους ήρωες του με ένα συγκεκριμένο τρόπο που επιτρέπει στον αναγνώστη να ξεχωρίσει τα έργα του από των άλλων σκιτσογράφων. Για το λόγο αυτό όλοι οι ήρωες του έχουν τα ίδια χαρακτηριστικά και εμφάνιση σε όλες τις γελοιογραφίες. Οι άντρες φορούν κοστούμι σε ποσοστό 28,8%. Η συγκεκριμένη ενδυματολογική επιλογή προσδίδει κύρος, επιστημότητα και σοβαρότητα για αυτό και κοστούμι φορούν ο υπουργός και ο δάσκαλος. Με κοστούμι συναντούμε τον πατέρα κυρίως σε εξωτερικούς χώρους αλλά σε μερικές περιπτώσεις ακόμη και όταν βρίσκεται μέσα στο σπίτι. Επιπλέον οι περαστικοί φορούν επίσημο ένδυμα ως δείγμα καλής οικονομικής κατάστασης. Οι ήρωες στην πλειονότητα τους είναι ντυμένοι απλά με μπλούζα και παντελόνι (42,5%). Με τον συγκεκριμένο συνδυασμό εντοπίζουμε τον πατέρα σε χώρους εντός του σπιτιού όπως τραπεζαρία και σαλόνι αλλά και σε νεώτερες γελοιογραφίες το δάσκαλο. Ακόμη το 10,0% των αντρών φορά στολή. Ο ενδυματολογικός κώδικας είναι ανάλογος με το επάγγελμα καθώς στολή φορούν όσοι εργάζονται στον στρατό και την αστυνομία. Πιο σπάνια παρατηρούμε οι άντρες να φορούν πουκάμισο και παντελόνι. Σε ποσοστό 22,5% οι άντρες φορούν καπέλο το οποίο σε συνδυασμό με τα ρούχα προσδιορίζουν την οικονομική κατάσταση των ατόμων φανερώνοντας την οικονομική άνεση. Άλλες φορές συνοδεύει ένα πιο πρόχειρο ντύσιμο δηλώνοντας την μεσαία κοινωνική τάξη. Τέλος στην περίπτωση των ατόμων που φορούν στολή αποτελεί μέρος της ενδυμασίας τους. Το ντύσιμο των αντρών συνοδεύει επίσης η γραβάτα σε ποσοστό 15,0% και το γιλέκο σε 11,3%. Όπως γίνεται αντιληπτό οι ήρωες είναι απλοί καθημερινοί πολίτες και ο ενδυματολογικός κώδικας ανταποκρίνεται στο φύλο, το επάγγελμα και την κοινωνική και οικονομική θέση. Όλες οι γυναίκες φορούν φόρεμα ανεξαρτήτως ηλικίας και κοινωνικής θέσης. Αξίζει να σημειωθεί ότι σε καμία

γελοιογραφία δεν απεικονίζεται γυναίκα που να φορά παντελόνι. Σε ποσοστό 7,5% φορούν ποδιά το οποίο είναι χαρακτηριστικό γνώρισμα της νοικοκυράς. Σε μικρότερο ποσοστό σε εξωτερικούς χώρους κρατούν τσάντα. Τέλος με τσεμπέρι απεικονίζονται οι ηλικιωμένες γυναίκες.

Οι ενήλικες απεικονίζονται με αντικείμενα ή γνωρίσματα που χαρακτηρίζουν την ενήλικη ζωή. Στην πλειοψηφία τους με 81,8% οι ενήλικες άντρες έχουν μουστάκι το συγκεκριμένο ποσοστό αφορά κυρίως τον πατέρα, τον στρατιωτικό και πιο σπάνια το δάσκαλο και το γείτονα. Το μουστάκι αποτελεί χαρακτηριστικό των αντρών παλαιότερης εποχής, δηλώνει τη διαφορά ηλικίας μεταξύ παιδιών και ενηλίκων και προσδίδει σοβαρότητα και ωριμότητα. Με το ίδιο ποσοστό (6,1%) ακολουθούν τα μαγειρικά σκεύη και η εφημερίδα τα οποία αποτελούν χαρακτηριστικά της Ελληνίδας νοικοκυράς και του τυπικού άντρα αντίστοιχα. Το μούσι και το μπαστούνι (3,0%) αποτελούν πιο σπάνιες απεικονίσεις της ενήλικης ζωής. Τα παραπάνω γνωρίσματα συνιστούν την εικόνα του μέσου Έλληνα και της μέσης Ελληνίδας.

Σε μικρό ποσοστό (13,8%) παρατηρούνται συμπεριφορές οι οποίες διαφέρουν από τις στερεότυπες συμπεριφορές και απεικονίσεις των ενηλίκων. Οι ενήλικες κρατούν αντικείμενα ή διακρίνουμε κάποιες λεπτομέρειες στα ρούχα τους με συμβολικό περιεχόμενο που έχουν καθοριστική σημασία για την κατανόηση της γελοιογραφίας. Συγκεκριμένα το όπλο που υποδηλώνει την πατρική αδιαφορία και το βίαιο και αναγκαστικό χαρακτήρα της εκπαίδευσης το εντοπίζουμε στα χέρια του πατέρα και του αστυνόμου αντίστοιχα. Επιπλέον τα φτωχικά και φθαρμένα ρούχα συμβολίζουν την οικονομική ανέχεια. Τέλος ένα ακόμη σύμβολο του επιθετικού και βίαιου χαρακτήρα της εκπαίδευσης είναι το μαχαίρι με το οποίο απεικονίζεται ο δάσκαλος. Τα αντικείμενα αυτά αν και χρησιμοποιούνται στην καθημερινή ζωή τόσο ο τρόπος που χρησιμοποιούνται όσο και τα πρόσωπα που τα κατέχουν στις γελοιογραφίες συνιστούν παρέκκλιση από τις στερεότυπες απεικονίσεις και γίνεται για τις ανάγκες της αφήγησης.

Η πάροδος των δεκαετιών επηρεάζει τη χρήση χρώματος στις γελοιογραφίες. Οι γελοιογραφίες για περίπου 39 χρόνια (1970-1999) είναι όλες ασπρόμαυρες. Από την περίοδο του 2000 μέχρι το 2015 παρατηρείται προοδευτική αύξηση των έγχρωμων γελοιογραφιών. Η τελευταία δεκαπενταετία χαρακτηρίζεται από την τεχνολογική εξέλιξη στον χώρο των ΜΜΕ και την ύπαρξη χρώματος σε όλα τα έντυπα μέσα συμπαρασύροντας και τη γελοιογραφία.

Επίσης η προέλευση ασκεί επιρροή στην παρουσία ή απουσία του χρώματος. Στα λευκάματα του ΚΥΡ δεν υπάρχει καμία έγχρωμη γελοιογραφία, αντίθετα υπάρχουν και έγχρωμες γελοιογραφίες σε αυτές που συλλέχτηκαν από το διαδίκτυο και τις εφημερίδες. Η απουσία χρώματος οφείλεται ίσως σε λόγους οικονομίας γιατί οι έγχρωμες εκδόσεις είναι πιο δαπανηρές ή σε προσωπική επιλογή του καλλιτέχνη ανάλογα με το ύφος που θέλει να δώσει. Το σκηνικό της γελοιογραφίας δεν ασκεί σημαντική επιρροή αναφορικά με την επιλογή του σκιτσογράφου να δημιουργήσει έγχρωμες γελοιογραφίες. Στην πλειονότητά τους οι γελοιογραφίες είναι ασπρόμαυρες. Οι περισσότερες έγχρωμες απεικονίσεις αφορούν τους εξωτερικούς χώρους ενώ πιο σπάνια εντοπίζουμε χρώμα όταν το περιβάλλον πλοκής είναι χώροι εντός του σπιτιού.

Σχετικά με την ηλικία και το φύλο των παιδιών, παρατηρούμε ότι τα αγόρια (86,4%) και τα κορίτσια (93,8%) σε μεγάλο ποσοστό ανήκουν παιδική ηλικία. Κανένα κορίτσι δεν απεικονίζεται στη βρεφική ηλικία αντίθετα το 8,5% των αγοριών απεικονίζονται ως βρέφη, κυρίως ως ο Ιησούς Χριστός. Οι απεικονίσεις στην νηπιακή και εφηβική ηλικία έχουν πολύ χαμηλά ποσοστά εμφάνισης και στα δυο φύλα.

Από τα αποτελέσματα της έρευνας προκύπτει ότι δεν παρατηρούνται σημαντικές διαφορές στη λεκτική συμμετοχή των παιδιών σε σχέση με το φύλο τους. Όπως έχει προαναφερθεί τα παιδιά στην πλειονότητά τους δεν έχουν ενεργή συμμετοχή στις γελοιογραφίες. Παρατηρείται ότι τα αγόρια διαδραματίζουν πιο συχνά ενεργό ρόλο της γελοιογραφίας σε σχέση με τα κορίτσια, καθώς τα αγόρια (36,6%) κατέχουν ελαφρώς μεγαλύτερο ποσοστό σε σχέση με τα κορίτσια (31,3%).

Επίσης δεν παρατηρείται ότι το φύλο επηρεάζει τον συναισθηματικό κώδικα των παιδιών. Με παρόμοια ποσοστά εικονίζονται τα αγόρια και τα κορίτσια σε όλες τις συναισθηματικές καταστάσεις. Συγκεκριμένα το 42,9% των αγοριών και το 46,9% των κοριτσιών εικονίζονται με αρνητικά συναισθήματα, το 44,3% των αγοριών και το 40,6% των κοριτσιών με σοβαρότητα και τέλος με χαρούμενη διάθεση το 12,9% των αγοριών και το 12,5% των κοριτσιών.

Αναφορικά με το θεματικό περιεχόμενο των λεκτικών μηνυμάτων των παιδιών σε σχέση με το φύλο τους δεν εντοπίζονται πάλι σημαντικές διαφορές. Τα αγόρια και τα κορίτσια συζητούν κυρίως για τα ίδια θέματα χωρίς να γίνονται διακρίσεις σε ανδρικά και γυναικεία θέματα. Τα θέματα της πολιτικής μονοπωλούν το ενδιαφέρον των παιδιών με 69,2% και 50,0% αντίστοιχα ενώ σπάνια σχολιάζουν θέματα της οικονομίας (8,3%). Τα υπόλοιπα θέματα έχουν πολύ μικρότερη συχνότητα

εμφάνισης. Ζητήματα σχετικά με τη θρησκεία γίνονται θέμα συζήτησης για 15,4% των αγοριών και το 20,0% κοριτσιών. Προκαλεί εντύπωση ότι κανένα αγόρι δεν μιλάει για τεχνολογικά ζητήματα και κανένα κορίτσι για περιβαλλοντικά προβλήματα όπως θα περιμέναμε με βάση τις στερεότυπες αντιλήψεις για τα θέματα ρόλων των φύλων. Σύμφωνα με τις οποίες οι άντρες συζητούν για την τεχνολογία και οι γυναίκες είναι πιο ευαισθητοποιημένες για το περιβάλλον.

Τα παιδιά ανάλογα με το φύλο τους δεν διαφέρουν σημαντικά σχετικά με τα σημεινόμενα που εκφράζουν. Τα παιδιά εκφράζουν κυρίως τα σημεινόμενα της οικογένειας, της παρέας και του μαθητή. Βλέπουμε λοιπόν ότι δεν χάνουν τον κοινωνικό τους ρόλο αλλά αντίθετα μέσω αυτού σχολιάζουν ή υφίστανται την πραγματικότητα. Τα αγόρια εμφανίζονται σε όλα τα σημεινόμενα ενώ τα κορίτσια σε υψηλό ποσοστό (90,6%) εμφανίζονται ως σημεινόμενα της οικογένειας, της παρέας και της μαθήτριας και μόλις με 9,4% ως σημεινόμενο της πολιτικής. Τα αγόρια αν και σε μικρά ποσοστά εμφανίζονται και ως σημεινόμενα της θρησκείας με τη μορφή του Θεού Βρέφους, του πρόσφυγα και της φτώχειας ως ζητιάνος.

Όπως έχει προαναφερθεί τα παιδιά απεικονίζονται δίπλα από πρόσωπα του κοντινού τους περιβάλλοντος. Τα αγόρια εμφανίζονται με την πλειονότητα των ενηλίκων που έχουν σημαντικό ρόλο στις γελοιογραφίες. Βέβαια στο μεγαλύτερο ποσοστό εμφανίζονται δίπλα στον πατέρα, τη μητέρα, τον αστυνόμο και το δάσκαλο. Τα κορίτσια εικονίζονται μόνο δίπλα σε πρόσωπα του οικογενειακού και κοινωνικού περιβάλλοντος πατέρας, μητέρα, γιαγιά, γονείς, δάσκαλος ενώ μόνο σε μια περίπτωση μαζί με έναν στρατιωτικού που συμβολίζει το ΝΑΤΟ. Ο ΚΥΡ λοιπόν τοποθετεί τα κορίτσια σε περισσότερο στερεοτυπικές απεικονίσεις μαζί με πρόσωπα γνωστά και οικεία, μέσα στο πλαίσιο της οικογένειας και του σχολείου, ενώ στα αγόρια αν και σε περιορισμένο βαθμό υπάρχει μεγαλύτερη ποικιλία.

Τις συζητήσεις μονοπωλούν τα θέματα της πολιτικής στις οποίες τα παιδιά εκφράζουν την άποψή τους ενώ σε σημαντικό ποσοστό (56,3 %) διατυπώνουν και τις απορίες τους. Αντίθετα στις θεματικές της τεχνολογίας και του περιβάλλοντος αποκλειστικά ρωτούν τους ενήλικες για θέματα όπως η ραδιενέργεια και τι είναι ένα δάσος. Στις θεματικές της θρησκείας, της ιστορίας και της οικονομίας σε μικρά ποσοστά λένε την άποψη τους διακωμωδώντας την επικαιρότητα αλλά και διατυπώνουν ερωτήσεις. Διαπιστώνουμε ότι τα παιδιά περισσότερο αποφαινούνται για τα ζητήματα της επικαιρότητα και λιγότερο ρωτάνε για τα θέματα που τους απασχολούν.

Τα παιδιά σχολιάζουν κυρίως με ουδέτερα συναισθήματα την επικαιρότητα αναφορικά με το θεματικό περιεχόμενο των διαλόγων. Λιγότερο συχνά σχολιάζουν στεναχωρημένα και συγκεκριμένα σε οκτώ περιπτώσεις την πολιτική ζωή και σε μια την οικονομία. Τέλος σπάνια τα παιδιά συζητούν χαρούμενα σε δυο περιπτώσεις για πολιτικά ζητήματα και σε μια για θέματα θρησκείας. Τα παιδιά φαίνεται να τηρούν μια ουδέτερη στάση απέναντι στα πράγματα, όπως συμβαίνει και στην πραγματικότητα όπου είναι σπάνιο ένα παιδί να εκφράζεται ανοιχτά για θέματα που απασχολούν τους ενήλικες. Βέβαια στις γελοιογραφίες ο συναισθηματικός κώδικας πολλές φορές έρχεται σε αντίθεση με το θέμα που συζητούν. Έτσι μπορεί να συζητούν για κάτι δυσάρεστο και τα παιδιά να χαμογελούν ή το αντίθετο, γεγονός που δίνει κωμικό και σατυρικό τόνο. Όσον αφορά τα θέματα που συζητούν τα παιδιά σε σχέση με την ηλικιακή τους γίνεται φανερό ότι στην συντριπτική πλειοψηφία τα αγόρια και τα κορίτσια που ανήκουν στην παιδική συμμετέχουν στο χιουμοριστικό σχολιασμό των γεγονότων. Αναφέρονται κυρίως σε θέματα πολιτικής (62,9%) και θρησκείας (17,1%). Η συμμετοχή των μεγαλύτερων παιδιών είναι πολύ περιορισμένη και συγκεκριμένα μόλις σε μια περίπτωση το θεματικό περιεχόμενο των λόγων ενός εφήβου αφορούν την πολιτική. Όπως είναι φυσικό και αναμενόμενο τα παιδιά βρεφικής και νηπιακής ηλικίας δεν έχουν λεκτική συμμετοχή.

Σχετικά με τους ενήλικες που κατέχουν ενεργό ρόλο στη γελοιογραφία εντοπίζουμε ότι οι αναφορές σε όρους της πολιτικής και κοινωνικής ζωής γίνονται ως επί των πλείστων από το μοναδικό ενήλικα που αποτελεί κύριο υποκείμενο της δράσης (46,6 %). Αλλά και σε όλες τις περιπτώσεις που δυο ενήλικες κατέχουν πρωταγωνιστικό ρόλο για τη δράση στις συνομιλίες τους εντοπίζονται τέτοιου είδους αναφορές. Όταν ένας ενήλικας είναι το κύριο υποκείμενο της γελοιογραφίας εντοπίζονται σε σημαντικό ποσοστό οι αναφορές σε όρους της ιστορίας, της οικονομίας και της πολιτικής, σε ονόματα χωρών και ιστορικών προσωπικοτήτων. Οι αναφορές σε γεγονότα της επικαιρότητας και σε πολιτικά κόμματα γίνονται λιγότερο συχνά. Σε τρεις περιπτώσεις υπάρχουν αναφορές σε ονόματα πολιτικών και ιστορικών προσώπων όταν τα κύρια υποκείμενα της γελοιογραφίας είναι δύο, ενώ σε μια περίπτωση αναφέρουν το όνομα πολιτικού κόμματος.

Ακόμη παρατηρούμε ότι ο στην πλειονότητα των περιπτώσεων ο πατέρας, ο δάσκαλος, η μητέρα και ο αστυνόμος είναι πρόσωπα με σημαντικό ρόλο στη δράση και αποτελούν τους μοναδικούς ενήλικες με ενεργή συμμετοχή σε κάθε γελοιογραφία. Σε μικρό αριθμό γελοιογραφιών συμμετέχουν ταυτόχρονα δυο κύρια

υποκείμενα, οι δυο γονείς και οι φίλες. Τα κύρια υποκείμενα είναι κυρίως πρόσωπα γνωστά και οικεία τα οποία στην καθημερινότητα συνηθίζουν να βρίσκονται κοντά στο παιδί. Όσον αφορά τα δευτερεύοντα υποκείμενα διαπιστώνουμε ότι η γυναίκα και συγκεκριμένα η μητέρα έχει παθητικό ρόλο και πλαισιώνει τα παιδιά και τα κύρια υποκείμενα. Ο ρόλος της θα μπορούσαμε να πούμε ότι είναι διακοσμητικός στη γελοιογραφία γιατί συμπληρώνει την εικονογράφηση. Η μητέρα εμφανίζεται τόσο ως μοναδικό δευτερεύον υποκείμενο όσο και μαζί με άλλους ενήλικες που δεν έχουν ενεργό ρόλο. Αντίθετα ο πατέρας παρουσιάζεται στο φόντο της γελοιογραφίας μόλις σε δυο περιπτώσεις και χωρίς να υπάρχουν δίπλα του άλλα δευτερεύοντα υποκείμενα.

3.6 Σημειωτική Ανάλυση

Η εξέταση των γελοιογραφιών επικεντρώθηκε στην αλληλεπίδραση των διάφορων στοιχείων όπως τα άτομα (ενήλικες και παιδιά) το χρώμα, το σκηνικό, τα λεκτικά μηνύματα, οποιοδήποτε άλλο, μέσα από τη καταδήλωση (denotation) και τη συνδήλωση (connotation) με σκοπό την ανακάλυψη των κυριολεκτικών και συνειρμικών σημασιών της εικόνας. Έτσι οι εικόνες και οι λέξεις παρέχουν καταδηλωτικές και συνδηλωτικές πληροφορίες οι οποίες αλληλοσυμπληρώνονται και δομούν το νόημα της γελοιογραφίας. Η ερμηνεία τους γίνεται σύμφωνα με το ιστορικό και κοινωνικό πλαίσιο δημιουργίας τους. Η ανάλυση γίνεται σε δυο άξονες, στην περιγραφή της εικόνας και την ανάλυση της. Στην έρευνα μας επικεντρωνόμαστε στο ρόλο του παιδιού. Τέλος, μέσα από την ανάλυση γίνονται σαφείς και οι μηχανισμοί παραγωγής χιούμορ.

Γελοιογραφία 1

Περιγραφή: Στην γελοιογραφία δυο παιδιά βρίσκονται σε εξωτερικό χώρο πιθανόν ένα πάρκο, όπου διακρίνονται δέντρα και θάμνοι. Τα παιδιά είναι αγόρια, φορούν σορτσάκια, μπλε και κόκκινες μπλούζες αντίστοιχα. Το ένα παιδί λέει: «Οι πολιτικοί θα φύγουν νύχτα» και απαντά το άλλο «Άγια νύχτα σε προσμένουν με χαρά οι χριστιανοί...». Πάνω από το γλωσσικό μήνυμα του δεύτερου αγοριού υπάρχουν νότες ενώ το στόμα του είναι ορθάνοιχτο.

Σημειωτική Ανάλυση: Τα παιδιά συζητούν για την πολιτική, πράγμα ασύμβατο για την παιδική ηλικία. Το πρώτο παιδί αναφέρεται στην γενική εντύπωση που επικρατεί λόγω της δυσαρέσκειάς που υπάρχει από την πολιτική κατάσταση της χώρας που ως αποτέλεσμα θα έχει ο κόσμος να εξεγερθεί και οι πολιτικοί να φύγουν κρυφά μέσα στη νύχτα για να σωθούν από την οργή του λαού. Το δεύτερο παιδί απαντά με το γνωστό χριστουγεννιάτικο τραγούδι Άγια Νύχτα όπου διακρίνεται τόσο από τη στάση του σώματος όσο και από τις εκφράσεις του προσώπου του η έξαψη και η χαρά. Σε αυτή την περίπτωση χρησιμοποιούνται οι στίχοι του χριστουγεννιάτικου τραγουδιού έξω από το συνηθισμένο πλαίσιο τους οι οποίους δηλώνουν την χαρά και την ανυπομονησία για τον ερχομό του Ιησού Χριστού αλλά αντίθετα εδώ χρησιμοποιούνται για να δηλώσουν την χαρά και την ανυπομονησία για την αποχώρηση των πολιτικών από τη χώρα. Χρησιμοποιούνται δηλαδή θρησκευτικά θέματα για να ασκηθεί κριτική στην πολιτική κατάσταση της χώρας. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον προκαλεί η λέξη νύχτα που στη φράση του πρώτου παιδιού αναφέρεται στον τρόπο που θα φύγουν οι πολιτικοί ενώ στη φράση του δεύτερου «Άγια Νύχτα» είναι συναισθηματικά φορτισμένη με ένα πιο λυτρωτικό περιεχόμενο. Αν και όπως προαναφέρθηκε είναι ασύμβατη για την παιδική ηλικία μια πολιτική συζήτηση, τα παιδιά εδώ μέσα από την αθωότητα και τον αυθορμητισμό προσδίδουν χιουμοριστική διάσταση στη γελοιογραφία και αποτελούν μια μικρογραφία των ενηλίκων καθώς μια τέτοια συζήτηση είναι συνηθισμένη μεταξύ των ενηλίκων. Επιπλέον τα παιδιά ίσως χρησιμοποιούνται για να δείξουν τη δυσαρέσκεια των νέων για το πολιτικό σύστημα.

Γελοιογραφία 2

Περιγραφή: Ένα παιδί και ένας ενήλικας βρίσκονται σε κάποιο δωμάτιο του σπιτιού και συζητούν. Στο σκηνικό διακρίνονται μια συρταριέρα, δυο καρέκλες, ένας καθρέπτης και ένα φυτό. Ο άντρας είναι ντυμένος με κοστούμι και γραβάτα ενώ το αγόρι με μπλούζα και παντελόνι, δίπλα του υπάρχει μια μπάλα. Το αγόρι ρωτάει: «Μπαμπά... Τι πολίτευμα έχει η Ελλάδα;» και ο πατέρας απαντά: «Κοινοβουλευτική Τηλεφωνική Δημοκρατία».

Σημειωτική ανάλυση: Η γελοιογραφία λαμβάνει χώρα στο σπίτι μιας οικογένειας όπου από το ενδυματολογικό κώδικα του πατέρα συμπεραίνουμε ότι η οικογένεια ανήκει στην μικρομεσαία τάξη. Το μικρό παιδί κάνει ερώτηση στον πατέρα σχετικά με το πολίτευμα της χώρας και ο πατέρας απαντά «Κοινοβουλευτική Τηλεφωνική Δημοκρατία» αντί για Προεδρευόμενη Κοινοβουλευτική Δημοκρατία. Το γλωσσικό μήνυμα του πατέρα είναι γραμμένο με έντονα μαύρα γράμματα γιατί σε αυτή τη φράση συμπυκνώνεται το χιούμορ και το νόημα της γελοιογραφίας. Στην απάντησή του είναι ευδιάκριτη η ειρωνεία και ο σαρκασμός όχι ως προς το παιδί αλλά στο πολιτικό σύστημα. Επίσης από την απάντηση του παραλείπει εσκεμμένα την λέξη προεδρευόμενη καθώς ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας δεν έχει πολύ λίγες αρμοδιότητες και δεν συμμετέχει ενεργά στη διακυβέρνηση έχοντας έναν πιο συμβολικό ρόλο. Η γελοιογραφία αναφέρεται στις συνεχείς τηλεφωνικές συνομιλίες που είχε ο πρωθυπουργός της χώρας Γιώργος Παπανδρέου με τους πολιτικούς αρχηγούς των κομμάτων της αντιπολίτευσης, Αντώνη Σαμαρά, Αλέξη Τσίπρα, Φώτη Κουβέλη και Αλέκα Παπαρήγα, για τη δημιουργία οικουμενικής κυβέρνησης. Η απεικόνιση του παιδιού ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα καθώς έχει απορίες για την κοινωνική και πολιτική ζωή. Η περιέργεια και η φιλομάθεια είναι χαρακτηριστικά της παιδικής ηλικίας που το συγκεκριμένο παιδί διαθέτει. Ο πατέρας συμβολίζει τον μέσο Έλληνα με τη δυσaráσκεια και την απογοήτευση από τους πολιτικούς.

Γελοιογραφία 3

Περιγραφή: Δυο αγόρια βρίσκονται σε ένα πάρκο όπου διακρίνονται δυο δέντρα. Τα παιδιά φορούν μπλουζάκια και σορτσάκια χρώματος άσπρου και μαύρου. Το πρώτο αγόρι λέει: «Εγώ όταν μεγαλώσω θα γίνω πολιτικός» και το δεύτερο απαντά «Επειδή μέχρι τότε θα περάσουν αρκετά χρόνια παρ'τα να μη στα χρωστάω». Το δεύτερο παιδί έχει υψωμένη την παλάμη του προς το πρόσωπο του άλλου αγοριού. Επίσης πίσω από το αγόρι που βρίσκεται δεξιά υπάρχει μια μπάλα.

Σημειωτική Ανάλυση: Στη γελοιογραφία παρακολουθούμε τον διάλογο δυο παιδιών τα οποία συζητούν για την επαγγελματική τους αποκατάσταση, όπως συνηθίζεται στις μικρές ηλικίες. Το πρώτο αγόρι δηλώνει ότι θα ασχοληθεί με την πολιτική όταν μεγαλώσει ενώ το δεύτερο με αγανάκτηση, η οποία αποτυπώνεται τόσο από το συναισθηματικό κώδικα όσο και από τις χειρονομίες του, εκφράζει τη δυσαρέσκεια του. Το παιδί χρησιμοποιεί μια λαϊκή έκφραση «παρ'τα να μη στα χρωστάω» την οποία συνοδεύει με μια επίσης λαϊκή χειρονομία, μούτζα. Η συγκεκριμένη έκφραση και χειρονομία χρησιμοποιούνται στην Ελλάδα έχοντας υβριστικό χαρακτήρα και δηλώνουν την απαξίωση στο πρόσωπο που απευθύνονται. Είναι εμφανές ότι γίνεται χρήση της υπερβολής για να παραχθεί το χιούμορ. Το παιδί με μια μορφή αυτοεκπληρούμενης προφητείας είναι τόσο αγανακτισμένο ώστε δεν περιμένει να μεγαλώσουν και να τον αξιολογήσει αλλά εκ των προτέρων τον κρίνει αρνητικά. Η συγκεκριμένη γελοιογραφία εκφράζει για μια ακόμη φορά τη δυσαρέσκεια απέναντι στους πολιτικούς και μάλιστα ακόμη και σε αυτούς που πρόκειται να γίνουν πολιτικοί. Ενδιαφέρον παρουσιάζει η εμφάνιση και ιδιαίτερα η κόμμωση των δυο παιδιών, το πρώτο αγόρι έχει ίσια μαλλιά με χωρίστρα όπως τα μαλλιά των πολιτικών και τεχνοκρατών ενώ τα μαλλιά του άλλου αγοριού είναι ατημέλητα χωρίς κάποιο ιδιαίτερο χτένισμα όπως του απλού λαού. Θα μπορούσαμε λοιπόν να πούμε ότι

συμβολίζουν την αντίθεση ανάμεσα στους πολιτικούς και το λαό και την απαξίωση του δεύτερου απέναντί στην πολιτική ζωή.

Γελοιογραφία 4

Περιγραφή: Η γελοιογραφία λαμβάνει χώρα σε μια σχολική τάξη με τους μαθητές και τον δάσκαλο εν ώρα μαθήματος. Στο πρώτο θρανίο κάθεται ένα κορίτσι το οποίο έχει υψωμένο το δείκτη του χεριού του και λέει «Κύριε αφού η Ελλάδα παρέμεινε στο ευρώ... Εμείς γιατί δεν θα πάμε διακοπές;... Γιατί κύριε;» Τα παιδιά που βρίσκονται πίσω της παρακολουθούν με προσοχή. Ο δάσκαλος κάθεται στην έδρα και την ακούει ανήσυχος. Στο πάνω μέρος της γελοιογραφίας με έντονα κόκκινα γράμματα γράφει «Ακολουθεί πολιτική διαφήμιση».

Σημειωτική Ανάλυση: Η συγκεκριμένη γελοιογραφία σατιρίζει το προεκλογικό τηλεοπτικό σποτ της Νέας Δημοκρατίας για αυτό και υπάρχει το μήνυμα «Ακολουθεί πολιτική διαφήμιση» το οποίο προηγείται των τηλεοπτικών πολιτικών σποτ. Στην τηλεοπτική διαφήμιση σε μια τάξη του δημοτικού κατά την παράδοση του μαθήματος ο δάσκαλος αναφέρεται σε χώρες της Ευρώπης (Κύπρος, Βέλγιο, Ιρλανδία, Γαλλία, Πορτογαλία, Ισπανία) με δημοσιονομικό χρέος που όμως έχουν ως εθνικό τους νόμισμα το ευρώ. Το κορίτσι που κάθεται στο πρώτο θρανίο ρωτάει «Και η Ελλάδα κύριε; Δεν είναι; Γιατί; Γιατί κύριε;». Η διαφήμιση απευθύνεται στο θυμικό του τηλεθεατή καλώντας τον να ψηφίσει με υπευθυνότητα για το μέλλον της νέας γενιάς. Η γελοιογραφία αποτελεί κατά κάποιο τρόπο τη συνέχεια της πολιτικής διαφήμισης γιατί έπεται των εκλογών και απευθύνεται στο κόμμα που κέρδισε τις εκλογές στο οποίο ανήκει η τηλεοπτική διαφήμιση. Για αυτό υπάρχει το μήνυμα «Ακολουθεί πολιτική διαφήμιση» και χρησιμοποιείται το ίδιο σκηνικό με αυτό της διαφήμισης δηλαδή η σχολική τάξη, ώστε να ανακαλέσει ο αναγνώστης στο νου του τη

διαφήμιση. Το κορίτσι απευθυνόμενο στο δάσκαλο και κατ'επέκταση στους αναγνώστες και την κυβέρνηση αναρωτιέται εάν απέτυχε το πρόγραμμα της κυβέρνησης γιατί εφόσον η χώρα διατήρησε τη νομισματική της σταθερότητα ο λαός γίνεται όλο και πιο φτωχός. Και στη γελοιογραφία όπως και στη διαφήμιση ο δάσκαλος δεν απαντά, με τη διαφορά ότι στη διαφήμιση έδειχνε προβληματισμένος ενώ στη γελοιογραφία είναι τρομοκρατημένος. Οι υπόλοιποι μαθητές, όπως και στη διαφήμιση, παρακολουθούν τη συζήτηση. Το κορίτσι σε αυτήν την περίπτωση μέσω της ειρωνείας εκφράζει τις αμφιβολίες και τη δυσαρέσκεια απέναντι στην οικονομική πολιτική της κυβέρνησης.

Γελοιογραφία 5

Περιγραφή: Το σκηνικό της γελοιογραφίας είναι η φάτνη και αναφέρεται στη γέννηση του Ιησού Χριστού. Σε αυτό συνηγορούν τα πρόβατα, το αστέρι, το μωρό με το φωτοστέφανο και ο Ιωσήφ. Ο άντρας με το μούσι και τον μανδύα, ο Ιωσήφ, κρατάει στα χέρια του το Τίμιο Βρέφος και το δείχνει στους τρεις δημοσιογράφους, λέγοντας «Τσίπρας».

Σημειωτική Ανάλυση: Στη γελοιογραφία αξιοποιούνται θρησκευτικά γεγονότα για να σχολιαστεί ένα πολιτικό πρόσωπο. Στην προκειμένη περίπτωση μέσω της οπτικής μεταφοράς της γέννηση του Χριστού σχολιάζεται η πολιτική γέννηση του Αλέξη Τσίπρα. Η γελοιογραφία αναφέρεται στην εκλογή του Αλέξη Τσίπρα για την προεδρία του Συνασπισμού ο οποίος έγινε ο νεότερος αρχηγός πολιτικού κόμματος στην ιστορία της Ελλάδας. Σε αντίθεση με τη ιστορία της γέννησης κατά την οποία οι τρεις μάγοι με τα δώρα ακολουθούν το αστέρι για να συναντήσουν τον Χριστό, στην γελοιογραφία υπάρχουν οι τρεις δημοσιογράφοι με τις κάμερες και τα μικρόφωνα οι οποίοι καλύπτουν δημοσιογραφικά την ανάδειξη του Τσίπρα στο τιμόνι του

Συνασπισμού. Το μωρό έχει στο κεφάλι του φωτοστέφανο με αυτό τον τρόπο ταυτίζεται ο Τσίπρας με το Ιησού Χριστό, ως Τίμιο Βρέφος της πολιτικής λόγω της νεαρής του ηλικίας και Μεσσία της Αριστεράς και συγκεκριμένα του Συνασπισμού της Αριστεράς και των Κινημάτων Οικολογίας (ΣΥΝ). Ο Ιωσήφ ίσως ταυτίζεται με τον Αλέκο Αλαβάνο ο οποίος ουσιαστικά ώθησε τον Τσίπρα να ασχοληθεί με την πολιτική και τον στήριξε στην εκλογή του για την προεδρεία του Συνασπισμού. Το αστέρι εκτός ότι αποτελεί το άστρο της γέννησης ίσως συμβολίζει το πολιτικό άστρο του Τσίπρα, την ανατολή της πολιτικής του καριέρας. Το παιδί σε αυτή τη γελοιογραφία εκφράζει το σημαινόμενο της πολιτικής και συγκεκριμένα του πολιτικού προσώπου.

Γελοιογραφία 6

Περιγραφή: Στη γελοιογραφία δυο ενήλικες ένας άντρας και μια γυναίκα συναντιούνται σε ένα πάρκο μαζί με τα παιδιά τους, ένα αγόρι και ένα κορίτσι. Ο άντρας απευθυνόμενος στη γυναίκα λέει «Για την προστασία του λαού από τη «γρίπη των χοίρων»... Η Κυβέρνηση πήρε το πρώτο μέτρο! Έκλεισε τη βουλή!». Τόσο η γυναίκα όσο και τα παιδιά παρακολουθούν τον άντρα με προσοχή.

Σημειωτική Ανάλυση: Ο άντρας έχει τον κύριο λόγο στη γελοιογραφία ο οποίος με βάση τη στάση του σώματος και τον προτεταμένο δείκτη φαίνεται ότι δίνει ιδιαίτερο βάρος στο λεγόμενά του και προσπαθεί να νουθετήσει τα υπόλοιπα πρόσωπα. Ο άντρας αναφέρεται σε δυο γεγονότα της επικαιρότητας την γρίπη των χοίρων και το κλείσιμο της βουλής τα οποία συνέπεσαν χρονικά. Το κλείσιμο της βουλής ήταν απόφαση του πρωθυπουργού Κ. Καραμανλή η οποία οδηγούσε σε παραγραφή υποθέσεων που βρίσκονταν υπό διερεύνηση και αφορούσαν ενδεχόμενη ποινική εμπλοκή υπουργών της πρώτης κυβερνητικής θητείας της ΝΔ. Από την άλλη ο ιός H1N1 ήταν σε έξαρση εκείνη την χρονική περίοδο. Στα λόγια του άντρα υπάρχει ειρωνεία για την απόφαση της κυβέρνησης η οποία έκλεισε τη βουλή για την

προστασία του λαού από την γρίπη των χοίρων καθώς η απόφαση της αυτή εξυπηρετούσε μικροπολιτικά συμφέροντα. Στη φράση του ταυτίζει την γρίπη των χοίρων η οποία είναι επικίνδυνη για τη δημόσια υγεία με τους πολιτικούς οι οποίοι είναι επικίνδυνοι για το δημόσιο συμφέρον. Ίσως με τη λέξη χοίρων (=γουρούνια) να αναφέρεται στους ίδιους τους πολιτικούς. Τα παιδιά όπως και η γυναίκα έχουν περιορισμένη συμμετοχή αρκούνται στο να τον παρακολουθούν με προσοχή. Ιδιαίτερα η στάση των παιδιών δεν είναι ασυνήθιστη γιατί είθισται τα παιδιά να μην συμμετέχουν σε τέτοιου είδους συζητήσεις των μεγάλων. Όλα τα πρόσωπα της γελοιογραφίας αντιπροσωπεύουν τους καθημερινούς πολίτες που σχολιάζουν την επικαιρότητα. Ιδιαίτερα ο άντρας εκφράζει τη δυσαρέσκεια απέναντι στις ενέργειες της κυβέρνησης.

Γελοιογραφία 7

Περιγραφή: Δυο αγόρια περπατούν στο δρόμο όπου επικρατεί γιορτινή ατμόσφαιρα με στολισμένα χριστουγεννιάτικα δέντρα και γιρλάντες. Το ένα από τα δυο αγόρια λέει «Ηρθε διαταγή του κ. Φούχτελ απ' το γερμανικό προξενείο της Θεσσαλονίκης! Εφέτος λέει τα κάλαντα θα τα λέμε στα γερμανικά...».

Σημειωτική Ανάλυση: Τα παιδιά συζητούν με αφορμή την απόφαση της καγκελάρου Μέρκελ να διορίσει τον Χανς Γιόαχιμ Φούχτελ ως υπεύθυνο για τα θέματα της Ελλάδας για την παρακολούθηση προγραμμάτων που θα χρηματοδοτούνται από τα κονδύλια της Ε.Ε. και επιπλέον να προωθήσει τη φιλία και τη συνεργασία των δυο χωρών. Το παιδί αναφέρεται στον αυταρχισμό των Γερμανών με τη λέξη «διαταγή» και την εισχώρηση τους τόσο βαθιά στα εσωτερικά ζητήματα της χώρας με αποτέλεσμα να αλλάξουν ως και τα έθιμα («τα κάλαντα θα τα λέμε στα γερμανικά...»). Το αγόρι δεν βλέπει με καλό μάτι την απόφαση αυτή θεωρώντας ότι με αυτό τον τρόπο χάνει η χώρα την εθνική της κυριαρχία και με την εμπλοκή των γερμανών στις εσωτερικές της υποθέσεις μετατρέπεται σε γερμανική αποικία. Το

χιούμορ παράγεται μέσα από την υπερβολή στα λόγια του αγοριού. Το γερμανικό προξενείο της Θεσσαλονίκης δεν αναφέρεται τυχαία καθώς είναι η έδρα του Φούχτελ. Τα παιδιά εκφράζουν το σημαινόμενο της παρέας και συζητούν με αφορμή την πολιτική επικαιρότητα και την γιορτή των Χριστουγέννων, διαπλέκοντας δυο αντίθετες και άσχετες καταστάσεις μεταξύ τους για την παραγωγή χιούμορ.

Γελοιογραφία 8

Περιγραφή: Στη γελοιογραφία βλέπουμε μια οικογένεια με τον πατέρα, τη μητέρα και τα δυο παιδιά, αγόρι και κορίτσι. Τα παιδιά είναι χαμογελαστά, κρατούν σχολικές τσάντες και πηγαίνουν στο σχολείο. Οι δυο γονείς τους παρακολουθούν με προβληματισμό ενώ ο άντρας λέει «Όλα ανάποδα! Πέρσι τα παιδιά πήγαν στο σχολείο χωρίς βιβλία! Εφέτος πήγαν με βιβλία αλλά χωρίς σχολείο».

Σημειωτική Ανάλυση: Στη γελοιογραφία οι δυο γονείς παρακολουθούν τα παιδιά τους να πηγαίνουν στο σχολείο. Οι γονείς απεικονίζονται προβληματισμένοι και ανήσυχοι και στο λεκτικό μήνυμα του πατέρα γίνεται αναφορά στα προβλήματα της παιδείας. Συγκεκριμένα γίνεται λόγος για τις ελλείψεις των σχολικών βιβλίων τη σχολική χρονιά 2011-2012, τα «κενά» και τις απεργίες των εκπαιδευτικών ως αποτελέσματα της εκπαιδευτικής πολιτικής για τη σχολική χρονιά 2012-2013. Η γελοιογραφία σατιρίζει την κατάσταση που επικρατεί στα σχολεία που στην πρώτη περίπτωση δεν λειτουργούσαν λόγω της έλλειψης σχολικών βιβλίων ενώ υπήρχαν εκπαιδευτικοί και στη δεύτερη περίπτωση ενώ υπάρχουν βιβλία τα σχολεία υπολειτουργούν λόγω των ελλείψεων σε προσωπικό και των κινητοποιήσεων των δασκάλων. Υπάρχει αντίθεση και αναφορικά με το συναισθηματικό κώδικα των γονιών και των παιδιών, οι γονείς είναι προβληματισμένοι λόγω της παραπάνω κατάστασης ενώ τα παιδιά είναι χαρούμενα γιατί δεν θα κάνουν μάθημα. Τα παιδιά

αποτελούν το σημαινόμενο του μαθητή που έχει άγνοια των πραγματικών προβλημάτων και η απεικόνιση τους ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα.

Γελοιογραφία 9

Περιγραφή: Στην γελοιογραφία παρατηρούμε μια γιαγιά με την εγγονή της να κάθονται στο σαλόνι δίπλα στο τζάκι και να συζητούν. Στο σκηνικό επίσης υπάρχει και ένα χριστουγεννιάτικο δέντρο. Η γιαγιά διηγείται στο κορίτσι « Ο Ηρώδης απέτυχε σαν βασιλιάς και παραιτήθηκε! Οι γραφές λένε ότι βρέθηκαν ίχνη του στην Αμερική να διδάσκει οικονομικά σ' ένα πανεπιστήμιο...»

Σημειωτική Ανάλυση: Στη γελοιογραφία γίνεται χρήση του στερεότυπου της παραδοσιακής γιαγιάς που αφηγείται παραμύθια στα εγγόνια της. Συγκεκριμένα η γιαγιά διηγείται στην εγγονή της την ιστορία της γέννησης του Χριστού παραλλαγμένη. Ο μεταφορικός λόγος της ιστορίας περιέχει κεκαλυμμένο πολιτικό σχόλιο γιατί χρησιμοποιούνται ιστορικά πρόσωπα για να σχολιαστούν σύγχρονα πολιτικά πρόσωπα. Ο βασιλιάς Ηρώδης παρομοιάζεται με τον πρωθυπουργό Γιώργο Παπανδρέου και την παραίτηση από την πρωθυπουργία της χώρας στις 11 Νοεμβρίου 2011 και τη μετέπειτα ακαδημαϊκή του ενασχόληση ως επισκέπτης καθηγητής στο πανεπιστήμιο Harvard. Με την αναλογία αυτή παρουσιάζεται ο Παπανδρέου ως ο Ηρώδης της ελληνικής οικονομίας καθώς κατά τη διάρκεια της θητείας του υπεγράφη η δανειακή σύμβαση της Ελλάδας το 2010 από την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα, τις χώρες της νομισματικής ένωσης και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο με επώδυνα οικονομικά μέτρα για το λαό. Η λέξη οικονομικά είναι γραμμένη με έντονα γράμματα θέλοντας να τονίσει το οξύμωρο της κατάσταση, την ακαδημαϊκή του καριέρα του ως καθηγητής οικονομικών παρά την αποτυχία του ως πρωθυπουργός στην οικονομική διαχείριση της χώρας. Επιπλέον με τη λέξη γραφές παραλληλίζεται ο ελληνικός τύπος. Τα λόγια της γιαγιάς συνδέονται με το περιβάλλον πλοκής λόγω των

Χριστουγέννων. Στη γελοιογραφία το κορίτσι δεν έχει ενεργή συμμετοχή και ο ρόλος του περιορίζεται στην ακρόαση του παραμυθιού.

Γελοιογραφία 10

Περιγραφή: Στη γελοιογραφία βλέπουμε δυο παιδιά να συζητούν σε ένα πάρκο. Το αγόρι λέει «Ο παππούς μου ήταν έφεδρος αξιωματικός στον πόλεμο της Αλβανίας» και το κορίτσι απαντά: «Εμένα ο πατέρας μου είναι έφεδρος δημ. υπάλληλος στον πόλεμο της χρεοκοπίας».

Σημειωτική Ανάλυση: Στη γελοιογραφία παρακολουθούμε των διάλογο δυο παιδιών τα οποία όπως συνηθίζεται σε αυτήν την ηλικία αναφέρονται στα κατορθώματα των μεγαλύτερων συγγενών τους. Μέσα από τη συνομιλία των παιδιών σχολιάζεται η απόφαση της κυβέρνησης να κηρύξει τους δημοσίους υπαλλήλους σε καθεστώς εφεδρείας. Στο διάλογο των δυο παιδιών εντοπίζεται ένα λογοπαίγνιο ανάμεσα στις δυο χρήσεις της λέξης έφεδρος στη μια περίπτωση έχει στρατιωτική έννοια ενώ στην άλλη νομικό/εργασιακό νόημα. Επίσης γίνεται παραλληλισμός ανάμεσα στον πόλεμο της Αλβανίας και τον πόλεμο της χρεοκοπίας, με αυτό τον τρόπο παρουσιάζεται η ζωή του δημοσίου υπαλλήλου αλλά και γενικότερα του μέσου Έλληνα ως εμπόλεμη κατάσταση. Εξισώνεται σε σημαντικότητα στη ζωή των πολιτών ο στρατιωτικός πόλεμος του 1940 με τον οικονομικό πόλεμο της σύγχρονης εποχής. Επιπλέον εντοπίζεται στον διάλογο ο διαγενεαλογικός κώδικας (παππούς-μπαμπάς) με τον οποίο δηλώνεται ο αγώνας δυο γενιών από τη σύγχρονη ιστορία της Ελλάδας που μάχονται για την κρατική και οικονομική ανεξαρτησία κατά του δυτικού επεκτατισμού, πολιτικού και οικονομικού. Το περιβάλλον πλοκής αποτελεί απλώς τον χώρο όπου διαδραματίζεται η δράση της γελοιογραφίας χωρίς να προσθέτει πληροφορίες στην αφήγηση. Το χιούμορ παράγεται μέσω της τοποθέτησης των δυο παιδιών να μιλούν για οικονομικά και πολιτικά ζητήματα, θέματα δηλαδή που δεν συνδέονται με την παιδική ηλικία, στη διττή χρήση της λέξης έφεδρος όπου

ανακαλούνται δυο διαφορετικά γνωστικά σχήματα και στη διάθεση επίδειξης από την πλευρά του αγοριού και την ακόλουθη απάντηση του κοριτσιού.

Γελοιογραφία 11

Περιγραφή: Ένα αγόρι βρίσκεται ξαπλωμένο μπρούμυτα στην παραλία. Δίπλα του υπάρχει μια ταμπέλα που γράφει: «ΕΥΡΩΠΑΙΟΙ ΗΓΕΤΕΣ ΔΙΑΤΗΡΕΙΤΑΙ ΤΙΣ ΑΚΤΕΣ ΚΑΙ ΤΙΣ ΣΥΝΕΙΔΗΣΕΙΣ ΣΑΣ ΚΑΘΑΡΕΣ».

Σημειωτική Ανάλυση: Το σκίτσο σχολιάζει την κατάσταση που επικρατεί στα νησιά του Αιγαίου όπου εισέρχονται δια θαλάσσης χιλιάδες πρόσφυγες από τη Συρία ανάμεσά τους και παιδιά. Γίνεται σαφής αναφορά στη φωτογραφία του 3χρονου Αϊλάν Κούρντι που ξεβράστηκε νεκρός στην παραλία Μπόντρουμ της Τουρκίας στην προσπάθεια της οικογένειάς του αγοριού και άλλων προσφύγων να μεταφερθούν από την Τουρκία στην Ελλάδα. Η φωτογραφία του έκανε το γύρω του κόσμου μέσω των ΜΜΕ και των μέσων κοινωνικής δικτύωσης και στάθηκε η αφορμή για τη δημιουργία του σκίτσου. Το παιδί απεικονίζεται όπως στην φωτογραφία με τη διαφορά ότι στην εικόνα έχει προστεθεί μια ταμπέλα η οποία αποτελεί το σχόλιο του σκιτσογράφου. Το μήνυμα αποτελεί ευθεία επίθεση κατά των αρχηγών των κρατών-μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης ως αποτέλεσμα της αδυναμίας τους να διαχειριστούν την προσφυγική κρίση. Ο Κυρ παραφράζει το μήνυμα των πινακίδων που υπάρχει σε πολλές παραλίες το οποίο προτρέπει τους πολίτες να μην μολύνουν την θάλασσα και τις ακτές με σκουπίδια. Από μια οπτική ίσως θέλει να δείξει τον τρόπο με τον οποίο αντιμετωπίζονται οι πρόσφυγες από τις ευρωπαϊκές κυβερνήσεις, ως ανεπιθύμητοι που θα «μολύνουν» με την παρουσία τους τις ευρωπαϊκές χώρες. Το μήνυμα απευθύνεται στο θυμικό και συγκεκριμένα γίνεται αναφορά στις συνειδήσεις των Ευρωπαίων αρχηγών που προβάλλουν τους οικονομικούς δείκτες ανάπτυξης σε βάρος των ανθρώπινων ζώων. Η απεικόνιση του νεκρού αγοριού έρχεται σε αντίθεση με τις

στερεότυπες απεικονίσεις των χαρούμενων και ζωηρών παιδιών στην παραλία και επιπλέον παρατηρείται η απουσία χρώματος, στοιχεία που εντείνουν την τραγικότητα και το πένθιμο ύφος. Το σκίτσο έχει σκοπό τη διαμαρτυρία για αυτήν την κατάσταση και τον προβληματισμό του αναγνώστη για αυτό και απουσιάζει το χιουμοριστικό στοιχείο. Το παιδί αποτελεί το σημαινόμενο του πρόσφυγα που δεν έχει την δυνατότητα να καθορίσει την τύχη του αλλά οι αποφάσεις των ισχυρών του στερούν την ελευθερία στη χώρα του και στην προσπάθεια για καλύτερες συνθήκες διαβίωσης, την ίδια του τη ζωή.

Γελοιογραφία 12

Περιγραφή: Ένας άντρας και ένα αγόρι βρίσκονται σε ένα μουσείο και κοιτούν έναν πίνακα που απεικονίζει τη μάχη των Ελλήνων αγωνιστών του 1821 εναντίον των Τούρκων. Ο άντρας λέει: «Οι ήρωες του 1821 αγωνίστηκαν για να διώξουν τον οθωμανικό ζυγό... ώστε οι απόγονοί τους να είναι ελεύθεροι να επιλέξουν τον γερμανικό ζυγό...».

Σημειωτική Ανάλυση: Η γελοιογραφία λαμβάνει χώρα σε ένα μουσείο όπου πατέρας και γιος θαυμάζουν τον πίνακα ζωγραφικής «Η έξοδος του Μεσολογγίου» του Θεόδωρου Βρυζάκη. Ο πατέρας, ο οποίος αντιπροσωπεύει το μέσο Έλληνα, εκφράζει την περιφρόνηση και την πικρία αναφορικά με τη στάση των σημερινών πολιτών. Στη γελοιογραφία υπάρχει η αντίθεση ανάμεσα στο ένδοξο παρελθόν με τους αγώνες για εθνική ανεξαρτησία και τη μοιρολατρική και παθητική στάση του σύγχρονου Έλληνα. Γίνεται αναφορά σε ιστορικά γεγονότα της νεώτερης ιστορίας (Επανάσταση

του 1821) που αποτέλεσαν την αφετηρία για τη δημιουργία του ελληνικού κράτους και στη σύγχρονη εποχή όπου κινδυνεύει η εθνική κυριαρχία. Γίνεται παραλληλισμός του Οθωμανικού Ζυγού με τον Γερμανικό Ζυγό με τη διαφορά ότι ο δεύτερος δεν είναι αποτέλεσμα ήττας σε κάποια μάχη αλλά αποτελεί ελεύθερη επιλογή των Ελλήνων μέσω της στάσης τους και των πολιτικών τους επιλογών. Έτσι ταυτίζεται η οικονομική υποδούλωση με την απώλεια της εθνικής κυριαρχίας. Ενδιαφέρον παρουσιάζει ο χαρακτηρισμός των αγωνιστών του 1821 ως «ήρωες» και παράλληλη η απουσία του για τους σύγχρονους Έλληνες στους οποίους αρκείται η περιγραφή «απόγονοι». Το λεκτικό μήνυμα ενισχύεται από το θεματικό περιεχόμενο του πίνακα ο οποίος αποτελεί και την αφορμή για το σχόλιο του πατέρα. Η Έξοδος του Μεσολογγίου συμβολίζει την αυτοθυσία και τον αγώνα για την Ελευθερία. Η γελοιογραφία ασκεί κριτική στον σύγχρονο Έλληνα ο οποίος αρκείται στο να θαυμάζει τα ένδοξα κατορθώματα των προγόνων του αλλά ο ίδιος δεν έχει την ίδια αγωνιστική διάθεση για να καθορίσει την μοίρα του. Τέλος το αγόρι δεν έχει ενεργή συμμετοχή και ο ρόλος του περιορίζεται στο να ακούει το σχόλιο του πατέρα.

Γελοιογραφία 13

Περιγραφή: Μια τριμελής οικογένεια κάθεται στο μεσημεριανό τραπέζι και οι γονείς συζητούν για την πολιτική και την εκπαίδευση ενώ το αγόρι κοιτά σοβαρό τον πατέρα. Ο πατέρας λέει: «Υπουργός Παιδείας είναι ο Φίλης και υφυπουργός ο Πελεγρίνης» και η μητέρα απαντά: «Ευτυχώς που το σχολείο του παιδιού μας είναι ακόμη κλειστό...».

Σημειωτική Ανάλυση: Στη γελοιογραφία εικονίζεται ένα στιγμιότυπο από το μεσημεριανό τραπέζι στο οποίο είναι συγκεντρωμένη όλη η οικογένεια η οποία συμβολίζει την τυπική ελληνική οικογένεια. Οι γονείς σχολιάζουν δυο πολιτικά πρόσωπα και την τοποθέτηση τους σε θέσεις ευθύνης και συγκεκριμένα στο Υπουργείο Παιδείας. Όπως προαναφέρθηκε πρόκειται για τη μέση ελληνική οικογένεια μικρομεσαίου εισοδήματος που το παιδί τους πηγαίνει στο δημόσιο ελληνικό σχολείο το οποίο δεν μπορεί να λειτουργήσει λόγω των ελλείψεων σε εκπαιδευτικό προσωπικό σε αντίθεση με τα ιδιωτικά σχολεία που δεν αντιμετωπίζουν τέτοιου είδους προβλήματα που να εμποδίζουν την απρόσκοπτη λειτουργία τους. Η γελοιογραφία σατιρίζει την πολιτική επιλογή της κυβέρνησης να τοποθετήσει τους συγκεκριμένους πολιτικούς στο Υπουργείο Παιδείας τους οποίους θεωρεί ανίκανους να διαχειριστούν τα προβλήματα της εκπαίδευσης. Στη γελοιογραφία υπάρχει αντίθεση ανάμεσα στη δυσαρέσκεια για τα κλειστά σχολεία και τα αποτελέσματα τους στην εκπαίδευση των μαθητών και τη χαρά για τα κλειστά σχολεία λόγω της ακαταλληλότητας των πολιτικών προσώπων. Η συγκεκριμένη αντίθεση παράγει το χιούμορ το οποίο εντοπίζεται στα λόγια της μητέρας. Το παιδί ως μέλος της οικογένειας δεν συμμετέχει στη συζήτηση που αφορά το μέλλον του ενώ από τη στάση του σώματος φαίνεται ότι δίνει περισσότερη σημασία στα λόγια του πατέρα καθώς σε αυτόν έχει στραμμένο το βλέμμα του.

Γελοιογραφία 14

Περιγραφή: Το σκηνικό της γελοιογραφίας αποτελεί το σαλόνι του σπιτιού όπου βρίσκονται πατέρας και γιος και συζητούν. Τη συζήτηση ξεκινά ο γιος ο οποίος

λέει: «Μπαμπά, διαπιστώνω ότι ζω σ' ένα τόπο που δεν έχει μέλλον!» και ο πατέρας απαντά «Όταν μεγαλώσεις παιδί μου θα διαπιστώσεις ότι δεν ούτε ενεστώτα, ούτε παρατατικό, ούτε Αόριστο, ούτε Υπερσυντέλικο...».

Σημειωτική Ανάλυση: Η γελοιογραφία διαδραματίζεται στο σαλόνι της μέσης ελληνικής οικογένειας όπου γίνονται συζητήσεις για την γενικότερη κατάσταση της χώρας. Το αγόρι σε αντίθεση με τις στερεότυπες απεικονίσεις όπου το παιδί παρουσιάζεται χαρούμενο και αισιόδοξο για το μέλλον εδώ εκφράζει τη δυσπιστία του. Το αγόρι αποτελεί το σημαινόμενο της οικογένειας ως το παιδί της ελληνικής οικογένειας το οποίο εκφράζει με τη στάση του την απογοήτευση των νέων για τις προοπτικές που προσφέρει η χώρα. Στο λεκτικό μήνυμα του πατέρα γίνεται χρήση των χρόνων του ρήματος (παροντικοί και παρελθοντικοί χρόνοι) και δηλώνουν την απογοήτευση της μέσης ηλικίας από την κατάσταση που επικρατεί στη χώρα, πολιτική και οικονομική, τόσο για το παρόν όσο και για το παρελθόν δείχνοντας τη διαχρονικότητα και τη μονιμότητα των προβλημάτων της Ελλάδας. Το χιούμορ παράγεται μέσα από τη χρήση των χρόνων του ρήματος έξω από το σχολικό και διδακτικό πλαίσιο.

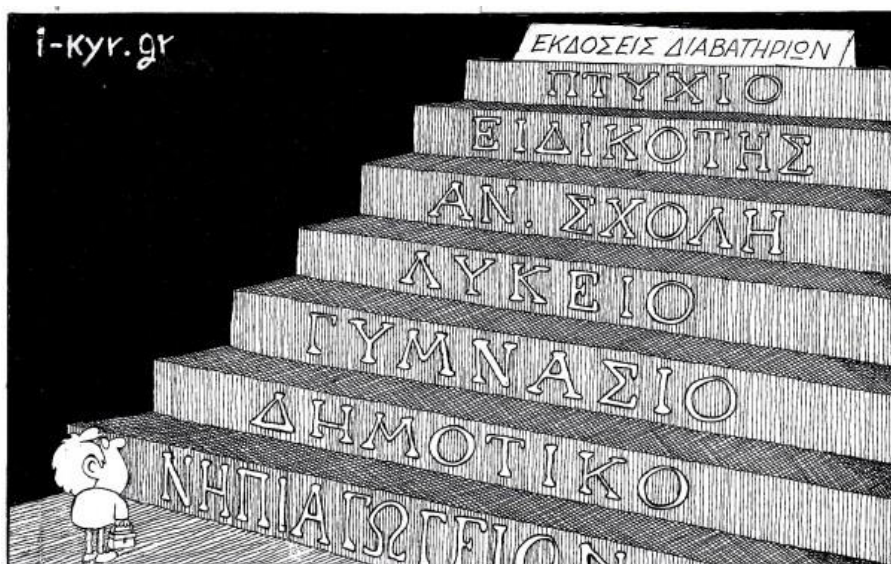
Γελοιογραφία 15

Περιγραφή: Ένα αγόρι και ο πατέρας του βρίσκονται στο σπίτι και συζητούν. Το αγόρι ρωτάει «Μπαμπά... Γιατί μερικοί βουλευτές οπλοφορούν;» και ο πατέρας απαντά «Είναι απόγονοι των αγωνιστών του 21! «Αρματωλοί και Κλέφτες»».

Σημειωτική Ανάλυση: Η δράση της γελοιογραφίας εκτυλίσσεται εντός του σπιτιού όπου πατέρας και γιος συζητούν για την επικαιρότητα. Το αγόρι, όπως συνηθίζεται στην παιδική ηλικία, έχει απορίες και περιέργεια για την πολιτική και κοινωνική ζωή. Η γελοιογραφία αναφέρεται στην παράνομη κατοχή όπλων από τους βουλευτές της Χρυσής Αυγής. Ο πατέρας χρησιμοποιεί ιστορικούς όρους (αγωνιστών του 21, Κλέφτες και Αρματολοί) έξω από το συνηθισμένο τους πλαίσιο με σκοπό την παραγωγή χιούμορ. Οι Κλέφτες και οι Αρματολοί ήταν ένοπλοι αγωνιστές που ζούσαν σε δύσβατα μέρη και πολέμησαν στην Επανάσταση του 1821. Στο σχόλιο του πατέρα εντοπίζεται ειρωνεία σχετικά με την αναφορά στους βουλευτές ως ιστορικής συνέχειας των πολεμιστών της Ελληνικής Επανάστασης. Η λέξη απόγονοι δεν αναφέρεται τυχαία γιατί οι βουλευτές και οι ψηφοφόροι του συγκεκριμένου κόμματος θεωρούν τους εαυτούς συνεχιστές των αρχαίων Ελλήνων και των αγωνιστών του 1821. Επιπλέον εντοπίζεται ένα λογοπαίγνιο αναφορικά με τη διττή χρήση των λέξεων κλέφτες και αρματολοί, αρματολοί επειδή οι βουλευτές οπλοφορούν και κλέφτες λόγω των οικονομικών σκανδάλων που συχνά έρχονται στη δημοσιότητα.

Γελοιογραφία 16

Περιγραφή: Ένα αγόρι το οποίο κρατάει μια μαθητική τσάντα στέκεται μπροστά από μια σκάλα. Στα σκαλοπάτια είναι γραμμένες οι λέξεις «Νηπιαγωγείο, Δημοτικό, Γυμνάσιο, Λύκειο, Αν. Σχολή, Ειδικότης, Πτυχίο» στην κορυφή της σκάλας υπάρχει ένα πανό που γράφει: «Εκδόσεις διαβατηρίων».

Σημειωτική Ανάλυση: Η σκάλα συμβολίζει το εκπαιδευτικό σύστημα από την πρωτοβάθμια μέχρι την τριτοβάθμια εκπαίδευση, στην κορυφή της το αναμενόμενο θα ήταν να υπάρχει η εργασία, αλλά αντίθετα παρατηρούμε το πανό εκδόσεις διαβατηρίων. Με αυτόν τρόπο δηλώνεται ότι το εκπαιδευτικό σύστημα παρέχει γνώσεις και εφόδια στους μαθητές όμως δεν υπάρχει σύνδεση της εκπαίδευσης με την αγορά εργασίας με αποτέλεσμα να μεταναστεύουν οι νέοι πτυχιούχοι στο εξωτερικό. Ο πρόχειρος τρόπος με τον οποίο είναι τοποθετημένο το πανό ίσως σημαίνει ότι η ανεργία των πτυχιούχων αποτελεί μια σχετικά νέα κατάσταση καθώς σε παλαιότερες εποχές που οι απόφοιτοι τις τριτοβάθμιας εκπαίδευσης ήταν λιγότεροι έβρισκαν εύκολα θέσεις εργασίας. Ο μαθητής αντιμετωπίζει την εκπαίδευση με φόβο και λύπη καθώς το βλέμμα του είναι στραμμένο στην κορυφή της σκάλας και αντιλαμβάνεται ότι το εργασιακό μέλλον του είναι αβέβαιο και η μόνη διέξοδος είναι η μετανάστευση.

Γελοιογραφία 17

Περιγραφή: Μια οικογένεια κάθεται σε ένα άδειο τραπέζι, όλοι είναι στραμμένοι προς το πατέρα και είναι στεναχωρημένοι ιδιαίτερα η γυναίκα είναι δακρυσμένη. Ο πατέρας ανακοινώνει: «Αγαπημένα μου παιδιά! Σήμερα δεν έχουμε να φάμε τίποτα! Αρχίζει η «Λευκή Εβδομάδα»! Είναι μια απόφαση των Ελλ.ξενοδοχών, του Τουρισμού και του υπ. Παιδείας...»

Σημειωτική Ανάλυση: Η γελοιογραφία σατιρίζει την αναποτελεσματικότητα των οικονομικών μέτρων της κυβέρνησης για την προσπάθεια ενίσχυσης της οικονομίας

χωρίς να βελτιώνονται σημαντικά οι συνθήκες ζωής των πολιτών. Στη γελοιογραφία έχουμε μια μικρομεσαία ελληνική οικογένεια η οποία υφίσταται την οικονομική λιτότητα της κυβέρνησης με αποτέλεσμα την φτωχοποίηση της. Με τον όρο «Λευκή Εβδομάδα» από τη μια εννοεί την απόφαση των Υπουργών Παιδείας και Τουρισμού ύστερα από την πρόταση των Ελλήνων ξενοδόχων, για καθιέρωση χειμερινών διακοπών με στόχο την ενίσχυση του τουρισμού. Ταυτόχρονα υποδηλώνεται και η φτώχεια μέσω του λευκού τραπεζομάντηλου σε ένα τραπέζι χωρίς φαγητό. Τα παιδιά και η μητέρα αποτελούν τα θύματα της οικονομικής πολιτικής, δεν έχουν ενεργή συμμετοχή όμως αντιλαμβάνονται τη σοβαρότητα της κατάστασης ιδιαίτερα η μητέρα που δακρύζει.

Γελοιογραφία 18

Περιγραφή: Μια γυναίκα και το παιδί της βρίσκονται σε ένα δωμάτιο του σπιτιού. Η μητέρα έχει στραμμένο το βλέμμα στο παιδί ενώ παράλληλα μιλάει στο τηλέφωνο: «Κε Καμμένε... Ο γιος μου «πάει στα τέσσερα»! Λέτε να είναι μνημονιακός;». Το αγόρι είναι χαρούμενο ενώ στο χώρο υπάρχει μια μπάλα.

Σημειωτική Ανάλυση: Στη γελοιογραφία γίνεται χρήση της κυριολεκτικής σημασίας της φράσης «πάει στα τέσσερα» και της μεταφορικής της σημασίας, αναφορικά με την διαπραγματευτική στάση της κυβέρνησης με τους δανειστές. Με τη μεταφορική της χρήσης δηλώνεται η κατώτερη-ζωώδης συμπεριφορά (όπως περπατούν τα ζώα σε αντίθεση με τους ανθρώπους που στέκονται όρθιοι), η υποδούλωση στους ξένους μηχανισμούς και εντοπίζεται κάποιος σεξιστικός υπαινιγμός. Στη γελοιογραφία προβάλλεται η κυριολεκτική σημασία της φράσης μέσω τόσο του λεκτικού

μηνύματος όσο και της εικόνας του νηπιού. Το όνομα του πολιτικού που αναφέρεται είναι αυτό στον οποίο ανήκει η φράση. Ο οικονομικός όρος μνημονιακός χρησιμοποιείται έξω από το πλαίσιο του και μέσω της υπερβολής περιγράφει το μικρό παιδί με σκοπό την παραγωγή χιούμορ. Επιπλέον δηλώνει το κλίμα της εποχής σχετικά με το διαχωρισμό των πολιτικών και των πολιτών όσον αφορά τη στάση τους απέναντι στο μνημόνιο. Ο συγκεκριμένος όρος χρησιμοποιήθηκε ιδιαίτερα από τον Πάνο Καμμένο. Το παιδί απεικονίζεται χαρούμενο με την άγνοια και ανεμελιά της ηλικίας του χωρίς να καταλαβαίνει το νόημα της φράσης της μητέρας του. Ο χρωματικός κώδικας του ρούχου του παιδιού φανερώνει το φύλο του αλλά επίσης μέσω του μπλε χρώματος ίσως γίνεται αναφορά στους βουλευτές της Νέας Δημοκρατίας τους οποίους κυρίως χαρακτήριζε ο Πάνος Καμμένος ως μνημονιακούς.

Γελοιογραφία 19

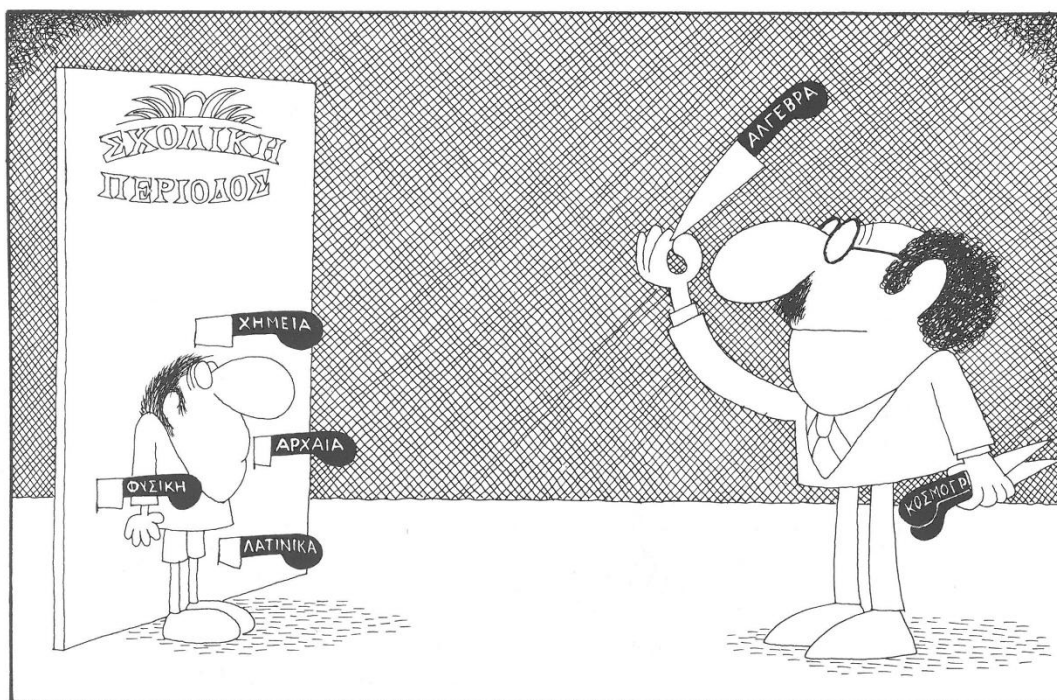

Περιγραφή: Δυο κυρίες οι οποίες βρίσκονται στο πάρκο παρακολουθούν ένα αγόρι που κλαίει και συζητούν. Η πρώτη λέει «Ηρθε ξαφνικά ο Βενιζέλος και του πήρε το ΠΑ.ΣΟ.Κ...» και η άλλη απαντά «Το χρυσό μου! Και τώρα με τι θα παίζει;». Το αγόρι έχει μουστάκι και φοράει πράσινο μπλουζάκι.

Σημειωτική Ανάλυση: Ο γελοιογράφος απεικονίζει τον πρώην Πρωθυπουργό και πρόεδρο του ΠΑ.ΣΟ.Κ ως κακομαθημένο παιδί. Το χαρακτηριστικό της κακής συμπεριφοράς υπογραμμίζεται από το συναισθηματικό κώδικα που εμφανίζει το παιδί (κλάμα, υψωμένα χέρια, ανοιχτό στόμα). Εντοπίζεται αναλογία ανάμεσα στη συμπεριφορά του παιδιού και του Γιώργου Παπανδρέου. Αν και δεν αναφέρεται το όνομά του ωστόσο το αγόρι εικονίζεται με μουστάκι και πράσινο μπλουζάκι με τα

οποία δηλώνεται ξεκάθαρα η ταυτότητά του και το πολιτικό κόμμα στο οποίο ανήκει. Σχετικά με το γλωσσικό κώδικα αναφέρεται ο πολιτικός του αντίπαλος ο οποίος εμμέσως παρουσιάζεται ως παιδί και το ΠΑ.ΣΟ.Κ ως παιχνίδι, διεκδίκησης. Το παιδί στη γελοιογραφία αποτελεί σημαινόμενο της πολιτικής και συγκεκριμένα της πολιτικής ανωριμότητας. Τέλος οι γυναίκες θα μπορούσε να ειπωθεί ότι υποδηλώνουν την κοινή γνώμη η οποία τον αντιμετωπίζει ως παιδί και αναρωτιέται για το πολιτικό του μέλλον.

Γελοιογραφία 20

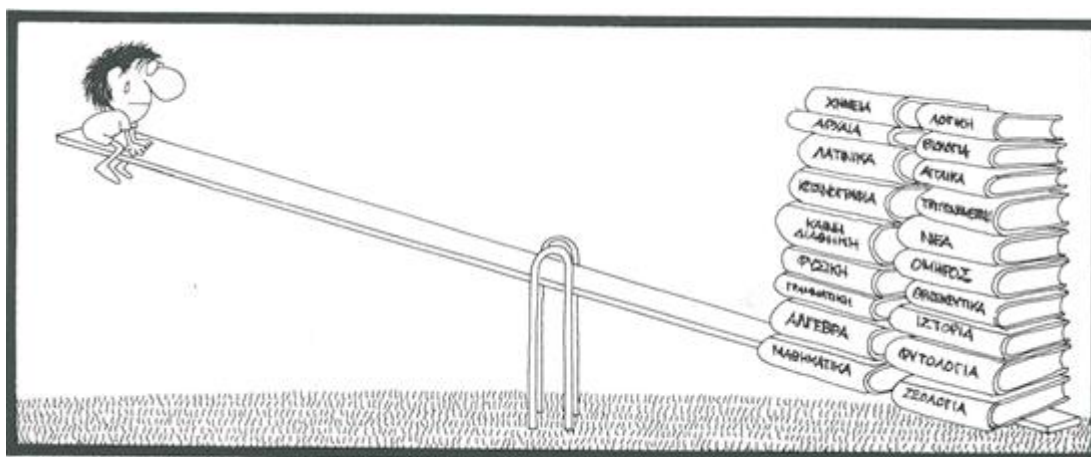

Περιγραφή: Ο δάσκαλος κρατάει στα χέρι του ένα μαχαίρι που γράφει πάνω «Άλγεβρα» με το οποίο στοχεύει ένα αγόρι που στέκεται μπροστά σε ένα ταμπλό που γράφει: «Σχολική Περίοδος» γύρω του είναι καρφωμένα μαχαίρια που γράφουν «Χημεία», «Αρχαία», «Φυσική», «Λατινικά». Ο μαθητής είναι τρομοκρατημένος.

Σημειωτική Ανάλυση: Στη γελοιογραφία υπάρχει οπτική μεταφορά καθώς εντοπίζεται αναλογία ανάμεσα στα κόλπα του ταχυδακτυλουργού και τη σχολική ζωή. Το παιδί ως σημαινόμενο του μαθητή και μάλιστα του μαθητή-θύμα του εκπαιδευτικού συστήματος, ο οποίος δεν έχει δυνατότητα να αντιδράσει και να βελτιώσει τη θέση του. Ο συναισθηματικός κώδικας του αγοριού δηλώνει τον τρόπο με τον οποίο αντιμετωπίζει το σχολείο και τους εκπαιδευτικούς. Στην αφήγηση της

γελοιογραφίας ο δάσκαλος/εκπαιδευτικός έχει το ρόλο του θύτη με όπλα του τα σχολικά μαθήματα. Επίσης ο δάσκαλος υποδηλώνει το σύνολο των εκπαιδευτικών και του εκπαιδευτικού συστήματος που με τον αυστηρό και επιθετικό χαρακτήρα τους δεν αφήνουν περιθώρια πρωτοβουλιών στους μαθητές. Από την εμφάνιση (μουστάκι, γυαλιά) και τον ενδυματολογικό κώδικα (κοστούμι, γραβάτα) του εκπαιδευτικού φαίνεται ότι γίνεται αναφορά σε εκπαιδευτικούς παλαιότερων χρόνων.

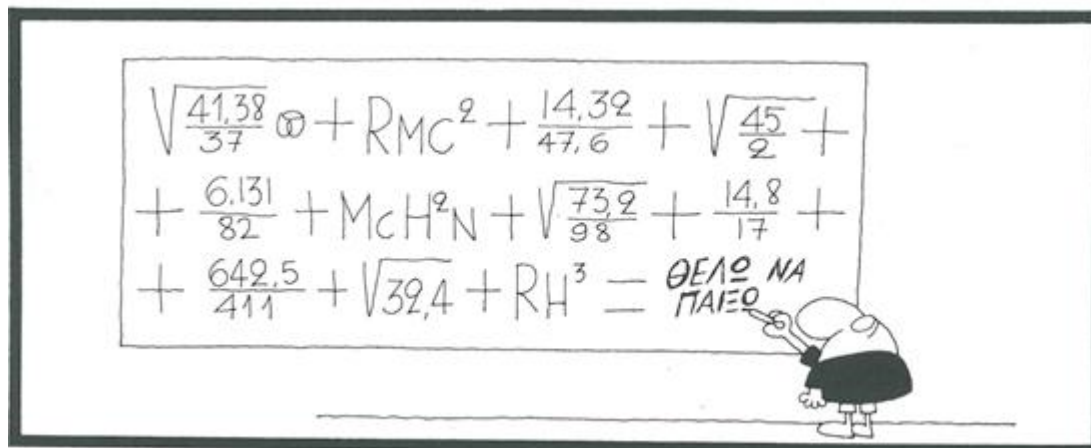
Γελοιογραφία 21

Περιγραφή: Ένα παιδί με αγωνία προσπαθεί να ισορροπήσει στην τραμπάλα. Στην άλλη μεριά της τραμπάλας βρίσκονται τα βιβλία των σχολικών μαθημάτων.

Σημειωτική Ανάλυση: Στην παρούσα γελοιογραφία σε αντίθεση με τις συνηθισμένες απεικονίσεις όπου το παιδί εμφανίζεται χαρούμενο να παίζει εδώ παρουσιάζεται δυστυχισμένο. Γίνεται χρήση των αντιθέσεων από τη μια η χαρά του παιχνιδιού και από την άλλη η λύπη και η αγωνία για τα σχολικά μαθήματα. Η τραμπάλα είναι ένα παιχνίδι ισορροπίας το οποίο συνδέεται με την παιδική ηλικία. Το παιδί παρουσιάζεται ως ο μαθητής ο οποίος αγωνίζεται σε μια άνιση μάχη (ένα το παιδί-πολλά τα βιβλία) να ανταπεξέλθει στις υποχρεώσεις του σχολείου. Ο μαθητής φαίνεται να «χάνει το παιχνίδι» από τα σχολικά βιβλία που δηλώνουν το σχολείο και τα μαθήματα. Από μια άποψη η ζωή του παιδιού παρομοιάζεται με την τραμπάλα όπου στη μια άκρη της, υπάρχει ο ρόλος του παιδιού και στην άλλη ο ρόλος του μαθητή με τις υποχρεώσεις.

Γελοιογραφία 22

Περιγραφή: Στον πίνακα είναι γραμμένη μια μαθηματική άσκηση την οποία προσπαθεί να λύσει ο μαθητής γράφοντας «Θέλω να παίξω».

Σημειωτική Ανάλυση: Η γελοιογραφία διαδραματίζεται στη σχολική τάξη, το σκηνικό σε αυτήν την περίπτωση συμμετέχει στην αφήγηση. Ο γλωσσικός κώδικας είναι περιορισμένος ωστόσο έχει καθοριστικό ρόλο για την κατανόηση της γελοιογραφίας. Το παιδί δηλώνει το τον μαθητή και η εξίσωση τα σχολικά μαθήματα και γενικότερα το εκπαιδευτικό σύστημα. Ο αυταρχικός και γνωσιοκεντρικός χαρακτήρας της εκπαίδευσης καταπιέζει την έμφυτη τάση του παιδιού για παιχνίδι και διασκέδαση τα οποία συνιστούν γνωρίσματα της παιδικότητας. Και σε αυτή τη γελοιογραφία χρησιμοποιείται η αντίθεση για την παραγωγή χιούμορ από τη μια η λύπη σε ότι έχει να κάνει με τα σχολικά μαθήματα και από την άλλη η χαρά που συνοδεύει το παιχνίδι. Σε ένα ιδεολογικό επίπεδο είναι μια αντίθεση ανάμεσα στο Θέλω και το Πρέπει.

Γελοιογραφία 23

Περιγραφή: Ένας πλούσιος άντρας κρατάει δώρα και ένα χριστουγεννιάτικο δέντρο και κοιτάει τη βιτρίνα ενός καταστήματος ενώ έχει γυρισμένη την πλάτη του σε μια ζητιάνα και το παιδί της. Στη βιτρίνα διακρίνεται η φάτνη με την Παναγία και τον Χριστό ενώ πάνω είναι γραμμένο «Merry Christmas».

Σημειωτική Ανάλυση: Η γελοιογραφία χρησιμοποιεί θρησκευτικά θέματα για να θίξει κοινωνικά-οικονομικά ζητήματα όπως η φτώχεια και η οικονομική ανισότητα. Η φτωχή γυναίκα με το μωρό παρομοιάζεται με την Παναγία και τον Χριστό, γεγονός που υπογραμμίζεται με το άστρο της Γέννησης το οποίο βρίσκεται από πάνω τους και συμβολίζει το μήνυμα των Χριστουγέννων. Το παιδί αποτελεί στη μια περίπτωση σημαινόμενο της θρησκείας ενώ στην άλλη σημαινόμενο της φτώχειας και ιδιαίτερα της παιδικής φτώχειας. Η στάση του άντρα δηλώνει την σοβαροφάνεια, την τυπολατρία και την αδιαφορία της ανώτερης τάξης για τα πραγματικά προβλήματα. Εντοπίζεται αντίθεση ανάμεσα στο άδειο πιάτο της ζητιάνας και τα δώρα που κρατάει ο πλούσιος άντρας μέσω των οποίων ασκείται κριτική στο καταναλωτικό πνεύμα των εορτών που δεν συνάδει με το χριστιανικό πνεύμα της αγάπης και της βοήθειας. Επιπλέον αντίθεση παρατηρείται στο σύγχρονο τρόπο ζωής με τη θεοποίηση των υλικών αγαθών σε βάρος της ανθρώπινης ζωής μέσω της απεικόνισης του άντρα με τα δώρα και της γυναίκας με το μωρό. Οι ταυτότητες που υποδηλώνονται είναι η ανώτερη οικονομική τάξη vs την φτώχεια. Η ευχή στα αγγλικά καταδεικνύει την

ξενομανία, την εμπορευματοποίηση της χριστιανικής γιορτής και την απομάκρυνση από τις ελληνικές παραδόσεις και την ουσία της γιορτής.

Γ. Διαπιστώσεις

Η γελοιογραφία είναι μια μορφή έκφρασης που ικανοποιεί τη βαθύτερη ανάγκη του ανθρώπου ως μέλος της κοινωνίας να ασχοληθεί με την πολιτική και κοινωνική κατάσταση μέσα από ένα χιουμοριστικό και σατιρικό πρίσμα. Το χιούμορ είναι το σημαντικότερο στοιχείο για την επιτυχή μετάδοση του μηνύματος, είτε αυτό συνίσταται στην απεικόνιση είτε στις ατάκες των ηρώων είτε εξάγεται από το συνδυασμό και των δυο. Στην εργασία μελετήθηκαν γελοιογραφίες του ΚΥΡ κατά την περίοδο 1974-2015 ως προς την απεικόνιση της παιδικής ηλικίας. Για την πληρέστερη κατανόηση των ιδεολογικών σημάτων της παιδικής ηλικίας χρησιμοποιήθηκαν η ανάλυση περιεχομένου και η σημειωτική. Οι γελοιογραφίες του ΚΥΡ έχουν κοινωνικό περιεχόμενο, ακόμη και εκείνες που πραγματεύονται γεγονότα της πολιτικής ζωής. Ο γελοιογράφος αφορμάται από τον απλό λαό του οποίου οι ήρωες στις γελοιογραφίες εκφράζουν τις σκέψεις και τα προβλήματα. Τα περίφημα «ανθρωπάκια» απεικονίζουν το πώς αντιλαμβάνεται ο μέσος Έλληνας τις αποφάσεις της κυβέρνησης και τον αντίκτυπό τους στην καθημερινή του ζωή. Οι γελοιογραφίες του έχουν μεγάλο εύρος θεμάτων όπως περιβαλλοντικά, εκπαιδευτικά, κοινωνικά και ιστορικά ζητήματα. Τα πολιτικά πρόσωπα σπανίως εμφανίζονται ευθέως αλλά γίνονται αναφορές σε αυτά ή αφήνει στον αναγνώστη την αποκωδικοποίηση τους μέσω συμβολισμών και μεταφορικών απεικονίσεων.

Οι φιγούρες αλλά και ο τρόπος που είναι διευθετημένες στην εικόνα παραπέμπει σε ένα παλαιότερο λαϊκό είδος σάτιρας, το θέατρο σκιών. Οι ήρωες είναι τοποθετημένοι στο κέντρο των γελοιογραφιών, ενώ το σκηνικό απλά συνιστά το χώρο όπου διαδραματίζεται η δράση. Η συγκεκριμένη τοποθέτηση δεν είναι τυχαία γιατί από σημειολογική άποψη, στο κέντρο παρουσιάζεται ο πυρήνας της πληροφορίας, ενώ στο περιθώριο τα βοηθητικά εξαρτώμενα στοιχεία (Kress & Leeuwen, 2010:303). Το σκηνικό ιδιαίτερα στις γελοιογραφίες που οι ήρωες συνομιλούν, δεν προσθέτει σημαντικές πληροφορίες που να είναι απαραίτητες για την κατανόηση της γελοιογραφίας αλλά τοποθετεί τα γεγονότα σε ένα συγκεκριμένο χώρο (σαλόνι, πάρκο). Ακόμη στο υλικό της έρευνας εξετάστηκαν ασπρόμαυρες και έγχρωμες γελοιογραφίες. Γενικά κάθε χρώμα δημιουργεί το δικό του ερέθισμα στο μυαλό του θεατή και κατευθύνει τις αντιδράσεις, τις σκέψεις, τις προσδοκίες και τις στάσεις του. Όλα τα χρώματα έχουν θετικά και αρνητικά αποτελέσματα ανάλογα με

το περιβάλλον, και προκαλούν αντιδράσεις οι οποίες κατευνάζονται από την εμπειρία αυτών που τα βλέπουν (Kress & Leeuwen, 2010). Στις γελοιογραφίες το χρώμα έχει αφηγηματικό χαρακτήρα, με την έννοια ότι προσδίδει έναν τόνο ζωντάνιας και ευθυμίας στο σκίτσο, ενώ παράλληλα ιδιαίτερα το χρώμα των ρούχων δίνει πληροφορίες για το φύλο των παιδιών και παραπέμπει σε πολιτικούς και πολιτικά κόμματα (πράσινο- ΠΑ.ΣΟ.Κ, μπλε/γαλάζιο- Νέα Δημοκρατία).

Το παιδί εντοπίζεται με μεγάλη συχνότητα στα έργα του ΚΥΡ παρόλο που ως γελοιογράφος δεν χρησιμοποιεί μόνο τα παιδιά ως ήρωες στα σκίτσα του, όπως ο Κώστας Μητρόπουλος με τα «Άγρια μωρά». Ο ΚΥΡ επιλέγει να δημιουργεί γελοιογραφίες με μικρό αριθμό ηρώων και δίνει κυρίαρχο ρόλο στο αντρικό φύλο. Αναφορικά με την παιδική απεικόνιση γίνεται φανερό ότι η πλειονότητα των αγοριών και των κοριτσιών ανήκει στην παιδική ηλικία. Τα αγόρια αποτελούν την πλειοψηφία των παιδιών και εικονίζονται με τους ενδυματολογικούς συνδυασμούς παντελόνι-μπλούζα και σορτσάκι-μπλούζα, με το τελευταίο συναντούμε τα μικρότερης ηλικίας παιδιά. Τα κορίτσια εμφανίζονται κυρίως με φόρεμα ενώ πιο σπάνια με μπλούζα και φούστα. Επίσης η κορδέλα παρατηρείται συχνά στα μαλλιά των κοριτσιών η οποία χαρακτηρίζει τα κορίτσια παιδικής ηλικίας. Αξίζει να σημειωθεί ότι σε καμία γελοιογραφία δεν εντοπίζεται κορίτσι το οποίο να φορά παντελόνι. Η λεκτική συμμετοχή τόσο των κοριτσιών όσο και των αγοριών είναι περιορισμένη, ωστόσο τα αγόρια παρατηρούνται να εκφράζουν σε μεγαλύτερη συχνότητα τις απόψεις τους συγκριτικά με τα κορίτσια. Ως προς τον συναισθηματικό κώδικα με τον οποίο εικονίζονται τα παιδιά κυριαρχούν τα ουδέτερα και αρνητικά συναισθήματα. Στην πλειονότητα των περιπτώσεων τα παιδιά δεν έχουν ενεργό ρόλο και βρίσκονται στο φόντο της γελοιογραφίας, συμπληρώνοντας την εικόνα της οικογένειας ή της σχολικής τάξης. Συμπερασματικά ως προς τη συμμετοχή των παιδιών διακρίνονται τρεις περιπτώσεις: α) είναι τα μοναδικά πρόσωπα και έχουν καίριο ρόλο για την εξέλιξη της γελοιογραφίας, β) συνυπάρχουν με τους ενήλικες (συνήθως πατέρα και δάσκαλο) και συμμετέχουν στην πλοκή και γ) βρίσκονται στο φόντο της γελοιογραφίας και η δράση επικεντρώνεται στους ενήλικες.

Οι γελοιογραφίες προβάλλουν οπτικά μηνύματα και απαιτούν την ικανότητα κατανόησης και κατασκευής νοημάτων τόσο από το δημιουργό όσο και από τους αναγνώστες. Η ανάλυση του υλικού αναφορικά με την παρουσία και τη συμμετοχή, ενεργητική και παθητική, των παιδιών έφερε στο φως ιδεολογικές σημάνσεις σχετικά

με το ρόλο του παιδιού και το πως τον αντιλαμβάνεται ο σκιτσογράφος και κατ' επέκταση η κοινωνία. Ο ρόλος του παιδιού στις γελοιογραφίες αναπαράγει τα κοινωνικά στερεότυπα που ισχύουν στη σύγχρονη κοινωνία. Το παιδί εμφανίζεται κυρίως ως σημαινόμενο της οικογένειας, της παρέας και του μαθητή, παρουσιάζεται δηλαδή πλήρως ενταγμένο στην κοινωνία με στιγμιότυπα από την οικογενειακή, την κοινωνική και σχολική ζωή. Ως προς το σημαινόμενο του μαθητή εμφανίζεται ως θύμα του εκπαιδευτικού συστήματος που υφίσταται τις επιπτώσεις της εκπαιδευτικής πολιτικής οι οποίες δεν του αφήνουν περιθώρια για δημιουργικότητα και έκφραση. Ακόμη το παιδί σε μικρότερη συχνότητα εκφράζει τα σημαινόμενα της πολιτικής και της θρησκείας όταν αναπαριστά πολιτικά και θρησκευτικά πρόσωπα. Αναφορικά με το σημαινόμενο της θρησκείας ο γελοιογράφος δε σατιρίζει τη θρησκεία και το αίσθημα πίστης αλλά υπογραμμίζει τα στοιχεία κοινωνικής παθογένειας που αποδεικνύουν την απομάκρυνση από τις χριστιανικές αρχές και αξίες. Επίσης το παιδί εμφανίζεται ως σημαινόμενο της κοινωνικής τάξης, του πρόσφυγα και της φτώχειας ως πρόσωπο που υφίσταται κοινωνικό αποκλεισμό.

Από τη σημειωτική ανάλυση προέκυψε ότι το χιούμορ και το νόημα των γελοιογραφιών δομούνται μέσα από τις αντιθέσεις (πολιτικοί Vs λαός, πολιτικά Vs θρησκευτικά πρόσωπα, πλούσιοι Vs φτωχοί, παιδική ανεμελιά Vs προβληματισμός ενηλίκων, ζωή Vs θάνατος, παρόν Vs παρελθόν). Η παιδικότητα και τα χαρακτηριστικά της (ανεμελιά, αυθορμητισμός, περιέργεια, αθωότητα, απορία) έρχονται σε αντίθεση με τον κόσμο των μεγάλων και τα προβλήματα του. Έτσι η γελοιογραφία από τη μια διακωμωδεί την επικαιρότητα και από την άλλη προβληματίζει και ευαισθητοποιεί τους αναγνώστες. Ο ΚΥΡ χρησιμοποιεί έντεχνα την παιδική ηλικία και εκφράζει τον προσωπικό του προβληματισμό αλλά ταυτόχρονα και τον προβληματισμό των αναγνωστών για το παρόν και το μέλλον.

Για την πληρέστερη κατανόηση και ανάλυση του ρόλου του παιδιού στις γελοιογραφίες μελετήθηκε και ο ρόλος των ενηλίκων σε αυτές, γιατί το παιδί εμφανίζεται τις περισσότερες φορές να εξαρτάται από τους ενήλικους ήρωες. Οι άντρες υπερέχουν αριθμητικά σε σχέση με τις γυναίκες, με τους άντρες να έχουν καίρια θέση στην πλοκή της γελοιογραφίας. Σχετικά με την ταυτότητά τους όσον αφορά τους άντρες είναι κυρίως ο πατέρας ή ο δάσκαλος του παιδιού ενώ οι γυναίκες πρόσωπα της οικογένειας μητέρα ή γιαγιά. Επομένως πρόκειται για πρόσωπα κυρίως από το κοντινό περιβάλλον του παιδιού. Σχετικά με τη συμμετοχή των ενηλίκων ο

γελοιογράφος δίνει στους άντρες πρωταγωνιστική θέση στην πλοκή των σκίτσων ενώ η γυναίκα αρκείται σε δευτερεύοντες ρόλους. Ως προς την εμφάνιση τους ο ΚΥΡ τους απεικονίζει με στερεοτυπικό τρόπο χωρίς να παρατηρούνται σημαντικές αλλαγές στον ενδυματολογικό κώδικα των ηρώων. Οι ενήλικες αποτελούν τους τυπικούς Έλληνες της μικρομεσαίας τάξης οι οποίοι εικονίζονται με απλά και καθημερινά ρούχα χωρίς εξεζητημένους συνδυασμούς.

Σε έναν κόσμο που χαρακτηρίζεται από την εμπορευματοποίηση όλων των αξιών το παιδί μένει έξω από αυτό παρέχοντας μια νοσταλγικότητα και μια ελπίδα για το μέλλον, την επαναφορά της χαμένης αθωότητας. Στη σύγχρονη εποχή των μεγάλων και γρήγορων μεταβολών το παιδί παραμένει σταθερό και ανάμεσα στις πολιτικές και κοινωνικές διαμάχες μπορεί να επηρεάζεται αλλά παραμένει αμόλυντο (Holland, 2004). Επιπλέον δηλώνει το αίσθημα της αισιοδοξίας και ιδιαίτερα στις πολιτικές γελοιογραφίες στις οποίες στηλιτεύονται τα κακώς κείμενα της πολιτικής και κοινωνικής ζωής, προσδίδει έναν ανάλαφρο και εύθυμο τόνο. Το παιδί με τα χαρακτηριστικά της ηλικίας του χρησιμοποιείται για την παραγωγή χιούμορ αλλά παράλληλα και για να τονιστεί η ανάγκη για κοινωνική αλλαγή με σκοπό τη βελτίωση των πολιτικών και κοινωνικών συνθηκών για τις επόμενες γενιές.

Βιβλιογραφικές Αναφορές

- Barthes, R. (2007). *Εικόνα-Μουσική-Κείμενο*. (Γ. Σπανός, μτφρ.) Αθήνα: Πλέθρον.
- Bergson, H. (1998). *Το γέλιο*. Αθήνα: Εξάντας.
- Boklund- Λαγοπούλου, Κ. (Επιμ). (1980). *Εισαγωγή. Σημειωτική και Κοινωνία*. Αθήνα: Οδυσσέας
- Chandler, D. (1998). *Σημειωτική για αρχάριους* (Μ. Κωνσταντοπούλου, μτφρ). Ανακτήθηκε από <http://visual-memory.co.uk/daniel/Documents/S4B/greek/> (8/8/2016).
- Freud, S. (2009/1905). *Το ευφρολόγημα και η σχέση του με το ασυνείδητο. Το χιούμορ*. Αθήνα: Πλέθρον.
- Giddens, A. (2009). *Κοινωνιολογία* (Δ. Τσαούσης, Μτφρ.). Αθήνα: Gutenberg.
- Kress, G. & van Leeuwen, T. (2010). *Η ανάγνωση των εικόνων: η γραμματική του οπτικού σχεδιασμού*. (μτφρ. Φ. Παπαδημητρίου). Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο.
- Kyridis A., Michailidis I., Papoutzis L., Vamvakidou I. (2011). Economic crisis, visual literacy and citizenship: Six cartoonists “targeting” the economic crisis. *Proceedings of the 3rd South European and Mediterranean Conference on Citizenship, Identity and Culture*, University of Patras, 6-8/5/2011.
- Robson, C. (2010). *Η έρευνα του πραγματικού κόσμου. Ένα μέσον για κοινωνικούς επιστήμονες και επαγγελματίες ερευνητές* (Κ. Μιχαλοπούλου, επίμ.). Αθήνα: Gutenberg.
- Solourp. (2011, 15 Αυγούστου). ΚΥΡ: Δεν εμπιστεύομαι τους τιμονιέρηδες. *Το Ποντίκι*. Ανακτήθηκε από <http://www.topontiki.gr/article/20453/kyr-den-empisteyomai-toys-timonierides> (8/8/2016).
- Αριές, Φ. (1990/1960). *Αιώνες παιδικής ηλικίας*. Αθήνα: Γλάρος.
- Εμφύλιο χιούμορ. (1997, 19 Ιανουαρίου). *Ελευθεροτυπία*. Ανακτήθηκε από <http://www.iospress.gr/ios1997/ios19970119a.htm> (8/8/2016).

- Καρτάλη, Μ. (2011). *Πολιτική και γελοιογραφία στην Ελλάδα του 19ου αιώνα: μια σχέση παράλληλη*. Αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή. Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα.
- Κυρ. (1972). *Μπίτζ*. Αθήνα: Κάκτος.
- Κυρ. (1973). *Ολέ!*. Αθήνα: Αστερίας.
- Κυρ. (1977). *Πυρ*. Αθήνα: Γρηγόρης.
- Κυρ. (1984). *Η χώρα του ανατέλλοντος ηλίου*. Αθήνα: Κάκτος.
- Κυρ. (1986). *Ελούντα καλεί Αστέρα*. Αθήνα: Κάκτος.
- Κυρ. (1991). *Με καμία κυβέρνηση*. Αθήνα: Κάκτος.
- Κυρ. (1994). *30 χρόνια ανθρωπάκια*. Αθήνα: Κάκτος.
- Κυρ. (1997). *Αλλαγή 23 χρόνια και 69 μέρες*. Αθήνα: Καστανιώτης.
- Κωνσταντινίδου-Σέμογλου, Ν. (2001). *Κόμικς, Παιδί και αστείο. Η ψυχαναλυτική προσέγγιση ενός σημειωτικού είδους*. Αθήνα: Εξάντας.
- Λουκάς, Β. Σ. (2003). *Στατιστική*. Αθήνα: Κριτική.
- Μερακλής, Γ. Μ. (2013). Η εξαφάνιση της παιδικής ηλικίας. Στο Χ. Μπαμπούνης (Επιμ.), *Παιδική ηλικία: Κοινωνιολογικές, πολιτισμικές, ιστορικές και παιδαγωγικές διαστάσεις*, 11-14 Απριλίου 2013, 181-184, Αθήνα.
- Μπαμπινιώτης, Γ. (2006). *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*. Αθήνα: Κέντρο λεξικολογίας.
- Μπόκλουντ- Λαγοπούλου, Κ. (1983). Τι είναι η σημειωτική;. *Διαβάζω*, 71, 15-23.
- Νικολάοπουλος, Α. (2011). *Τα ελληνικά κόμικς από τη μεταπολίτευση έως σήμερα. Διαδρομές έντεχνης επικοινωνίας, αντικατοπτρισμοί ιδεών και πολιτισμικές αναπαραστάσεις στα σύγχρονα εικονογραφήματα*. Αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή. Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Μυτιλήνη.
- Νικολάου, Σ. (2009). *Θεωρητικά ζητήματα στην Κοινωνιολογία της Εκπαίδευσης*. Αθήνα: Gutenberg.

- Παπαγεωργίου, Γ.Κ. (1985). *Ψυχολογία* (3^η Έκδ.). Ηράκλειο: Ψυχοτεχνική.
- Παπαδανήλ, Α. (2006). *Ελληνική πολιτική γελοιογραφία. Η σοβαρή πλευρά μιας «αστείας» τέχνης*. Αθήνα: Syllipsis.
- Πασχάλης, Β. (2006). *Η γελοιογραφία και το δαιμονικό. Μορφές και όρια του σατιρικού σκίτσου*. Ιωάννινα: Ιδιωτική Έκδοση.
- Ραφαηλίδης, Β. (1985). Η γέννηση του χιούμορ από το πνεύμα του αστείου. *Διαβάζω*, 12, 16-19.
- Σαπρανίδης, Δ. (1975). *Ιστορία της πολιτικής γελοιογραφίας στην Ελλάδα*. Αθήνα: Παπαζήσης.
- Σαπρανίδης, Δ. (2001). *Ιστορία της ελληνικής γελοιογραφίας. 3000 χρόνια αμφισβήτηση*. Αθήνα: Ποταμός.
- Σαπρανίδης, Δ. (2006). *Ιστορία της ελληνικής γελοιογραφίας. Δεύτερος τόμος 1974-2004*. Αθήνα: Ποταμός.
- Τσάκωνα, Β. (2009). Η κοινωνιογλωσσολογική προσέγγιση του χιούμορ στην πολιτική γελοιογραφία. Στο 8^ο Διεθνές Συνέδριο Ελληνικής Γλωσσολογίας, Ιωάννινα, 30 Αυγούστου-2 Σεπτεμβρίου 2007. Ιωάννινα, 1184-1194. Ανακτήθηκε από http://www.dialogus.edu.gr/images/%CE%91%CE%A1%CE%98%CE%A1%CE%91%CE%BF_%CE%A3%CE%A5%CE%9D%CE%95%CE%94%CE%A1%CE%99%CE%9F/043_tsakonaICGL8_OK.pdf (8/8/2016).
- Τσάκωνα, Β. (2013). *Η κοινωνιογλωσσολογία του χιούμορ. Θεωρία, λειτουργία και διδασκαλία*. Αθήνα: Γρηγόρης.
- Χανιωτάκης, Ν. (2010). *Το χιούμορ στη διδασκαλία*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Χατζηστέλιου, Α. & Πανταζή, Π. (1991). Η πολιτική γελοιογραφία και η σημασία της κατά την προεκλογική περίοδο. *Διαβάζω*, 268, 88-106.
- Χριστοδούλου, Α. (1996). Σημειωτική και Διαφήμιση. *Εφαρμοσμένη Γλωσσολογία*, 12, 51-62.

- Alousque, N. I. (2013). Visual metaphor and metonymy in French political cartoons. *Resla* 26, 365-384. Ανακτήθηκε από <file:///C:/Users/user/Downloads/Dialnet-VisualMetaphorAndMetonymyInFrencPoliticalCartoons-4597670.pdf> (8/8/2016).
- Attardo, S. (2014). *Encyclopedia of humor studies*. Los Angeles: SAGE.
- Billig, M. (2005). *Laughter and Ridicule. Towards a Social Critique of Humour*. London: Sage.
- Buckingham, D. (2012). *After the Death of Childhood. Growing up in the age of electronic media*. Cambridge: Polity.
- Caricature Art. (n.d). Ανακτήθηκε από <http://www.visual-arts-cork.com/caricature-art.htm> (8/8/2016).
- Cundall, M. (2007). Humor and the Limits of Incongruity. *Creativity Research Journal*, 19(2), 203-211.
- De Mause, L. (2006/1974). *The history of childhood*. Lanham: Rowman & Littlefield.
- Edwards, L.J. (1997). *Political Cartoons in the 1988 Presidential Campaign: Image, Metaphor, and narrative*. New York: Garland Publishing.
- Foster, D. (2009). Locating children in the discourse of squeegee kids. In L. Lerner (Ed.), *Depicting Canada's Children* (201-218). Ontario: Wilfrid Laurier University Press.
- Harvey, K. C. (2009). How comics came to be: through the juncture of word and image from magazine gag cartoons to newspaper strips, tools for critical appreciation plus rare seldom witnessed historical facts. In J. Heer and K. Worcester (Eds.), *A Comics Studies Reader* (25–45). University Press of Mississippi.
- Helitzer, M. & Shatz, M. (2005). *Comedy Writing Secrets*. Ohio: Writer's digest books.
- Hess, S. & Northrop, S. (2011). *American Political Cartoons: The Evolution of a National Identity, 1754-2010*. New Jersey: Transaction Publishers.

- Holland, P. (2004). *Picturing childhood. The myth of the child in popular imagery*. London: Tauris.
- Krippendorff, K. (1980). *Content Analysis: An introduction to its methodology*. USA: Sage Publications.
- Martin, R. A. (2001). Humor, laughter and physical health: Methodological issues and research findings. *Psychological bulletin* 127 (4), 504-519.
- Martin, R. A. (2007). *The Psychology of Humor: An Integrative Approach*. USA: Elsevier.
- McCloud, S. (1993). *Understanding Comics. The invisible art*. New York: HarperPerennial.
- Morreall, J. (1982). A New Theory of Laughter. *Philosophical Studies*, 42, 243-254.
- Morreall, J. (2005). Humour and the conduct of politics. In S. Lockyer & M. Pickering (Eds), *Beyond a joke. The limits of humour* (63-78). Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Morreall, J. (2009). *Comic relief. A comprehensive philosophy of humor*. Chichester: Wiley-Blackwell.
- Müller, A. (2009). *Framing Childhood in Eighteenth-century English Periodicals and Prints, 1689-1789*. Surrey: Ashgate.
- Postman, N. (2011). *The disappearance of childhood*. New York: Vintage books.
- Prasad, B. D. (2008). Content Analysis. A method in Social Science Research. In D.K. Lal Das, and V. Bhaskaran, (Eds.), *Research methods for Social Work* (173-193). New Delhi: Rawat.
- Press, Charles. (1981). *The political cartoon*. New Brunswick, NJ: Fairleigh Dickinson University Press.
- Provine, R. R. (2001). *Laughter. A scientific investigation*. New York: Penguin books.

Rafaie, E. E. (2009). Metaphor in political cartoons. Exploring audience responses. In C. Forceville, & E. Urios-Aparisi (Eds.), *Multimodal Metaphor* (173-196). New York: Mouton de Gruyter.

Raskin, V. (1985). *Semantic Mechanisms of Humor*. Dordrecht: D.Reidel.

Refaie, E. E. (2011). The pragmatic of humour reception. Young people's responses to a newspaper cartoon. *Humour-International Journal of Humour Research*, 24(1), 87-108.

Rothbart, M. (2004). Incongruity, Problem- Solving and Laughter. In A. Chapman, & H. Foot (Eds.), *Humor and Laughter. Theory, Research and Applications*. (37-54). New Brunswick: Transaction Publishers.

Ruch, W. (1998). *The sense of humor. Explorations of a personality characteristic*. New York: Mouton de Gruyter.

Sani, I., Abdullah, M.H., Ali, A.M & Abdullah, F.S. (2012). The role of humour in the construction of Satire in Nigerian political cartoons. *Online journal of communication and media technologies*, 2(3), 148-153. Ανακτήθηκε από <http://www.ojcm.net/articles/23/239.pdf> (8/8/2016).

Sarigul, B. (2009). *The Significance of Caricature in Visual Communication*. Graduation thesis. Izmir University of economics, Izmir.

Schopenhauer, A. (1969/1818). *The World as Will and Representation*. New York: Dover.

Tzankova, V. & Schiphorst, T .(2012). Constructing meaning: Verbalizing the unspeakable in Turkish political cartoons. In F. Bramlett (Ed.), *Linguistics and the Study of Comics* (119-141). Palgrave Macmillan.

Van Heerden, C.H. (1994). Newspaper cartoons as a reflection of political change during the first democratic elections in South Africa. *Communicare - Journal for Communication Sciences in Southern Africa*,13(2), 103-120. Ανακτήθηκε από http://reference.sabinet.co.za/webx/access/journal_archive/02590069/297.pdf (8/8/2016).

Walker, R. (2003). Political Cartoons: Now you see them! *Canadian Parliamentary Review*, 26(1), 16-21.

Wright, T. (1976). *A history of caricature and grotesque in literature and art*. New York: Georg Olms.

Zanettin, F. (2010). Humor in translated cartoons and comics. In D. Chiaro (Ed.), *Translation, Humour and the Media* (34-52). London: Continuum.

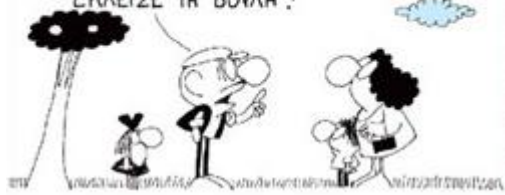
Humour. (2016). In *Encyclopedia Britannica*. Διαθέσιμο από <https://www.britannica.com/topic/humor-ancient-physiology> (1/8/2016).

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΟΥ ΛΑΟΥ ΑΠΟ ΤΗ «ΓΡΙΠΗ ΤΩΝ ΧΟΙΡΩΝ»... Η ΚΥΒΕΡΝΗΣΗ ΠΗΡΕ ΤΟ ΠΡΩΤΟ ΜΕΤΡΟ... ΕΚΛΕΙΣΕ ΤΗ ΒΟΥΛΗ!

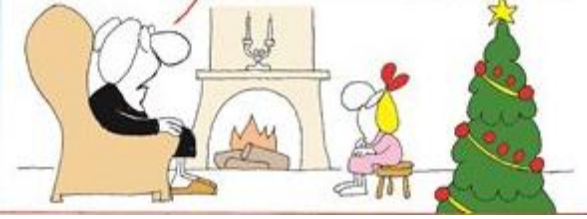
ΗΡΘΕ ΔΙΑΤΑΓΗ ΤΟΥ κ. ΦΟΥΧΤΕΛ ΑΠ' ΤΟ ΓΕΡΜΑΝΙΚΟ ΠΡΟΞΕΝΕΙΟ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ... ΕΦΕΤΟΣ ΛΕΙ ΤΑ ΚΑΛΑΝΤΑ ΘΑ ΤΑ ΛΕΜΕ ΣΤΑ ΓΕΡΜΑΝΙΚΑ...

ΟΛΑ ΑΝΑΠΟΔΑ! ΠΕΡΣΙ ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ ΠΗΓΑΝ ΣΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΧΩΡΙΣ ΒΙΒΛΙΑ... ΕΦΕΤΟΣ ΠΗΓΑΝ ΜΕ ΒΙΒΛΙΑ ΑΛΛΑ ΧΩΡΙΣ ΣΧΟΛΕΙΟ

Ο ΗΡΩΔΗΣ ΑΠΕΤΥΧΕ ΣΑΝ ΒΑΣΙΛΙΑΣ ΚΑΙ ΠΑΡΑΙΤΗΘΗΚΕ!
ΟΙ ΓΡΑΦΕΣ ΛΕΝΕ ΟΤΙ ΒΡΕΘΗΚΑΝ ΙΧΝΗ ΤΟΥ ΣΤΗΝ ΑΜΕΡΙΚΗ
ΝΑ ΔΙΔΑΣΚΕΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ Σ' ΕΝΑ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ...

Ο ΠΑΤΡΟΣ ΜΟΥ ΗΤΑΝ
ΕΦΕΔΡΟΣ ΑΙΣΙΩΜΑΤΙΚΟΣ
ΣΤΟΝ ΠΟΛΕΜΟ ΤΗΣ ΑΛΒΑΝΙΑΣ

ΕΜΕΝΑ Ο ΠΑΤΕΡΑΣ ΜΟΥ ΕΙΝΑΙ
ΕΦΕΔΡΟΣ ΔΗΜ. ΥΠΑΛΛΗΛΟΣ
ΣΤΟΝ ΠΟΛΕΜΟ ΤΗΣ ΧΡΕΟΚΟΠΙΑΣ

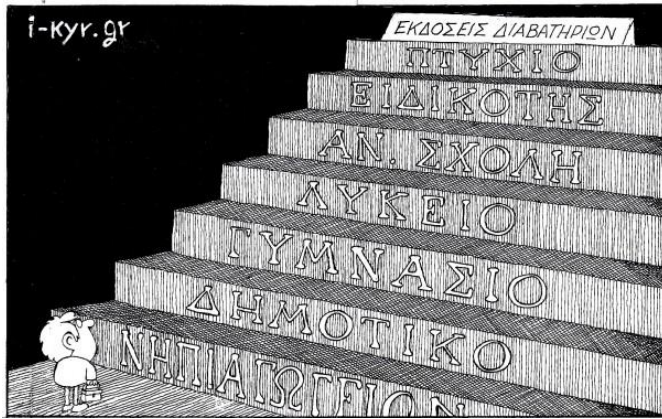

ΟΙ ΗΡΩΕΣ ΤΟΥ 1821 ΑΓΩΝΙΣΤΗΚΑΝ ΓΙΑ ΝΑ ΔΙΩΞΟΥΝ
ΤΟΝ ΟΘΩΜΑΝΙΚΟ ΖΥΓΟ... ΟΣΤΕ ΟΙ ΑΠΟΣΤΟΛΟΙ ΤΟΥΣ ΝΑ ΕΙΝΑΙ
ΕΛΕΥΘΕΡΟΙ ΝΑ ΕΠΙΛΕΞΟΥΝ ΤΟΝ ΓΕΡΜΑΝΙΚΟ ΖΥΓΟ...

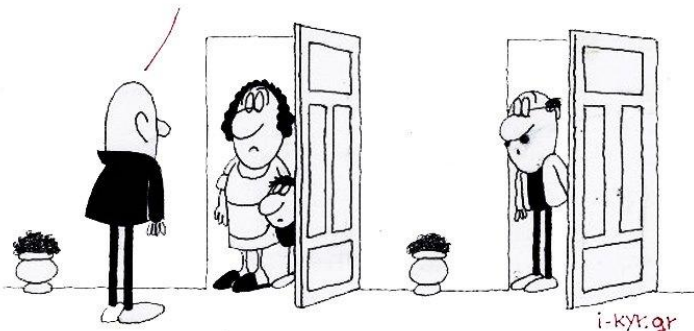

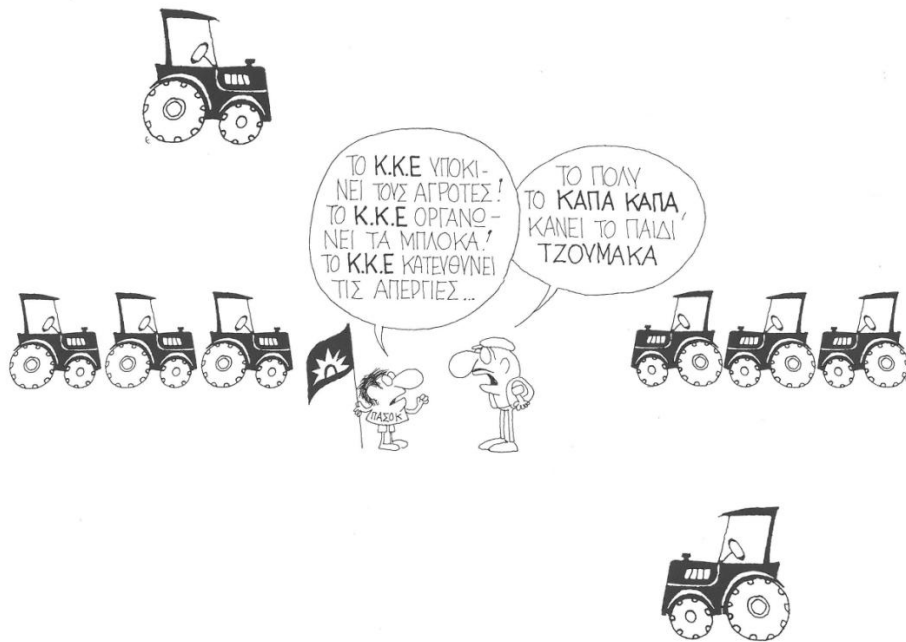
ΧΑΙΡΕΤΕ! ΕΙΜΑΙ Ο ΓΙΑΝΗΣ ΒΑΡΟΥΦΑΚΗΣ! ΕΠΕΙΔΗ
ΣΗΜΕΡΑ ΔΕΝ ΘΑ ΒΓΩ ΣΕ ΚΑΝΕΝΑ ΚΑΝΑΛΙ ΤΗΣ ΤΗΛΕΟΡΑΣΗΣ...
ΠΕΡΝΑΩ ΑΠ' ΤΑ ΣΠΙΤΙΑ... ΓΙΑ ΜΙΑ ΚΑΛΗΣΠΕΡΑ...

Απεργία αγροτών...

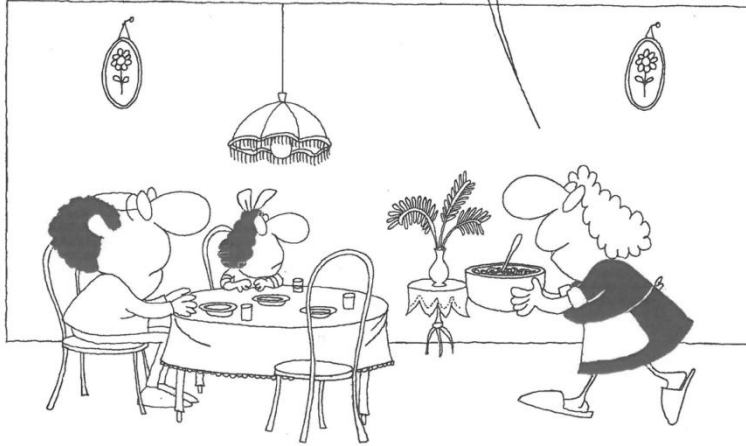

ΣΗΜΕΡΑ ΘΑ ΦΑΜΕ ΜΑΚΑΡΟΝΙΑ ΠΟΥ ΕΙΧΑΜΕ ΑΓΟΡΑΣΕΙ ΣΤΟ ΠΡΑΞΙΚΟ-
ΠΗΜΑ ΤΟΥ 1974, ΜΕ ΛΑΔΙ ΠΟΥ ΕΙΧΑΜΕ ΑΓΟΡΑΣΕΙ ΣΤΗΝ ΕΞΟΔΟ
ΤΟΥ "ΧΟΡΑ" ΤΟ 1976, ΜΕ ΤΟΜΑΤΟΠΕΛΑΤΕ ΑΠ' ΤΟΥΣ ΣΣΕΙΣΜΟΣ ΤΟΥ 81
ΚΑΙ ΚΑΤΕΨΥΓΜΕΝΟ ΑΡΑΚΑ ΑΠ' ΤΟ ΤΣΕΡΝΟΜΠΙΛ ΤΟΥ 86

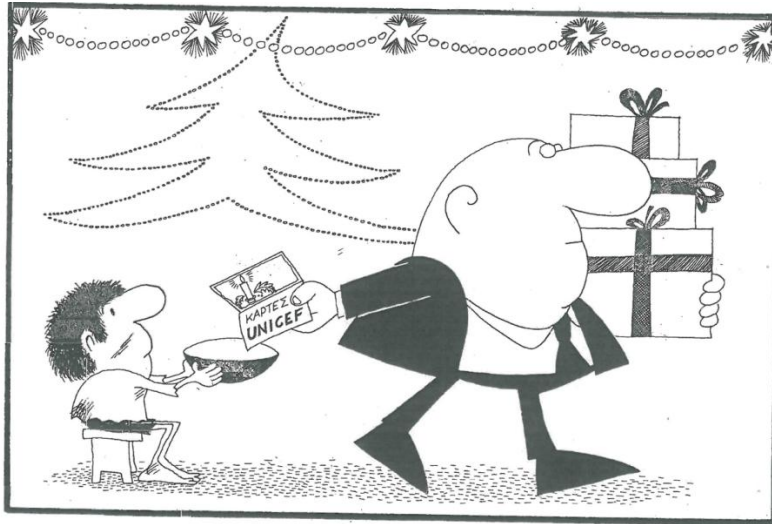
Ο ΚΟΣΤΑΚΗΣ ΠΗΡΕ ΤΟ Α΄ ΒΡΑΒΕΙΟ
ΤΟΥ ΥΠΟΥΡΓ. ΠΑΙΔΕΙΑΣ! ΕΓΡΑΨΕ ΤΗΝ
ΚΑΛΥΤΕΡΗ ΕΚΘΕΣΗ ΜΕ ΘΕΜΑ
Ο «ΕΠΙΜΕΝΟΝ ΕΛΛΗΝΙΚΑ»

ΜΠΑΜΠΑ, ΓΙΑΤΙ
ΣΗΜΕΡΑ ΔΕΝ ΕΧΟΥΜΕ
ΦΑΓΗΤΟ ΝΑ ΦΑΜΕ;

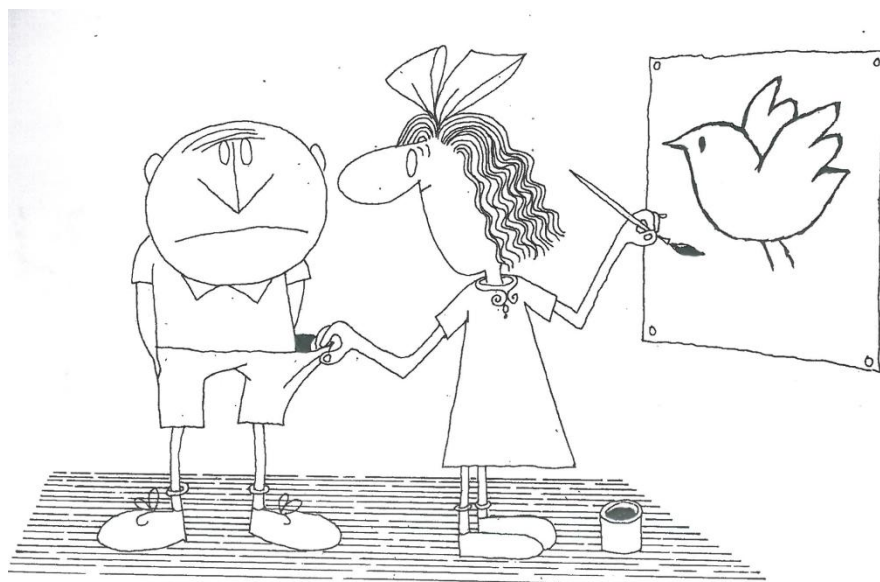
ΔΕΝ ΞΕΡΩ ΠΑΙΔΙ ΜΟΝ!
ΕΓΩ ΑΠΛΟΣ
ΠΡΟΕΔΡΕΥΩ!

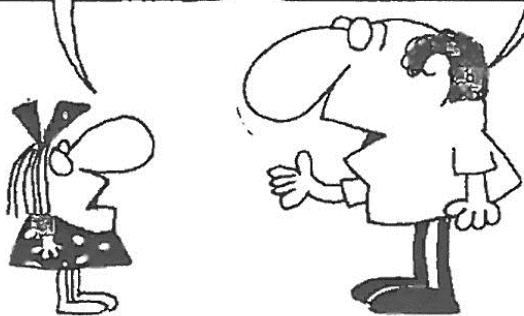

ΓΑΡΟΥΦΑΛΙΑΣ
ΜΗΤΣΟΤΑΚΗΣ
ΑΝΔΡΕΑΣ
Θ. ΚΑΝΕΛΟΠΙΔΟΣ
ΜΑΥΡΟΣ
ΣΤ. ΣΤΕΦΑΝΟΠΙΔΟΣ
ΑΛΕΥΡΑΣ
ΤΣΙΡΙΜΟΚΟΣ
ΠΕΠΟΝΗΣ
ΝΟΒΑΣ
ΖΙΓΔΗΣ

ΚΑΙ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΗΤΤΑ
ΤΟΝ ΘΕΡΜΟΠΥΛΟΝ
ΤΙ ΑΠΕΓΙΝΕ ΜΕ
ΤΟΝ ΞΕΡΞΗ ΚΑΙ
ΤΟΝ ΕΦΙΑΛΤΗ;

Ο ΕΦΙΑΛΤΗΣ ΕΓΙΝΕ
ΑΡΧΗΓΟΣ ΤΗΣ Ν.Δ!
Ο ΞΕΡΞΗΣ ΑΠΟΝΕΜΕΙ
ΜΕΤΑΜΙΑ ΣΤΟ
ΛΟΣ ΑΝΤΖΕΛΕΣ!

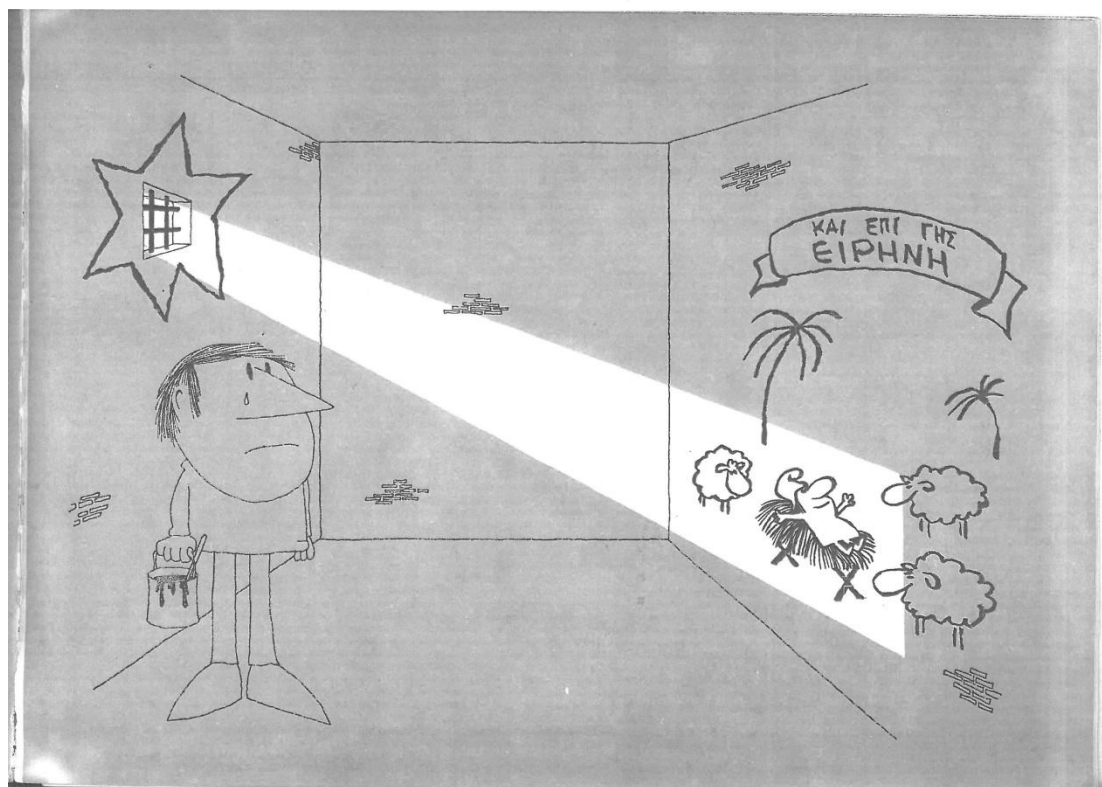

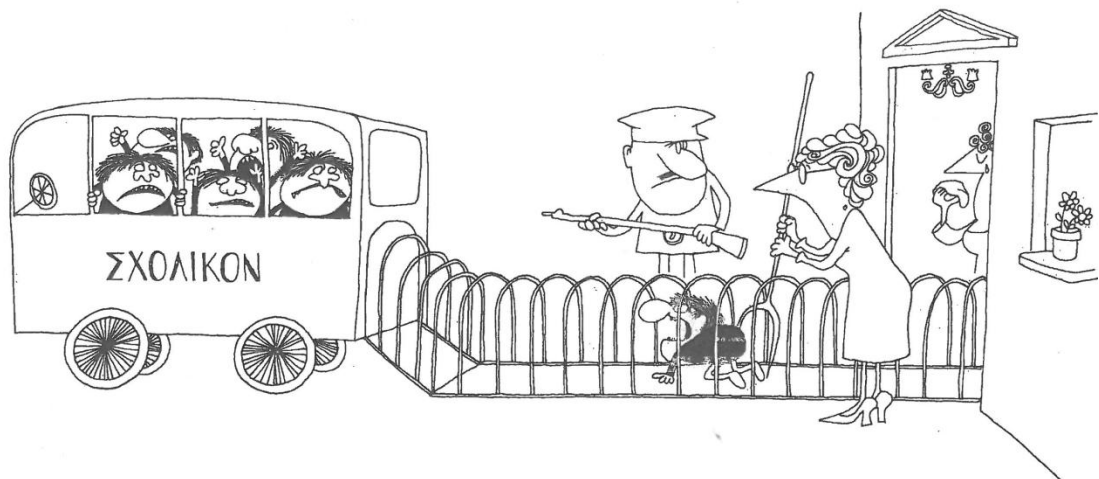
- Άααα... γι' αυτό είναι ανύπαντροι οι μητροπολίτες ...

-Μαρά; Νοβλαχός του απαρχιδόντος;

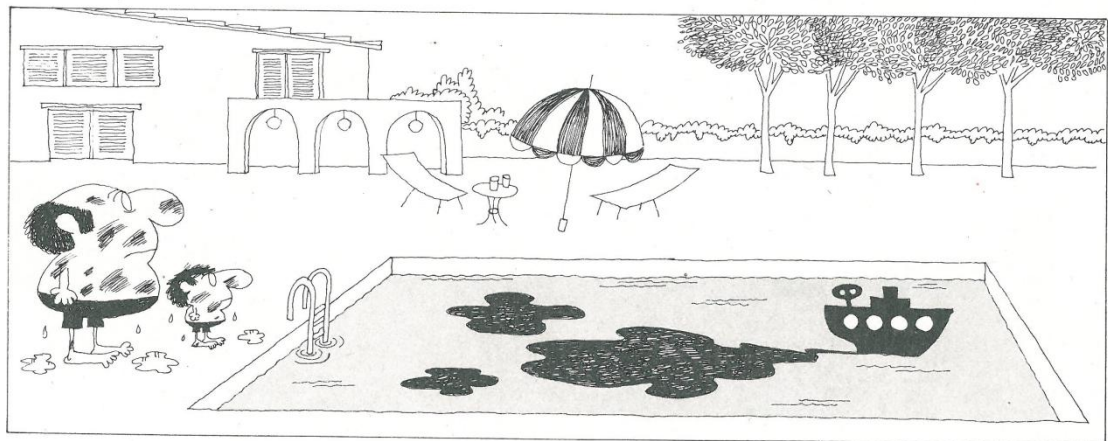
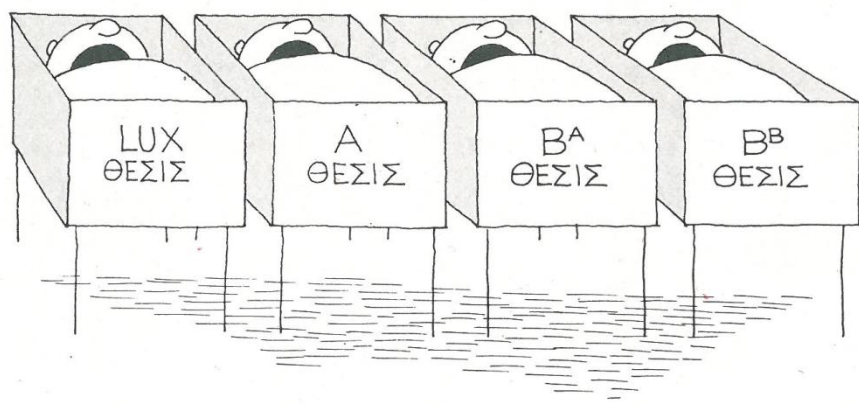

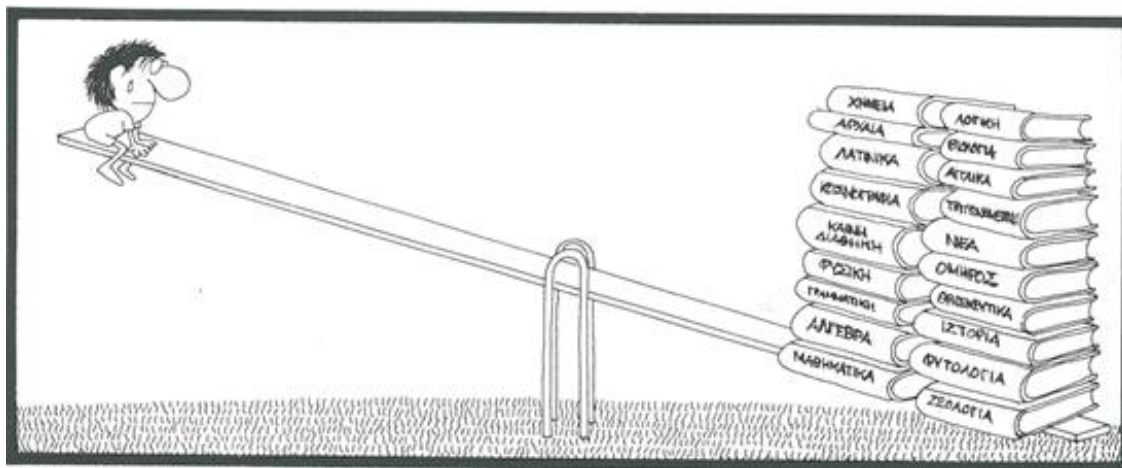
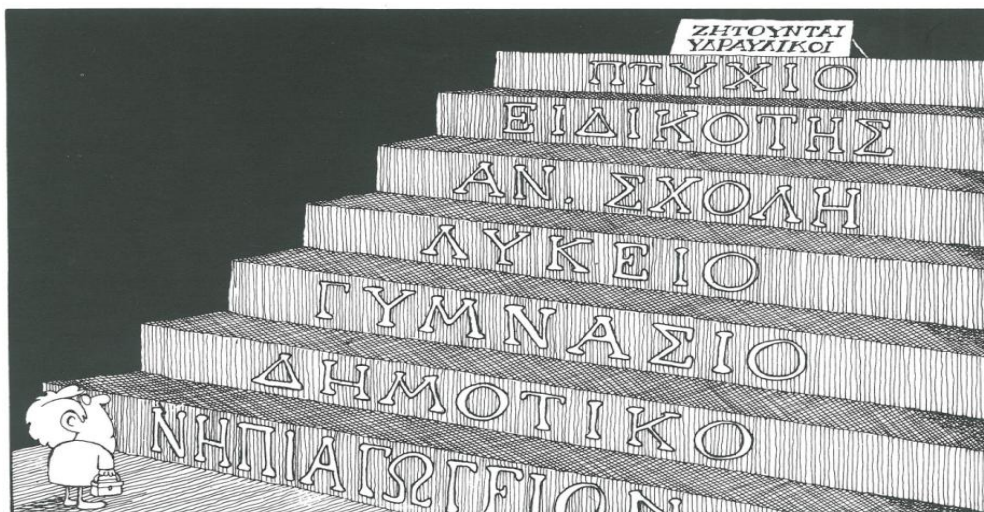
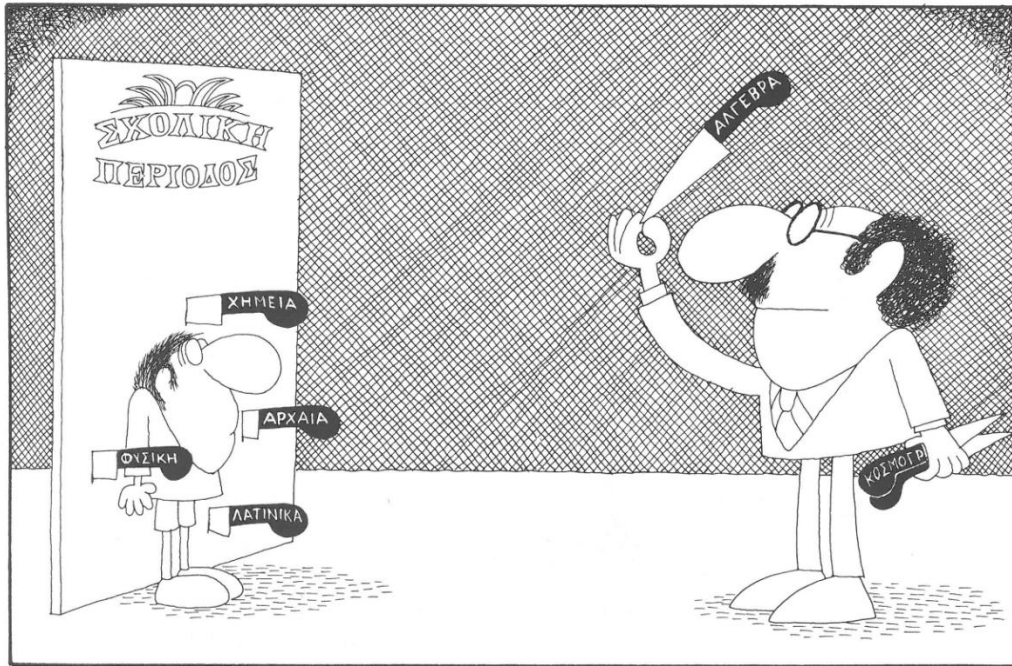

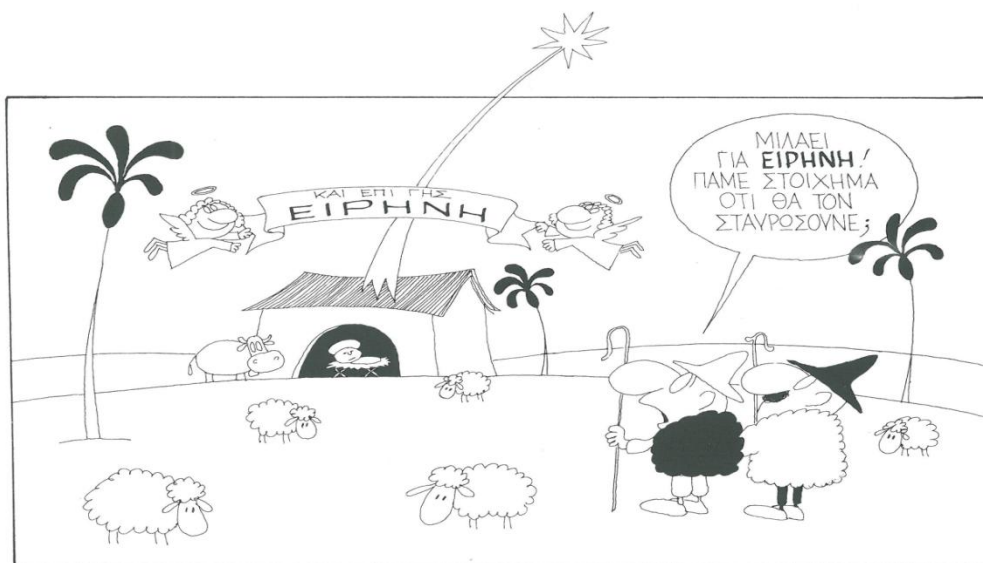
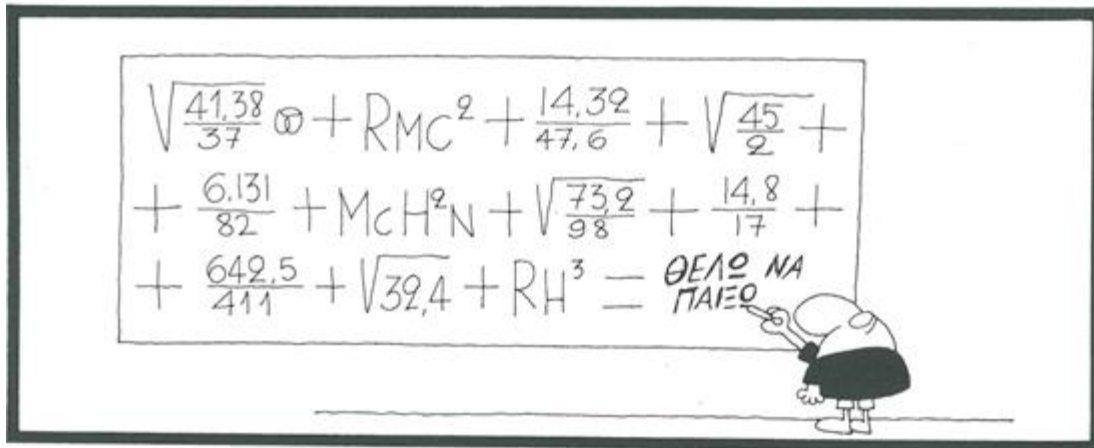
- Για να σας βοηθήσουμε αρέσει να μας ανοίξετε
γιατί θα δύο μέλη...

Ααααα
Αααα
Αααα
Αααα

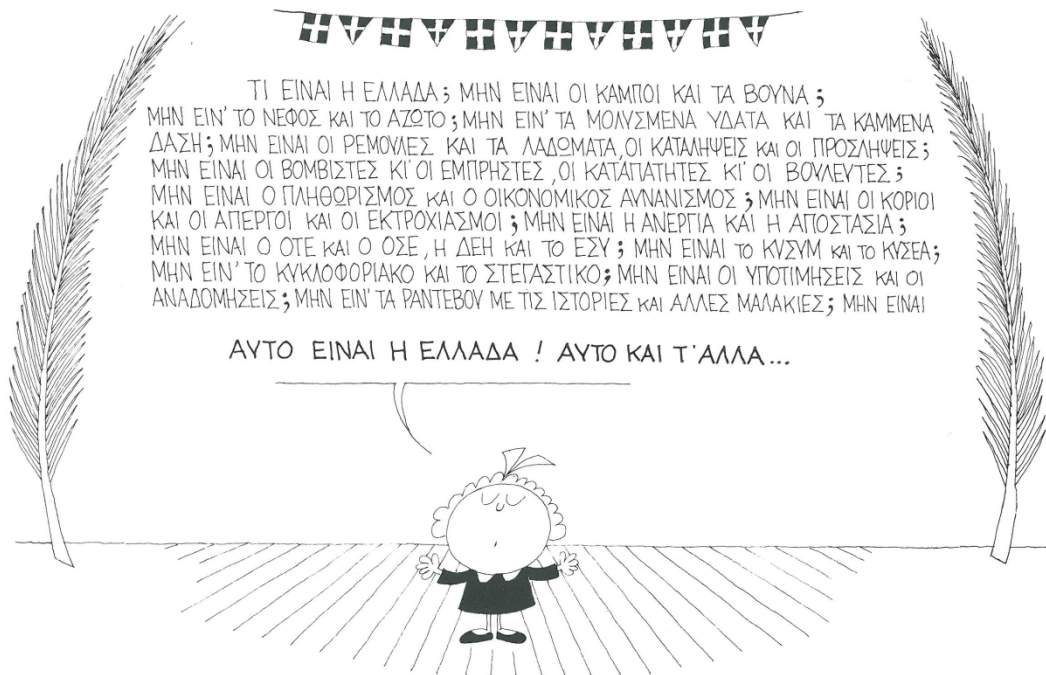

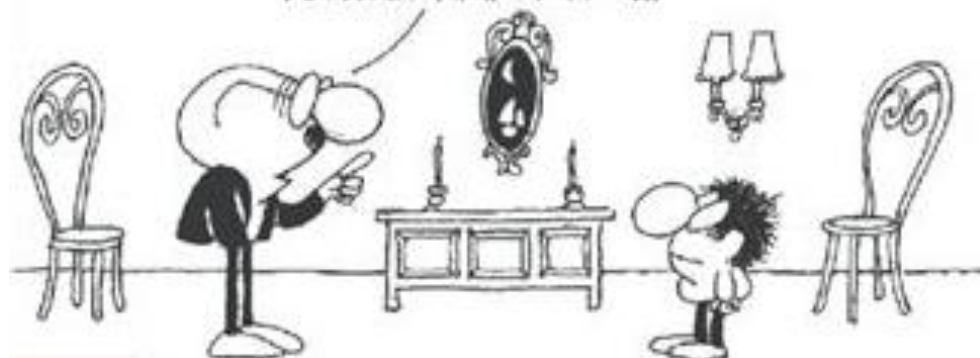
ΤΑ ΠΡΟΪΟΝΤΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΕΙΝΑΙ Ο ΚΑΠΝΟΣ ΚΑΙ ΤΟ ΛΑΔΙ. !
ΒΑΣΕΙ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΩΝ ΤΟ 1 ΕΚΑΤΟΜ.
ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΚΑΠΝΙΖΕΙ ΚΑΙ ΤΑ
ΥΠΟΛΟΙΠΑ 9 ΕΚΑΤΟΜ. ΛΑΔΟΝΟΝΤΑΙ

Ο ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ ΗΤΑΝ Ο «ΓΕΡΟΣ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ»! Ο ΑΝΔΡΕΑΣ ΗΤΑΝ Ο «ΠΑΤΕΡΑΣ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ» ΚΑΙ Ο ΓΙΩΡΓΟΣ Ο «ΥΙΟΣ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ ΜΕ ΓΟΝΙΚΗ ΠΑΡΟΧΗ»...

ΑΝΕΣΤΗΘΗ
Ο ΧΡΙΣΤΟΣ...
Ο ΥΙΟΣ
ΤΟΥ ΘΕΟΥ

ΑΝΕΣΤΗΘΗ ΚΑΙ Ο ΓΙΩΡΓΑΚΗΣ
Ο ΥΙΟΣ ΤΟΥ ΑΝΔΡΕΑ!
ΣΗΜΕΡΑ ΑΝ ΔΕΝ ΕΙΣΑΙ ΥΙΟΣ ΚΑΠΟΙΟΥ
«ΜΕΓΑΛΟΥ» ΔΕΝ ΑΝΑΣΤΑΙΝΕΣΑΙ ΜΕ ΤΙΠΟΤΑ

